باچا خان
عهد ساز شخصیت

ډاکټر محمد همایون هما

www.sikaram.com

باچاخان عهد ساز شخصیت

بِسۡمِ اللّٰہِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِیۡمُ

د کتاب ټول حقونه د مؤلف دي

د کتاب نوم: باچا خان عهد ساز شخصیت

مؤلف: ډاکټر محمد همایون هما

مشاورت: پروفیسر میا عنوان الدین کاکا خېل

اهتمام: عظمت هما

خوروونکې: ډاکټر شفقت هما

مرستیال: زاهد خان

کمپوزنگ سلیمان کامل(03005729287)

چاپ : اول (جنوري ۲۰۱۳ء)

شمېر: ۱۰۰۰ (یو زر)

بیعه: ۲۰۰ روپۍ

درك:

اداره فکر و ادب هسکه مېنه شېخ ملتون ، مردان

نعیم میډیکل هال ، بغداده مردان

تړون

د باچا خان د هغه ټولو ملګرو په نوم چې د ازادۍ د جنګ په هر سنګر کښې ورسره ملاتړ کړے دے۔

هما

www.sikaram.com

سوغات

قدرمند ډاکټر فضل رحیم مروت
ته په ډېر درناوي دا کتاب سوغات
کوم چې د باچا خان د وېړن خپرونه
ئې په علمي انداز کښې کړې ده۔

هما

تشكر

د خپلو بچو عظمت هما ، حرمت هما او د
ډاكټر شفقت هما شكر گزار يم چې د دوي
په لګښت دا كتاب چاپ شۀ

هما

www.sikaram.com

ترتيب

شمېر	ليك	ليكونكے	مخ
1	خپلي خبري	ډاكټر محمد همايون هما	5
2	د باچا خان ژوند	د مياشت او كال په ائينه كښې	10
3	كاش چې هغه بيا هم راهنما وے	قلندر مومند	35
4	باچا خان او د هغۀ خدايي خدمتگار تحريك	پروفېسر ميا عنوان الدين كاكا خېل	48
5	طنز او مزاح د باچا خان په خبرو كښې	م-ر-شفق	60
6	د باچا خان تحريك او پښتو ادب	ميا وكيل شاه فقير خېل	82
7	د باچا خان بابا خبري	ډاكټر محمد زبېر حسرت	115
8	د باچا خان متحرك ژوند د هغوي د خودنوشت په رڼا كښې	عظمت هما	141

خپلي خبري

تېر کال (۲۰۱۲ء) د جنوری په ورومبو ورځو کښې ما د ګران ډاکټر سعید انور چې په عبدالولي خان یونیورسټۍ کښې د فېکلټي اف سائنسز ډین دے، ته د باچا خان د کلیزې دستورې په موقع د یو ادبي سیمینار نمانځلو خبره وکړه. خدا ے دي بختور کړي ، هغه زما خبره سمدستي ومنله خو د نېټي ټاکلو فېصله د یونیورسټۍ وائس چانسلر قدرمند ډاکټر احسان علی ته ځنډ کړې شوه. هغه په دغه ورځو کښې د ملك نه بهر وۀ. کله چې راستون شۀ نو ما هغۀ ته دغه تجویز وړاندې کړۀ او ورته مې ووئیل چې په دستوره کښې به د باچا خان ادبي او تعلیمي خدماتو باندې خبرې کېږي . د هغۀ سیاسي جدوجهد خو هر چا ته ښرګند دے خو د ژوند په دغه اړخ ئې د کار ښۀ ډېر زیات ګنجائش موجود دے. دا تحقیق به کۀ هر څو څۀ نوي انکشافات نۀ وي خو په ورومبي ځل به په دغه موضوع یوه کوټلې هڅه ضرور وي. ښاغلي ډاکټر زما دتجویز سره اتفاق وکړۀ او بیا مونږ په صلاح د دستورې د پاره د دویمې فروری ۲۰۱۲ء ورځ غوره کړه. ما د وائس چانسلر د راکړي اختیار تر مخه د باچا خان په تعلیمي او ادبي ډګر د خدماتو په موضوع یو ښو پوهانو ته د لیك باقاعده خواست

www.sikaram.com

وکړۀ ، هغوي ټولو ښه په مینه مقالې ولیکلې او په وخت ئې راورسولې . د یونیورسټۍ ځنې کارنده ملګرو د دستورې انتظامي امورو کښې په ډېره مینه ، توجه او جذبې سره برخه واخسته خو د دستورې د پاره د ټاکلې شوي نېټې نه یوه ورځ وړاندې داسې مسئلې سېلمه شوې چې بیا د دغې علمي او ادبي سیمینار انعقاد ممکن نۀ وۀ او مونږ ډېر په مات زړۀ د دستورې په منسوخ کولو مجبور شو. دستورې د پاره چې پوهانو زما په خواست کوم درانۀ علمي لیکونه راکړي وو، کۀ هر څو د دستورې ناڅاپي منسوخ کولو په وجه په هغه وخت مینه والو ته وړاندې نۀ کړې شو خو د هغې خوندي کول زما په نظر کښې مناسب نۀ وو نو ځکه ما دغه لیکونه په کتابي صورت کښې د چاپ کولو فېصله وکړه . کار بل کال ته وځنډېدۀ چې وجه ئې زما خپله نا اوزګارتیا وه خو زۀ په دې خبره ډېر خوشحاله یم چې دغه ټول لیکونه اوس د باچا خان په پینځویشتمه کلیزه دستوره "باچا خان عهد ساز شخصیت" په نوم چاپ کېږي. په ذکر شوې دستوره کښې په ټاکلې شویو موضوعاتو وېنا د پاره درې ملګرو ته خواست شوے وۀ خو په کتاب کښې مونږ د باچا خان د ژوند په حقله ځنې نور لیکونه هم شامل کړي دي چې د کتاب ارزښت پرې زیات شوے دے. د باچا خان ژوند " د میاشت او کال په ائینه کښې" د ډاکټر زبېر حسرت راغونډ کړي معلومات دي چې په کښې د دغې

ستر ملي اتل او قامي مبارز د ژوند واقعات په تاريخي ترتيب وړاندې کړې شوې دي ، ليك د باچا خان د ژوند په مختلفو اړخونو تحقيق د پاره د اهميت وړ دے.

کاش چې هغه بيا هم راهنما وے، دا د قلندر مومند ليك دے چې پښتون کښې چاپ دے خو مونږ ئې دلته د ډاکټر زبېر حسرت په شکريه بيا چاپ کوو. په دې ليك کښې د باچا خان د ملي جدوجهد بيان په ډېر اثري ډول زمونږ مخې ته راځي.

پروفېسر ميا عنوان الدين کاکا خېل په اختصار خو د جامعيت د ټولو خوبيو سره د باچا خان په کارنامو خبرې کړې دی. د م. ر. شفق ليك، طنز او مزاح د باچا په خبرو کښې د باچا خان د امروزه ژوند ائينه ده چې په کښې د هغهٔ د شخصيت د مجلسي ژوند عکسونه په وړومبي ځل لوستونکيو ته وړاندې کړې شوې دي. دغې خبرو د شفق د ليك خوږلت/ خوند نور زيات کړے دے.

د باچا خان تحريك او پښتو ادب د خوارې کښ محقق مياوکيل شاه فقير خېل ليك دے، ښاغلي ليکونکي په خپل جامع مضمون کښې په هغه ټولو عواملو د کوټلي حوالو سره ښهٔ په تفصيل بحث کړے دے چې د خدايي خدمتګار د عروج په وخت کښې ئې پښتو ادب شتهٔ من کړے او په وړاندې بوتلے وهٔ، د نظر لاندې ليك کښې د باچا خان په تعليمي خدماتو هم رڼا غورځولې شوې ده چې ډېر زيات ارزښت لري.

www.sikaram.com

ډاکټر زبېر حسرت د باچاخان بابا خبرې، کښې د باچاخان د ليکونو نه په ډېره خوارۍ هغه برخې راغونډې کړې دي کومې چې زمونږ د دغه لوړ سياسي او سماجي شخصيت د نظرياتو څرګندونه کوي ، د هغهٔ سياسي وژن ترې بربښي او دا ښايي چې باچاخان خپل سياسي جدوجهد او د قام د ښېګړې کاروښه په کومو بنيادونو روان کړې وو.

د باچاخان متحرك ژوند ، د هغهٔ د خودنوشت په رڼا کښې ، د عظمت هما يو معلوماتي ليك دے. عظمت هما لکه څنګه چې پخپله ليکلي دي ، د خودنوشت يو مقصد د يو اتل د ټول ژوند د تعميري کوششونو بيان وي نو څکه ليکونکي د باچاخان د خودنوشت "زما ژوند او جدوجهد" زرهٔ پورې جائزه اخستې ده. په دغه کتاب کښې کهٔ يو بله د ملك د ازادۍ اماني تاريخ خوندي دے نو ورسره د هغې شواخون او کړاو هم تفصيلات درج دي چې زمونږ ملي اتل او د هغهٔ ملګرو په دغه لاره کښې ګاللي وو. د نظر لاندې مضمون کښې د خودنوشت په دغې ټولو اړخونو په اجمالي ډول څرګندونه شوې ده.

کتاب ستاسو د وړاندې دے . زهٔ کهٔ باچاخان عهدساز شخصيت ته د خپل نوعيت وړومبۍ هڅه ووايم نو بې ځايه به نهٔ وي. دا يو څرګند حقيقت دے او څوك هم پرې سترګې نهٔ شي پټولې چې د ملك د ازادۍ په تحريك کښې د باچا خان برخه، شواخون او قربانۍ يو بې مثله مثال دے ، يو ناوياته

تاریخ دے او زۀ د دغې تاریخ یو اړخ د هغې ټولو ملګرو د تشکر سره تاریخ ته سپارم چې ماته ئې د دې کتاب د پاره خپل درانۀ لیکونه پېرزو کړي دي او د کتاب په ترتیب او تدوین کښې ئې زما مرسته کړې ده ـ زۀ د عبدالولي خان یونیورسټۍ مردان د نۀ سترې کېدونکي وائس چانسلر ډاکټر احسان علي په خصوصي توګه شکریه ادا کوم ، هغۀ کۀ چرې تېر کال د باچاخان د کلیزې دستورې د نمانځلو د پاره ''بنه'' نۀ وې کړې نو د دې کتاب ترتیب به ممکن نۀ وۀ ځکه چې دغه ټول لیکونه د هغه ''بنه'' په نتیجه کښې لیکلي شوي دي ـ دغه شان د ډاکټر سعید انور شکریه هم په ما واجب ده ځکه چې د دستورې په حقله ئې زما د تجویز په عملي کولو کښې مرسته کړې وه ـ

ډاکټر محمد همایون هما

هسکه مېنه شېخ ملتون مردان
۳مه جنورۍ ۲۰۱۳ء

www.sikaram.com

د باچا خان ژوند

(د میاشت او کال په ائینه کښې)

1889-90 خان عبدالغفار خان په اتمانزو چارسده کښې پیدا شۀ

1896 جومات کښې ئې د قران کریم زده کړه شروع کړه

1898 په میونیسپل روډ هایي سکول پېښور کښې داخل کړے شۀ

1901 په اېډورډز مشن هایي سکول کوهاټي ګېټ پېښور کښې داخل کړے شۀ E F E WIGRAM هغه وخت د دې سکول هېډ ماسټر وۀ

1906 د ارمي د کمېشن اخستلو نه پس ئې انکار وکړۀ

1908 اسلامي سکول علي ګړه ته لاړۀ

1909 انګلستان کښې ئې د تعلیم کولو فیصله وکړه

1910 په خپل کلي اتمانزو کښې ئې یو سکول د مولانا عبدالعزیز په ملګرتیا کښې شروع کړۀ

1912 د رخړو د یار محمد خان د لور سره ئې وادۀ وشۀ

1912 د حاجی صاحب د ترونګزو په اصلاحي تحریک کښې شامل شۀ

1913 د مسلم لیګ یو اجلاس له اګرې ته لاړۀ

1913 مشر ځوے عبدالغني خان پیدا شۀ

1914 د مولوي فضل ربي او مولوي فضل محمود سره د شیخ الهند محمود الحسن په بلنه دیوبند ته لاړۀ

1914 د چیلې اپستو د پاره باجوړ ته لاړۀ

1915 انګریزانو د اتمانزو په ازاد سکول پابندي ولګوله

1915 دوېم ځوے خان عبدالولی خان پیدا شۀ

1918 کور والائې وفات شوه

1919 د رولټ ایکټ خلاف ئې د سیاسي ژوند اغاز وکړۀ

1919 ګرفتار شۀ او د ډېرشو زرو په ضمانت پرېښودې شۀ

1919 دوېم واده ئې وکړۀ

1920 خلافت کانفرنس کښې شرکت د پاره دهلي ته لاړۀ

1920 افغانستان ته په هجرت لاړۀ

1920 صوبايي خلافت کمیټي جوړه شوه او د هغې صدر منتخب کړے شۀ

1920 د خلافت تحریك د پاره ئې د چندې راټولولو مهم شروع کړۀ. دا رقم به په هغه مدرسو لګولې

www.sikaram.com

شۀ چې کومې چې حکومت په ۱۹۱۴ کښې بندې کړې وې

1921 تحریك اصلاح الافاغنه جوړ کړۀ او د هغې ورومبے صدر ئې عبدالاکبر خان او د پښتو ژبې ورومبے ډرامه نګار میا محمد شاه د هغې سېکرټري جنرل مقرر او محمد اکبر خان خادم د شاعر په حېث مقرر شۀ

1921 په ۱۷م دسمبر ۴۰ ایف سي ار د لاندې ونیولے شۀ او درې کاله بامشقته قېد کړلے شۀ. د دۀ خلاف الزامونه دا وو چې د هجرت په تحریك کښې لویه برخه اخستې وه او دوباره ئې اتمانزو کښې ازاد سکول شروع کړے وۀ

1921 حکومت د هغۀ د مشر ورور ډاکټر خان صاحب د نورو پښتنو مشرانو په ذریعه په جېل کښې هغۀ ته وې چې مونږ تا ته د ازاد سکولونو چلولو اجازت درکوو خو د ملك نه به بهر دورې نۀ کوې .

1922 هغۀ په جېل کښې وۀ چې د دوېم جنګ تېر نه ئې درېم ځوے عبدالعلی خان پیدا شۀ چې په مشهور ماهرِ تعلیم دے او د پېښور یونیورسټۍ او ګومل یونیورسټۍ وائس

چانسلر پاتې شوے دے

1923 چې کله د ډېره غازي خان په جېل کښې وۀ نو مور بي بي ئې وفات شوه

1923 د هغۀ مشر ورور ډاکټر خان صاحب د لندن د سېنټ تهامس هسپتال نه ډاکټري وکړه او هلته ئې د يوې انګرېزې سره په دوېم ځل وادۀ وکړۀ. د هغې نه د ډاکټر صاحب يو ځوے جان خان او يوه لور مريم وه . مريم بيا يو سکھ سره وادۀ وکړۀ

1924 د جېل نه رها شۀ

1924 د جېل نه په واپس راتلو ، ورته د اتمانزو يوې جرګې د فخر افغان خطاب ورکړۀ

1924 په صوبه کښې د جوړو شويو ازادو سکولونو چې خدايي خدمتګارانو چلولو د هغې په دوره روان شۀ

1926 د ال انډيا کانګرس د تحريك خلافت په حقله په کلکته کښې کېدونکي اجلاس له لاړۀ

1926 د باچا خان بابا پلار بهرام خان وفات شه

1926 د خپل تېر او مشرې خور سره حج له لاړه

1926 د حج ادا کولو نه پس سره د خپل کور واله هلته ايسار شۀ او د سعودي عرب او فلسطين

www.sikaram.com

مختلف ځايونه ئې وکتل ، هم هلته ئې کور والا په حق ورسېده او په بيت المقدس کښې دفن کړې شوه

1928 چې کله واپس راغلو نو په مئي ۱۹۲۸ء کښې ئې يوه رساله د "پښتون" په نوم جاري کړه

1928 باچا خان د انجمن نوجوانان صوبه سرحد په نامه يو تنظيم جوړ کړۀ

1928 د ملګرو سره د کلکتې ته د خلافت کانفرنس له لاړۀ هلته ئې د مولانا ظفر على خان ، علامه اقبال او على برادرانو سره د سرحد او افغانستان په حقله خبرې اترې وشوې

1928 په ۱۱م نومبر د کانګرس د صوبايي کمېټۍ صدر وټاکلے شۀ

1929 د کانګرس سالانه اجلاس کښې د شرکت د پاره لاهور ته لاړۀ ، چې په هغې کښې د ټول هندوستان د ازادولو غوښتنه وشوه

1929 د کانګرس اجلاس له لکهنو ته لاړۀ چې په ورومبي ځل ئې مهاتما ګاندي او جواهر لعل نهرو سره ليدل کتل وشو

1929 په افغانستان ئې د بچه سقه خلاف د نادر خان فتحه د نورو خدايي خدمتګارانو سره ونمانځله

1929 د ټول هندوستان دوره ئې په دې غرض وکړه چې د افغانستان د پښتنو په حقله نورو خلقو مرسته نوره هم تېزه او تنده کړي

1929 د نوجوانان صوبه سرحد تنظیم له ئې د یو غېر سیاسي تنظیم ''خدايي خدمتګار تحریك'' نوم ورکړۀ چې وروستو دا تنظیم د پېرنګي د ظلمونو له وجې یو سیاسي تحریك شۀ. بابا په خپله د دې تنظیم سالار اعظم وۀ

1929 کلي په کلي وګرځېدۀ چې خلقو کښې خدايي خدمتګار تحریك معرفي کړي

1929 د خلافت تحریك د کانګرس سره د اختلاف راتلو له وجې ئې د خلافت کمېټۍ د صوبايي صدرات نه استعفیٰ ورکړه

1929 په اتلسم او نولسم اپرېل په اتمانزو کښې د خدايي خدمتګار تحریك یوه غونډه وکړه چې په کښې دوه سوه سرخپوش شریك شو

1929 په ستمبر کښې ئې د خدايي خدمتګار سیاسي څانګه د زلمو جرګه په نوم پرانسته چې وروستو بیا د هغې نوم افغان جرګه کېښودې شوه

1930 په درویشتم اپرېل ئې په اتمانزو کښې یوه جسله وکړه او خلقو ته ئې د حکومت خلاف په سول

www.sikaram.com

نافرمانۍ کښې د شرېکېدو خواست وکړۀ

1930 په درویشتم اپرېل سره د ملګرو پولیس په نحقۍ کښې د ایف سي ار لاندې ګرفتار کړۀ او درې کاله قېد کړے شۀ

1930 میاشتنۍ پښتون مجله بنده کړې شوه

1930 د هغۀ د ګرفتارۍ خلاف په درویشتم اپرېل د قصه خوانۍ دردناکه پېښه وشوه

1930 د مئي په دویم تاریخ د پښتونخوا خلقو د حکومت خلاف هړتال وکړۀ

1930 د مئي په دیارلسم تاریخ حکومت اتمانزو کلے محاصره کړۀ چې خلق په دې مجبور کړي چې هغوي خدايي خدمتګاري پرېږدي

1930 په اتویشتمه مئي د ټکر پېښه رامېنځ ته شوه
د قېد دوران کښې باچا خان کانګرس سره خبره وکړه چې کۀ هغوي زمونږ امداد کوي نو هغوي به خپل تحریك په کانګرس کښې مدغم کړي

1931 د یو کال قېد نه پس د ګاندهي جي ارون پېکټ تر مخه د ډېره غازي خان جېل نه رها کړے شۀ

1931 په مارچ کښې د کانګرس په کراچۍ کښې کېدونکي اجلاس له په ورومبي ځل د هغوي په بلنه د سلو خدايي خدمتګارو سره شریك شۀ

1931 په اپریل کښې دهلي ته د کانګرس اجلاس له لاړۀ

1931 په مئي کښې یو ځل بیا "پښتون مجله" د عبدالخالق خلیق په ادارت کښې شروع شوه

1931 په نهم جون د ګاندهي جي سره د کانګرس ورکنګ کمېټۍ اجلاس له لاړۀ

1931 په جولایي کښې د ګاندهي جي ځوے دېوداس ګاندهي د پښتونخوا د حالاتو معلومولو د پاره پېښور ته راغے او په اتمانزو کښې د بابا سره دېره شۀ

1931 حکومت د خدایي خدمتګار تحریك د اثر رسوخ ختمولو په غرض خاکسار تحریك شروع کړۀ او د پېښور ګورنمنټ هایي سکول هېډماسټر عنایت الله مشرقي ئې د هغې ورومبے صدر مقرر کړۀ

1931 په دېرشمه جولایۍ د صوبې چیف کمشنر سر سټېیورټ پیئرز د باچا خان سره انټرویو وکړه

1931 په دیارلسم اګست باچا خان بمبۍ ته د ال انډیا کانګرس اجلاس له لاړۀ ، په دغه اجلاس کښې فېصله وشوه چې په صوبه سرحد کښې دې یوه نوې کمېټي د سرحد کانګرس کمېټۍ په نوم یا

www.sikaram.com

د سرحدي جرګه په نامه جوړه شي

1931 په پنځویشتم اګست د ګاندهي جي او جواهر لعل نهرو په ملګرتیا کښې د وائسرائے سره متېینګ له شملې ته لاړۀ

1931 په خلیرشتم دسمبر په تحریك پابندي ولګېده او په خپل کور کښې ګرفتار شۀ او د درې کاله قېد بامشقت سزا ورکړې شوه

1932 په دسمبر کښې بیا یو ځل پښتون مجله د حکومت د جبر ښکار شوه او بندېز پرې ولګېدۀ

1934 په اوولسم اګست ئې د ګاندهي جي د روژې نیولو په وجه هغۀ سره د همدردۍ کولو د پاره یوه هفته روژې ونیولې

1934 په وویشتم اګست د درې کاله قېد تېرولو نه پس رها شۀ خو خپلې صوبې ته په تللو ئې پابندي ولګولې شوه او پنجاب کښې نظر بند کړے شۀ

1934 په دېرشم ستمبر ئې په کلکته کښې عوامو ته د یوې جلسې په دوران کښې په هندو مسلم اتحاد باندې خطاب وکړۀ

1934 په بمبۍ کښې ئې یو اجلاس ته خطاب وکړۀ د هغې په وجه حکومت په یو پې واردها کښې په ووم دسمبر ګرفتار کړۀ

1936 په اګست کښې رها کړے شۀ خو لا په خپله صوبه او پنجاب تللو ئې پابندي وه ، د دې وجې نه دوباره ورادها ته لاړۀ او ګاندهي جي سره د پره شۀ

1937 په فرورۍ کښې عام انتخابات وشو چې پکښې خدايي خدمتګارو په پنځوسو کښې په نولسو سیټونو کاميابي حاصله کړه

1937 په مارچ کښې د ګاندهي جي سره ال انډیا کانګرس اجلاس له دهلي ته لاړۀ

1937 په سرحد او پنجاب تللو چې کومه پابندي پرې لګېدلې وه هغه په شپږويشتم اګست پورته کړې شوه

1937 شپږ کاله بهر تېرولو نه پس د ګاندهي جي سره خپلې صوبې ته راغلو او خان عبدالولي خان په اتمانزو کښې د دواړو استقبال وکړۀ

1937 سرحد ته د راتلو نه پس ئې فيصله وکړه چې د ټولې صوبې او بلوچستان دوره وکړي او خدايي خدمتګار تحريك فعال کړي

1938 په ورومبۍ مئي ګاندهي جي د صوبه سرحد اتو ورځو په دوره راغے

1938 په مئي کښې باچا خان بابا بیا پښتون مجله

شروع کړه اوس مياشتنۍ نۀ وه بلکې لس ورځې پس به چاپ کېدله او ايډيټر ئې عبدالخالق خليق صاحب وۀ

1938 د ګاندهي جي سره د ال انډيا کانګرس د ورکنګ کمېټۍ اجلاس له کلکتې ته روان شۀ

1938 ګاندهي جي د صوبه سرحد د يوې مياشتې په دوره د تللو پروګرام جوړ کړۀ

1940 په مارچ کښې باچا خان د ال انډيا کانګرس سالانه اجلاس له رام ګړه بهار ته روان شۀ

1940 باچا خان بابا د کانګرس ورکنګ کمېټۍ اجلاس کښې شرکت وکړۀ ، په دې اجلاس کښې په صوبه سرحد کښې د سول نافرمانۍ د تحريك شروع کولو کار ورته وسپارلے شۀ

1940 يو وار بيا پښتون رساله بنده کړې شوه

1941 په درېشتم دسمبر باردولي ته د ورکنګ کمېټۍ اجلاس له لاړۀ

1941 باچا خان بابا په ټوله پښتونخوا کښې د خدايي خدمتګارو د پاره ټرېننګ کيمپونه پرانستل

1942 ګاندهي جي او باچا خان بابا دواړو د ال انډيا کانګرس نه استعفیٰ ورکړه ځکه چې هغوي حکومت سره په دويم عالمي جنګ کښې د

www.sikaram.com

تعاون اعلان وکړ

1942 په جولايۍ کښې باچا خان بابا د خدايي خدمتګارو د پاره د پېښور نه څوارلس ميله لرې په سردرياب کښې يو مرکزي دفتر د مرکز اعلىٰ خدايي خدمتګاران په نامه جوړ کړ

1942 په وويشتم اکتوبر باچا خان سره د نورو خدايي خدمتګارانو د چارسدې نه مردان د تللو په وخت ميروس ډېرى کښې د" هندوستان پرېږدې تحريك" په وجه د پوليس نه وهل وخوړل چې په هغې کښې دوه پښتۍ ماتې شوې او هرې پور جېل ته بوتللے شۀ او دوه کاله قيد کړے شۀ

1945 ډاکټر خان صاحب د لارډ کننګم په دعوت په صوبه سرحد کښې خپل وزارت جوړ کړ

1945 په وولسم مارچ د لارډ ويول د اعلان تر مخه د نورو قيديانو سره رها کړے شۀ

1945 باچا خان بابا او ګاندهي جي د کانګرس او د هغې د ورکنګ کمېټۍ نه د وتلو نه پس په بمبۍ کښې بيا په کانګرس کښې شامل شو

1945 په مئي کښې باچا خان بابا بيا د پښتون اجرا وکړه خو دا ځل د هفته وار اخبار په شکل کښې وه

www.sikaram.com

1945 په پنځويشتم جون باچا خان بابا او ډاکټر خان صاحب په شمله کښې د ويول په کانفرنس کښې د کانګرس د نمائندګانو په حېثيت شريك شو

1946 باچا خان بابا د انډيا د مرکزي پارلېماني اسمبلۍ ممبر وټاکلے شۀ

1946 د حکومتي مسئلو باندې د خبرو اترو کولو د پاره باچا خان بابا دهلي ته د ګاندهي جي ملاقات له لاړ

1947 په دوويشتم اپرېل باچا خان بابا ورومبي اېشين رېلېشن کانفرنس ته خطاب وکړ

1947 په مئي کښې د پښتون زلمے په نوم يو تنظيم باچا خان بابا په خپله رهنمايۍ کښې جوړ کړ او د هغې مشري ئې خپل مشر ځوي عبدالغني خان ته وسپارله

1947 په يوويشتم جون باچا خان د پښتونستان مطالبه په بنو کښې وړاندې کړه چې وروستو د بنو قرارداد په نوم مشهوره شوه

1947 باچا خان بابا د ګاندهي جي ، لارډ ماونټ بېټن او محمد على جناح سره په يو اجلاس کښې شرکت وکړ ، کانګرس ته په صوبه سرحد کښې د ريفرېنډم کولو کار وسپارلے شۀ خو باچا خان

بابا د دې نه بائيکاټ وکړ

1947 د پاکستان جوړېدو نه پس په دوويشتم اګست حکومت د ډاکټر خان صاحب وزارت مات کړ او د هغۀ په ځاے ئې عبدالقيوم خان راوستۀ

1947 په دويم او دريم ستمبر باچا خان په پاکستان کښې دننه د يو رياست پښتونستان مطالبه وکړه

1948 باچا خان بابا د قامي اسمبلۍ اجلاس کښې د شرکت کولو د پاره کراچۍ ته لاړۀ

1948 په دريمه فرورۍ باچا خان د وړومبي پارليماني اسمبلۍ د غړي په حېثيت حلف اوچت کړۀ

1948 په پينځم مارچ ئې قامي اسمبلۍ ته په اردو کښې خطاب وکړه

1948 د مارچ په مياشت کښې باچا خان د پيپلز پارټۍ په نوم يوه پارټي جوړه کړه چې عبدالصمد خان اچکزے ، عبدالمجيد سندهي، جی ايم سيد، شېخ هشام الدين دوي هم ورسره ملګري وو۔ باچا خان متفقه توګه باندې د دې صدر منتخب شۀ

1948 د اپرېل په منځومانه کښې جناح صاحب صوبه سرحد ته راغے ، باچا خان بابا ئې هرکلے وکړ

www.sikaram.com

1948 باچا خان بابا ووې چې زۀ خپل تنظيم مسلم ليګ سره شاملول غواړم خو مسلم ليګ دې ته تيار نۀ شۀ

1948 په ديارلسمه مئي باچا خان بابا د خدايي خدمتګار تنظيم په ټول ملك کښې د خورولو اعلان وکړۀ او وې وئيل چې دا خدايي خدمتګار به د نوې جوړې شوې پيپلز پارټۍ رضا کاره ډله وي

1948 په مئي کښې باچا خان بابا خپلې صوبې ته راغلو او په ټوله صوبه کښې ئې د حکومت خلاف تحريك شروع کړۀ

1948 د شمالي علاقو د دورو نه پس باچا خان بابا اراده وکړه چې اوس سوېلي علاقو ته لاړ شي خو د دې نه اګاهو په پينځلسم جون ګرفتار کړے شۀ او درې کاله قيد کړے شۀ

1948 په څلورمه جولايي د سرحد حکومت د يو ارډيننس په ذريعه خدايي خدمتګار تحريك خلاف قانون وګرځولو

1948 په دولسم اګست هر کله چې باچا خان بابا جېل کښې وۀ د بابړې دردناکه واقعه پېښه شوه

1948 د ستمبر په مياشت کښې خدايي خدمتګار

تحریك خلاف قانون وګرځولے شۀ او د سردریاب
مرکز وران کړے شۀ

1950 د باچا خان بابا درې کاله قید ختم شه خو ځو
ځله د بنګال ریګولېشن ۱۸۱۸ د لاندې شپږ
شپږ میاشتې زیات کړے شۀ

1952 په فرورۍ کښې د بابا پوخ ملګرے او دوست
قاضي عطاء الله خان چې د ډاکټر خان صاحب
په وزارت کښې وزیر تعلیم وۀ ، وفات شۀ

1952 د باچا خان بابا په میو هسپتال لاهور کښې
اپرېشن وشۀ

1954 په جنورۍ کښې باچا خان بابا سره د نورو
خدایي خدمتګارانو د جېل نه رها کړے شۀ خو
د پنډۍ په سرکټ هاوس کښې نظر بند وساتلے
شۀ

1954 په مارچ کښې باچا خان بابا ته اجازت وکړے
شۀ چې د بنګال اسمبلۍ اجلاس له لاړ شي، هغۀ
اسمبلۍ ته په اردو کښې تقریر وکړۀ او په کښې
ئې هغه ټول وجوهات بیان کړل د کومو له وجې
چې هغه جېل ته کړے شوے وۀ

1954 باچا خان بابا د ون یونټ مخالفت وکړۀ ، په دې
مسئله کښې هغه د خپل ورور ډاکټر خان

www.sikaram.com

باچاخان عهد ساز شخصیت

صاحب مخالف وۀ کوم چې هغه وخت د مغربي
پاکستان چیف منسټر وۀ

1955 حکومت د باچا خان بابا خپلې صوبې ته په راتلو
پابندي ختمه کړه

1955 په ستمبر کښې باچا خان د صوبه سرحد دورې
ختمې کړې او د بلوچستان په دوره د
عبدالصمد خان اچکزي په وېنا روان شۀ

1955 بلوچستان ته لا په لاره وۀ چې سره د دوو ملګرو
ګرفتار شۀ خو بیا په شپږویشتم ستمبر رها
کړے شۀ

1956 په شپاړسم جون باچا خان بابا ملکي سلامتیا ته
د نقصان رسولو په الزام کښې په شاهي باغ
پېښور کښې ګرفتار کړے شۀ ، دغسې هم په
دغه ورځ عبدالصمد خان اچکزے هم په کوئټه
کښې ګرفتار کړے شۀ

1956 په شپږم ستمبر په لاهور هایي کورټ کښې د
جسټس شبیر احمد په عدالت کښې باچا خان
بابا کېس شروع شۀ

1956 په شپږم ستمبر باچا خان بابا عدالت ته خپل
لیکلے بیان ورکړۀ چې هغې کښې ئې د خپل ټول
ژوند حالات لیکلي وو

1957 په څلیرشتمه جنورۍ عدالت باچا خان بابا څوارلس زره روپۍ جرمانه کړهٔ چي د هغې د ورکولو نه هغهٔ انکار وکړهٔ نو د هغهٔ جائداد په کښې ضبط کړے شهٔ

1957 باچا خان بابا پرېښنودے شهٔ

1957 په وویشمته جنورۍ باچا خان بابا په پاکستان نېشنل پارټۍ کښې شامل شهٔ چي د شپږو مخالفو سیاسي پارټو نه جوړه شوې وه

1957 د باچا خان بابا مشر ورور ډاکټر خان صاحب په وومه جولایۍ د مغربي پاکستان د وزیر اعلیٰ د عهدې نه لرې کړے شهٔ

1957 د جولایۍ په میاشت کښې باچا خان بابا ، مولانا بهاشاني، میا افتخار الدین او جي ایم سید په ډهاکه کښې په یو کانفرنس کښې عوامي نېشنل پارټي جوړه کړه

1958 باچا خان بابا د "ون یونټ او پښتانهٔ" په نوم د ون یونټ خلاف یو پمفلټ چاپ کړهٔ

1958 په دیارلسم ستمبر باچا خان بابا بلوچستان ته د داخلېدو په جرم کښې کوئټه کښې ګرفتار کړےشهٔ ځکه چي ډسټرکټ مجسټرېټ بلوچستان ته د هغهٔ په داخله پابندي لګولي وه.

www.sikaram.com

پېښور ته ئي راوستهٔ او رها ئي کړهٔ

1958 په یولسم اکتوبر باچا خان او مولانا بهاشاني صاحب د نورو اتو لویو لویو لیډرانو په شمول په مشرقي پاکستان کښې د پاکستان سېفټي ایکټ د لاندې ګرفتار کړے شول ، په دې موقع عبدالصمد خان اچکزے هم ګرفتار شهٔ او څوارلس کاله بامشقته قید کړے شهٔ

1959 په څلورم اپرېل باچا خان بابا رها کړے شهٔ ، هغهٔ د ټولې صوبې دوره شروع کړه ، هم په دغه کال باچا خان بابا سره دنورو سیاسیانو د ایبډو یعني Elective bodied disqualification order د لاندې تر کال ۱۹۶۶ء پورې نااهل وګرځولي شول

1961 په دولسم اپرېل کښې باچا خان بابا چي کله د سوېلي علاقو په دوره وهٔ نو په ډېره اسماعیل خان کښې د Public order ordinance د لاندې ګرفتار کړے شهٔ

1962 یو غېر سیاسي تنظیم "ایمنسټي انټرنېشنل" باچا خان بابا Prisoner of the year وګرځولو

1962 د دسمبر په میاشت کښې ایمنسټي انټرنېشنل د باچا خان بابا د رها کولو غوښتنه وکړه ځکه

چې حکومت به د هغهٔ قید هر شپږ میاشتې پس زیاتولو

1964 په دېرشمه جنورۍ باچا خان بابا د هري پور جېل نه رها کړے شهٔ ځکه د هغهٔ صحت ورځ تر ورځ خرابېدهٔ

1964 په وویشتمه مئي پنډت جواهر لعل نهرو مړ شهٔ ، باچا خان بابا د هغهٔ لور ته د تعزیت د پاره پېغام د تار په ذریعه ولېږهٔ

1964 په ستمبر کښې حکومت باچا خان بابا له برطانیې ته د علاج د پاره د تللو اجازه ورکړه ،په لندن کښې هغهٔ د صوبه سرحد د زوړ ګورنر جنرل اولف کېرو سره ملاقات وکړهٔ

1964 په دولسم دسمبر باچا خان بابا یورپ نه افغانستان ته لاړهٔ

1965 په یو دریشم اګست باچا خان بابا په کابل کښې په پښتونستان چوك کښې د پښتونستان د ورځې نمانځلو کښې شرکت وکړهٔ

1969 د مئي په میاشت کښې د هندوستان حکومت باچا خان بابا له د بین الاقوامي خیر خواهۍ په لړ کښې د هغهٔ د کړو خدماتو په اعتراف کښې " نهرو امن اېوارډ" ورکړهٔ

www.sikaram.com

1969 په جون کښې د هندوستان وزیر اعظمې اندرها ګاندهي په کابل کښې د باچا خان سره ملاقات وکړهٔ او د قران پاك د یوې نسخې نه علاوه ئې ورله د هندوستاني جوړه کپړه په تحفه کښې ورکړه

1969 باچا خان بابا د کابل نه د بیروت (لبنان) په لاره هندوستان ته لاړهٔ

1970 په فرورۍ کښې باچا خان بابا د هندوستان نه واپس افغانستان ته لاړهٔ

1972 په څلیرشتم دسمبر باچا خان بابا د یوې جرګې سره پاکستان ته د اتهٔ کاله جلاوطنۍ نه پس راستون شهٔ - په دې جرګه کښې خان عبدالولي خان، اجمل خټك ، محمد افضل خان، مولانا ګل بادشاه او مولانا عبدالباري شامل وو

1975 په دویم اپریل د باچا خان بابا خلاف یو کېس جوړ کړے شهٔ او په دیارلسم اپریل د خانپور ریسټ هاوس ته ولېږلے شهٔ

1976 په وویشتم اپریل باچا خان بابا ازاد کړے شهٔ

1977 په وړومبي اکتوبر جنرل ضیاء الحق پېښور ته په دوره راغے او د باچا خان بابا سره ئې ملاقات وکړهٔ

1978 په دوهم مارچ باچا خان بابا د پاکستان نه افغانستان ته د خپل کتاب " زما ژوند او جدوجهد " ليکلو په غرض روان شۀ

1980 په شپږويشتم مارچ باچا خان بابا د طبعي معائني د پاره د کابل نه هندوستان ته روان شۀ

1980 د جولايی په اتلسم تاريخ د هندوستان نه واپس افغانستان ته لاړۀ

1980 په يوويشتم اګست باچا خان بابا د علاج د پاره روس ته روان شۀ

1980 په يولسم اکتوبر د روس نه افغانستان ته راغلو

1981 په ديارلسمه فروری باچا خان بابا ناجوړه شۀ

1981 په ديارلسم اګست د افغانستان صدر ببرك کارمل وغوښتو چي په خئني اهمو مسئلو ورسره خبري اتري وکړي

1981 په شپږم نومبر د افغانستان نه هندوستان ته روان شۀ

1982 په وروميی جنوری د هندوستان نه افغانستان ته واپس راغے

1982 په دريم مارچ باچا خان بابا په جلال اباد کښي دکټ نه پريوتو او ژوبل شۀ او د هغي له وجي د کابل په هسپتال کښي داخل کړے شۀ

1982 په اتويشتم اپريل باچا خان بابا واپس پاکستان ته راغے

1983 د حکومت له خوا د کالاباغ ډيم جوړولو خلاف ئي تحريك شروع کړۀ

1983 د ټولي صوبي دوره ئي شروع کړه چي د حکومت له خوا د کالاباغ ډيم جوړولو خلاف اولس بيدار کړي

1984 باچا خان بابا د کالاباغ ډيم د مخالفت کولو په وجه په خپل کور کښي نظر بند کړے شۀ

1984 په وروميي اپريل باچا خان بابا د علاج دپاره افغانستان ته روان شۀ

1984 په شپږمه مئي د افغانستان نه واپس پاکستان ته راغے

1984 په نولسمه جولايی باچا خان بابا د عبدالولي خان ، ميرمن نسيم ولي خان او محمد اعظم خان سره افغانستان ته لاړۀ

1984 د ستمبر په نهۀ ويشمته نيټه د افغانستان نه واپس پاکستان ته راغلو

1985 د ال انډيا کانګرس په دعوت باچا خان بابا د سلمي کليزي نمانځلو له په شپږويشتم دسمبر هندوستان ته روان شۀ ، په دغه موقع عبدالولي

www.sikaram.com

خان او د باچا خان نمسے ذوالفقار علی خان هم
ورسره وو

1986 د جنورۍ په ځلورم تاريخ باچا خان بابا د
هندوستان نه راستون شۀ

1986 باچا خان بابا خپل اخري تقرير د پښتو عالمی
کانفرنس ته په نولسم اپرېل وکړۀ

1987 د مئي په مياشت کښې باچا خان بابا سخت
ناروغه شۀ او د پېښور په لېډي ريډنګ هسپتال
کښې داخل کړے شۀ

1987 د جون په ځلورم تاريخ پرې د فالج حمله وشوه ،
د هندوستان د حکومت په بلنه د ال انډيا
مېډيکل انسټيټيوټ اف مېډيکل سائنس ته
منتقل کړے شۀ چې تر شپاړسم اګسته پورې
هلته وۀ

1987 باچا خان بابا له د هندوستان د ټولو نه لوے
ايوارډ بهارت رتن ورکړے شۀ

1987 د اګست په مياشت کښې بېرته پاکستان ته
راوستلے شۀ او په لېډي ريډنګ هسپتال کښې
داخل کړے شۀ۔

1988 د اګست نه تر شلمې جنورۍ باچا خان بابا بې
هوشه پاتې شۀ او اخر په شلم تاريخ سحرپينځۀ

www.sikaram.com

دېرش منټه کم اووۀ بجې ئي ساه ورکړه

1988 په يوويشتمه جنورۍ د بابا جنازه جناح پارك
کښې درې بجې ماسپښين ادا کړے شوه

1988 په دويشتمه جنورۍ د خپل وصيت مطابق په
جلال اباد کښې په خپل کور کښې خاورو ته
وسپارلے شۀ

حوالې:

1. ډي جي تېنډولکر Faith is Battle
2. فريد احمد ، خان عبدالغفار خان
3. شېرزمان طائزے، Bacha Khan in Afghanistan
4. باچا خان ، زما ژوند او جدوجهد
5. شيلا کور، Khan Abdul Ghaffar Khan Congress Centenary
6. د ارکائيوز لائبرېرۍ د باچا خان متعلق دستاويزات
7. ايکنت ايسورن، Badshah Khan

قلندر مومند

کاش چې هغه بیا هم رهمنا وي

خان عبدالغفار خان د نن نه يو ولس کاله[۱] وړاندې زمونږ نه جدا شۀ۔ په هغه ورځ چې کله ما د هغوي د وفات دا غمژن خبر واورېدۀ نو لکه چې زړۀ مې اري اري شۀ۔ باچا خان د پښتون د تاريخ هغه زرين باب دے چې د هغې شروع کېدو سره پښتنو د نوي دور ترقۍ پله ګامونه واخستل۔ دغه وخت زما په زړۀ کښې قسم قسم وسوسې پيدا کېدې۔ ما سوچ کولو چې د پښتنو د انګرېز سامراج د سياسي ، تعليمي، معاشي او ثقافتي استحصال نه بچ کونکے او د پاکستان جوړېدو نه پس د دې تقسيم شوي بدقسمته قوم د راغونډولو د پاره هر وخت متحرك او د ازادۍ د شمعې د پتنګانو سرخېل خو د دنيا نه د تللو نه پس به مونږ څوك د استحصال نه بچ کوي خو ورروستو راته دا خبره واضحه شوه چې دا زما جذباتيت وۀ خو دا هم يو حقيقت دے چې کله د چا پلار وفات شي نو غم او درد صرف

۱۔دا مضمون په کال ۲۰۰۰ء کښې ليکلے شوے دے (مؤلف)

www.sikaram.com

هغۀ ته ورسېږي۔ باقي خلق خو د هغې غم درد نه نۀ خبرېږي کوم چې د څوي په زړۀ تېرېږي۔ د تېرېدونکي وخت د هرې لحظې سره ما د باچا خان سره په تېر شوي ژوند غور کولو او د تېر وخت کړی مې د يو بل سره پيوست کولې او اخر دا چې د تار سر زما ګوتو له راغے۔ ما چې د باچان سره څومره ژوند تېر کړے وۀ۔ دې دوران کښې وخت په وخت ماته د دې خبرې احساس کېدۀ چې مونږ يوه بې بها ملغلره لګيا يو ضائع کوو۔ د پښتنو يو ښۀ يا بد عادت دا دے چې هغوي څوك دځان نه زورور نۀ مني او د ځان نه لوړ سر نۀ مني او دا صرف د پښتنو پورې محدود نۀ ده ، د هر انسان دا فطرت دے چې د ځان د پاره د يو ښۀ مقام سوچ کوي او په دغې لاره کښې چې کوم خنډ مخې له ورځې د هغې لرې کول فرض عين ګڼي۔ د پښتنو دا بدقسمتي د باچا خان په لړ کښې هم خنډ جوړه شوه او د مير جعفر او مير صادق حواريانو د بهرنو باداراڼو د خوشحالولو د پاره د هغوي خلاف يوه بې بنياده پروپېګنډه وکړه او ساده زړي پښتانۀ ئې د هغۀ نه متنفره کړل او د يو ورو کي مقام د حاصلولو په خاطر ئې دا قوم د يو عظيم مصلح نه ناخبره وساتۀ۔

باچا خان چې په کومه کورنۍ کښې پيدا شوے وۀ هغه د خپلې علاقې يوه با اثره کورنۍ وه۔ د باچا خان پلار بهرام

خان د علاقې په لويو خانانو کښې شمېرلے شۀ خو لکه د نورو خانانو ئې چرې هم د انګرېز حکم ته سر نۀ وۀ ټيټ کړے او چې د چرته نه هم ورته يو مظلوم د امداد خواست کړے وۀ نو سمدستي ئې ورله ځان رسولے وۀ ـ د باچا خان نيکۀ سيف الله خان د سرکاوۍ په جنګ کښې د ازادې خوښو خلقو ملګرتيا کړې وه او د پېرنګي د بونېر قبضه کولو اراده ئې د خاورو سره خاورې کړې وه ـ د باچا خان مور بي بي هم يوه مېلمه دوسته او د لوے نظر مالکه مېرمن وه ـ د چم ګاونډ غريبو او خوارو زنانو د پاره به ئې روټۍ په خپله پخوله او په هغوي به ئې تقسيموله ـ په داسې يو ماحول کښې د باچا خان پالنه وشوه او هغه د يو پښتون قام پرست په شکل کښې مخې ته راغے ـ هغوي په حالاتو ډېر ژور نظر لرلو او ورته د اول نه د دې خبرې احساس وۀ چې د پښتنو د ژوند په هر اړخ استحصال روان دے او د هغې وجه صرف دا ده چې دوي د علم نه لرې دي ـ د باچاخان په وختونو کښې د هغوي علاقه په پنجاب کښې شامله وه ـ پېرنګي په پنجاب کښې يو خو سکولونه جوړ کړي وو خو د بدقسمتۍ نه په دې علاقه کښې داسې څۀ انتظام نۀ وۀ ـ بل کۀ سکولونه وو هم په هغې کښې تعليم په مورنۍ ژبه کښې نۀ وۀ ځکه نو مقامي خلقو ته به په زدکړه کښې ډېر مشکل پېښېدۀ ـ بل خوا د مليانو دا پروپېګنډه هم روانه وه چې سبق د مدرسې وئې د پاره د پيسې وئې جنت کښې به ئې

www.sikaram.com

ځاے نۀ وي دوزخ کښې به غوپې وئې ـ دغه شان د اسلام نه ناخبره ملا د خپلې کم فهمۍ او د لږې فائدې د پاره پښتانۀ د تيارو کندې ته غورځولي وو ـ باچاخان چې به دا حالت ليدو نو ډېر به خفه کېدۀ خو څۀ لار ئې په فهم کښې نۀ راتله ـ په مشن سکول کښې د تعليم په دوران کښې باچاخان د براه راست کمېشن د پاره درخواست ورکړۀ چې د معمولي کاروايۍ نه پس منظور شۀ ـ باچا خان به اکثر فرمائيل چې فوځ ته د تلو شوق زما په زړۀ کښې زمونږ د نوکر باراني کاکا قيصو راپېدا کړے وۀ کومې چې به هغۀ ماته کولې ـ دغې دوران کښې به باراني کاکا منظر کشي هم کوله او د فوځيانو په تعريف کښې به ئې هغه څۀ وئيل چې د ډېرې مبالغې نه به ډک وو ـ دغه شان په غېر محسوسه توګه دا خبرې زما په نفسياتو خورې شوې چې زۀ به هم فوځي افسر جوړېږم خو قدرت ته داسې منظوره نۀ وه ـ د کمېشن ملاوېدو نه پس باچا خان پېښور ته د يو دوست ملاقات له راغے څوک چې په کېولري کښې افسر وۀ ـ باچا خان د هغۀ سره ولاړ وۀ او خبرې اترې ئې کولې چې دغه وخت کښې يو انګرېز لېفټېننټ راغے ـ دغه وخت د باچا خان دغه دوست سرتور سر ولاړ وۀ ـ ښائسته زلمے وۀ ـ وېښتۀ ئې ډېر ښۀ جوړ کړي وو او لږ وېښتۀ ئې په تندي پراتۀ وو ـ انګرېز افسر د يو دېسي افسر دا انداز برداشت نۀ کړے شۀ او سخت غصه شۀ او د باچاخان په وړاندې ئې هغۀ ته ډېر بد رد ووې ـ د باچا خان

دوست هم دغصې نه تك سور شهٔ خو د جواب ورکولو همت ئې نهٔ لرلو. باچا خان د دې واقعې نه پس ډېر زیات خفه شهٔ او د پېرنګي د نوکرۍ نه ئې زړهٔ وتکېدهٔ. باچا خان به یو طرف ته د پښتنو د تېرو وختونو عظمت او دبدبې قرار له نهٔ ورکولو او بلې خوا ته د انګرېز سامراج د پښتنو استحصال خوب ته نهٔ پرېښودهٔ او د دې واقعې نه پس خو باچا خان ډېر په سنجیدګۍ د پښتنو د مستقبل په حقله غور او فکر شروع کړهٔ. د باچا خان د پاره دغه وخت کښې د لاري دمشالونو په توګه یو څو مجاهدین موجود وو خو باچا خان د یو نوي فکر بوټے نال کړهٔ او د هغې وحشي قوم د سمولو د پاره ئې د یو مشن اغاز وکړهٔ چا چې به په معمولي خبره پوره پوره خاندانونه په وینو لامبول.

ما به اکثر د هغوي نه دا تپوس کوهٔ چې د دې ګران کار سر ته د رسولو د پاره خو ډېر وخت پکار دے ځکه چې یو داسې قوم چې د صدو نه د علم نه ناخبره پاتې شوے وي ، د هغې وجه کهٔ هر څهٔ وي هغوي د علم په کالو ښائسته کول د یو تن د وس کار نهٔ دے نو تاسو دا ذمه واري څنګه په خپلو اوږو اخستې ده نو هغوي به ماته لکه د پلار په ډېر شفقت وفرمائیل چې دا کار به چا خو شروع کوهٔ. الله پاك به په ما مهربانه شهٔ او ما له ئې د خپل قوم د خدمت موقعه راکړه. اوس ما سفر شروع کړے دے او انشاء الله هغه ورځ به ډېره زر راشي چې پښتانهٔ

www.sikaram.com

به ټول تعلیم یافته شي او نورو قومونو سره به د سیالۍ جوګه شي او خپل حېثیت به وپېژني. د باچا خان د پښتنو په طاقت او قوت، د هغوي د خپل کار سره مینه ، ایمانداری او اخلاص کله باور وهٔ. په دې لړ کښې قسمت هم د هغوي ملګرتیا وکړه او داسې ملګري ئې ورکړل چې ثاني ئې نهٔ لرله. د باچا خان خواهش وهٔ چې پښتانهٔ په هر مېدان کښې ترقي وکړي او د خپلو مشرانو نومونه راژوندي کړي. د دې مقصد حاصلولو د پاره دوي په مختلفو وختونو کښې د مختلفو اړخونو نه د پښتنو د یو کولو جدوجهد جاري وساتلو. باچا خان به دپښتنو د خپلو روایتونو او ثقافت نه په لرې تللو سخت غمژن کېدهٔ. د هغوي وینا وه چې هر قوم په خپله ژبه ژوندے وي کهٔ یو قوم خپله ژبه هېره کړي نو دنیا هغه قوم هېر کړي او کهٔ د یو قوم نه خپله ژبه ورکه شي نو هغه قوم ورك شي. لکه چې بره بیان وشهٔ د باچا خان د کور ماحول او تربیت او ذهني مېلان قوم پرستۍ پله وهٔ ځکه نو باچاخان یو کلك او مخلص قوم پرست وهٔ . هغوي به فرمائیل چې صرف هغه قومونه ترقي کولے شي د چا چې د خپلې خاورې سره مینه وي او چې شوك د خپل وطن وفادار نهٔ وي هغه پښتون نهٔ دے . باچا خان نهٔ یواځې په تعلیمي مېدان کښې د پښتنو سره د کېدونکې سلوك ازاله کول غوښتل بلکې د خدایي خدمتګار تحریك په ذریعه ئې د پښتنو د تربیت اغاز هم کړے وهٔ او هغه خلق ئې مخې ته

راوستي وو چي په عام ژوند کښې ئي څۀ خاص حېثيت نۀ لرلو . د نورو خانانو نوابانو برعکس به باچا خان غريبانانو خلقو سره په ناسته پاسته کولو خوشحالېدۀ او د هغوي به ئي هر قسم امداد کولو. د باچا خان دې طرز عمل دغه کمزوري خلق د هغۀ مئينان کړل او پښتانۀ لکه د لېونو په خدايي خدمتګار تحريک کښې شاملېدل شروع شو. د دې نتيجه دا شوه چي خانان يواځې پاتې شو او داسې په بالواسطه طريقه د پېرنګي حکومت ته خطرې رامخې ته شوې ځکه چي د دې نوابادياتي کالونۍ دا ډېسي پېرنګيان د انګرېزانو د پاره ډېر اهميت لرونکي او د کار خلق وو. پېرنګي چي کله دا صورت حال وليدۀ نو د باچا خان نګراني ئي شروع کړه او دغسې د يو خدايي خدمتګار خلاف د هغې وخت لوے قوت مېدان ته راغے خو افرين دې وي په دې ستر او لوړ پښتون مشر چي په هر محاذ ئي سامراج له ماتې ورکړه او په خپلو اصولو او مضبوط کردار ئي د ازادۍ بې شمېره پتنګان د ځان نه راچاپېره کړل خو باچا خان د هغې افاقي دين پېروکار وۀ چي د امن درس ئي ورکولو. له دې وجې نه باچا خان پښتنو له د عدم تشدد تعليم ورکړۀ. د هغؤي وېنا وه چي تشدد نفرت او عدم تشدد مينه پيدا کوي. باچا خان د خدايي خدمتګار تحريک د قيام نه مخکښې د تحريک اصلاح الافاغنه نه د دې جدوجهد شروع کړې وه. دغې دوران کښې هغوي د هغه وخت لوے

www.sikaram.com

لوے مشران د نزدې نه وليدل . مسلمانانو مشرانو کښې اکثريت د نوابانو ، جاګيردارانو او وډېره ګانو وۀ او باچا خان په خپله يو درويش او مسکين سړے وۀ . دوېمه لويه وجه د هغوي د پښتنو خلاف تعصب وۀ چي د هغې له وجې باچا خان او نور مسلمانان مشران يو ځاے نۀ شو .

باچا خان به د پنجاب يوه واقعه ماته اکثر بيانوله (شايد له دې وجې چي زما تعلق د صحافت سره وۀ او دا واقعه هم د صحافت سره متعلق وه) فرمائيل ئي چي دا پنجابيان عجيبه خلق دي يوه ورځ د زميندار اخبار په دفتر کښې ناست وم په خبرو خبرو کښې ما اخترعلي خان ته ووې چي مونږ ښۀ دوستان يو کۀ نه ؟ نو کۀ د پنجاب ټول اخبارونه زما خلاف ليکي نو زۀ اميد لرم چي زما دوست به زما متعلق پنجاب له غلط معلومات نۀ ورکوي . د هغۀ جواب زما د پاره ډېر حېرانوونکے وۀ ، هغۀ په زوره وخندل او وې وئيل چي مونږ اخبار واله نۀ د پنجاب سره همدردي لرو او نۀ د هندوستاني ليډرانو سره. زمونږ خو د يو ښۀ خبر سره کار وي کۀ د هغې په حاصلولو کښې د دواړو ډلو بې عزتي ولې نۀ وي او ډېره عجيبه خبره دا وه چي باچا خان سوشلزم خوښولو او نور مسلمانان مشران ئي مخالف وو . د دوي په مقابله کښې د خدايي خدمتګار او کانګرس يو بل سره مينه ډېره وه چي د هغې بنيادي وجه د کانګرس د پېرنګي سره دشمني وه .

www.sikaram.com

کانګرس په هر قیمت ازاد او خودمختار هندوستان غوښتهٔ او مسلم لیګ د هندوستان تقسیم غوښتهٔ. هندو سره نزدېکت باچا خان د عوامو په نظر کښې مجرم وګرځولو ځکه چې د مسلم لیګ نعره دا وه چې مسلمان وي نو هغه به مسلم لیګ کښې وي او باچا خان ښکاره باره د کانګرس حمایت کولو. دا اوس د سوچ مقام دے چې مسلم لیګ خو حق لري چې ځان ته د ټولې ابادۍ د یوې برخې نمائنده ووایي خو چې کله هغه حق باچا خان استعمالوي نو غدار او د هندوانو ایجنټ ګڼلے شي او دا هغه بنیادي وجه وه چې باچا خان ئې مسلم لیګ ته نزدې کېدو ته پرې نهٔ ښودهٔ. باچا خان به فرمائیل چې هر قوم حق لري چې د خپلې ترقۍ د لارو د پاره په خپله سوچ وکړي نو بیا مونږ د خپل مرام او منزل نه ولې منع کولے شو ؟ د پښتون قوم د حقونو د پاره هغوي د هرې سختۍ په روڼ تندي مقابله کړې وه. بعضې وخت خو به تر دې وشوه چې انګریز سامراج به په یوه مقدمه کښې جرمانه کړهٔ نو د جرمانې په بدل کښې به ئې د هغهٔ جائداد د مارکیټ د نرخ نه د کمو پیسو حساب کړهٔ او هغه جرمانه به ئې ترې وصول کړه او دغسې د پښتنو د ازادۍ په لاره کښې قسم قسم خنډان ودرولي شو خو د باچا خان سفر جاري وهٔ. دې دوران کښې پېرنګیانو د هندوستان د تقسیم منصوبه پېش کړه چې د کانګرس مشرانو مسترد کړه ځکه چې پېرنګیانو ته دا حق حاصل نهٔ وهٔ چې د تجارت په بهانه د

کوم ځاے نه راغلي ، یو لوے وطن ئې قبضه کړے او بیا ئې هغه ټوکړې ټوکړې کولو. باچا خان د هند تقسیم د مسلمانانو تقسیم ګڼلو. د تقسیم په مسئله د کانګرس ، مسلم لیګ او وائسرائے څو ځله مذاکرات وشو او اخر دا چې د تقسیم په دې منصوبه اتفاق رائې پیدا شوه . د فارمولې مطابق دا مقرر شوې وو چې کومې صوبې او ریاستونه پاکستان یا هندوستان کښې شاملېدل غواړي هلته به د صوبې اسمبلي، د ریاست مهاراجه یا جرګه فېصله کوي. د اصولو لاندې د پنجاب او سندهـ اسمبلو نه رایې وغوښتې شوه او د هغوي د فېصلو احترام هم وشو او د بلوچستان فېصله د جرګې په ذریعه وشوه. اوس زمونږ د صوبې څهٔ حال شهٔ. د یو سازش لاندې دلته مقتدر کانګرس نظر انداز کړے شهٔ او د ریفرنډم اعلان وشهٔ. باچا خان د کانګرس اسمبلۍ د دې غیر جمهوري اقدام سخت مخالفت وکړهٔ او د بائیکاټ اعلان ئې وکړهٔ. د ریفرنډم د نتیجو منظر عام ته راتلو سره معلومه شوه چې ۴۹ فیصده عوامو د پاکستان په حق کښې ووټ ورکړے دے او په حکومت ئې د عدم اعتماد اظهار کړے دے. په دې وخت کښې د جناح صاحب په ژوند د ریاستي دهشت ګردۍ او هارس ټرېډنګ ابتدا وشوه. د کانګرس د اسمبلۍ غړي څهٔ په زور او جبر او څهٔ د لالچ ورکولو په ذریعه د اسمبلۍ اجلاس کښې د شریکېدو نه منع کړے شو او دغسې یوه منتخب

ائيني اداره پامال کړې شوه او جمهوريت مضبوط کړے شۀ. مسلم ليګ د پاکستان د جدوجهد د پاره حق لري نو ولې باچا خان د پښتنو حقونه نۀ شي غوښتې. دا هغه ناقابلِ فهم نکته ده چې ملك کښې ئې غېر يقيني کېفيت ختمېدو له ورنۀ کړۀ خو د قيام پاکستان نه پس د دستور سازۍ اسمبلۍ د يو غړي په حېثيت باچا خان مسلم ليګ ته د مکملې مرستې پېشکش وکړۀ خو بيا هم چا په ارام پرې نۀ ښودۀ. باچا خان به اکثر د پېرنګي د دور او د قيام پاکستان نه پس د هغۀ سره د شوي سلوك موازنه کوله او ډېر په حېرانۍ به ئې تپوس کولو چې انګرېز ظلم کولو نو هغه خو زمونږ دشمن وۀ او مونږ د هغۀ خو د يو اسلامي جمهوري ملك له طرفه چې زۀ ولې بې شمېره ځله جېلونو ته لاړم. دا زما په پوهه کښې نۀ راځي. د پاکستان جوړېدو نه پس باچا خان د پښتنو د حقونو د پاره خپل جدوجهد جاري وساتلو او د هر يو ظلم ئې په نره مقابله وکړه. د حکومت د باچا خان سره د تعاون دا حال وۀ چې پېرنګي په دور کښې باچا خان پينځلس کاله جېل تېر کړے وۀ او د پاکستان جوړېدو نه پس په ابتدايي اتلسو کالو کښې دې ستر انسان پينځلس کاله په جېل دننه تېر کړل. د هغوي قصور څۀ وۀ؟ دا خو د تاريخ په پاڼو کښې محفوظ شوي دي خو دا خبره هم فېصله شوې ده چې کۀ پښتنانۀ باچا خان خپل محسن ونۀ ګڼي نو بيا هم د حقيقت نه انکار نۀ شي کېدے. باچا خان ته د

www.sikaram.com

دې خبرې ډېر زيات افسوس وۀ چې د هغوي له طرفه حکومت ته د پوره مرستې او يقين دهانۍ ورکولو باوجود په هغوي د دروغو مقدمې جوړې کړې شوې او دپښتون قوم د ترقۍ نه د منع کولو د پاره قسم قسم منصوبې جوړې کړې شوې خو باچا خان دغه ټولې منصوبې د پوره کېدو نه مخکښې مخکښې د خاورې سره خاورې کړې. د پاکستان جوړېدو نه پس د باچا خان ټوله توجه صوبايي حقونو حاصلولو طرف ته وه او په پاکستان کښې ئې په ورومبي ځل د نېشنل ازم نعره پورته کړه او په دې تحريك کښې ورسره د بلوچستان او سندهـ او پنجاب محب وطن خلقو هم ملګرتيا وکړه او دغسې د پاکستان حکومت په يو وخت د ځلورو ګاندهيانو خلاف د کاروايۍ اغاز وکړۀ. د پنجاب ، سندهـ او بلوچستان ګاندهيان خو په دې ځغل کښې وروستو پاتې شو خو سرحدي ګاندهي د دې مشن سر ته رسولو د پاره عوامي نېشنل پارټي جوړه کړه چې هغې يو اهم کردار ادا کړۀ او لګيا ده اوس هم ادا کوي خو د باچا خان مشن لا سر ته نۀ دے رسېدلے. د دې مشن سر ته رسولو د پاره اوس ځوانانو له مخکښې راتلل او په علم او ادب ، تاريخ او جغرافيه او د زمکې او اسمان په وسعتونو کښې خپل مقام پېدا کول پکار دي ځکه چې د باچا خان قول دے چې د ازادۍ بوټے د ځوانانو په وينو لوئېږي. نن ضرورت د دې خبرې دے چې کۀ مونږ خپلې خاورې د پاره د نور څۀ کولو

قابل نۀ يو نو کم نه کم دا دعا خو کولي شو چې اے خدايه! د پښتون قوم د رهنمايۍ د پاره يو بل باچا خان راکړې. شايد دې سره پښتانۀ د خپل محسن سره د کړې سلوك كفاره ادا کړے شي.

www.sikaram.com

پروفېسر ميا عنوان الدين کاکا خېل

باچا خان او د هغۀ خدايي خدمتګار تحريک

د پښتو د ستر قامي شاعر خوشحال خان ختك چې د توري او قلم خاوند وۀ ، وېنا ده :

مړۀ هغه چې نۀ ئې نوم نۀ ئې نشان وي
تل تر تله په ښۀ نوم پايي ښاغلي

زموږ د ستر ملي قهرمان باچا خان هم په داسې ښاغليو کښې يو ځانته ښکاره مقام لري د چا ژوند او شخصيت چې د دې سيمې ، د برصغير بلکې د نړۍ په سياست او تاريخ ډېر ژور اثر غورځولے دے ، کۀ موږ د دوی په حقله تار تاريز بحث کوو نو خبره به اوږده شي او بيا به هم نيمګړې پاتې شي نو ځکه زۀ خپل بحث د باچا خان د قامي غورځنګ ، افکارو، نظرياتو او اهدافو پورې محدود ساتم او په هغې کښې به هم غټې غټې پانګې را اوچت کړم.

باچا خان د وړوکوالي نه د غور او فکر اموخته وۀ ، په هر خبره، هره واقعه او په هر حرکت به ئې غور کولو. په تپوسونو تپوسونو به ئې د هر علت او معلول ژورتيار ته ځان

www.sikaram.com

رسوۀ چې زلمے شۀ نو نۀ صرف د غور او فکر قوت ئې سپوا شۀ بلکې د ژورې پخې قوتِ مشاهدې او تېزې قوت حافظې علامې هم پکښې راڅرګندې شوې او کله چې ځوان شۀ ، د دې خدايي صلاحيتونو په برکت ئې د پښتون قام او د دې خاورې د عام اولس بدحالي ، بې علمي او په بدو ورځو ککړ ژوند ته ئې پام شۀ. د دې صورتِ حال لټون ئې شروع کړۀ او د غور او فکر نه پس په دې نتيجه ورسېدۀ چې زما د خوارې کښ قام د بې اتفاقۍ، دښمنو، تربګنو، د تعليم د نشت والي ، د زنانو د حقوقو خيال نۀ ساتلو، د غلطو رسمونو ، رواجونو د پېروي کولو او په تېره تېره د پرنګي غلامې د جاګير دارانو د زور ګيرۍ او ناوړې سلوك له سببه د دې زېلې اولس دا حال شوے دے. د جهالت ، مايوسۍ ، بې عملۍ د ژورې کندې نه د راوېستلو د پاره باچا خان په شعوري توګه يو کړن لاره وټاکله. هم خيال او هم راز ملګرې ئې پيدا کړل چې په زړۀ کښې د قام مينه، درد، همدردي او خېرخواهي وه ، لکه د باچا خان د قام په دې زېلې او ناوړې حالت دلګير ، خفه، پرېشانه او خوږمن وو. د دې ملګرو په صلا او مشوره ئې د انجمنِ اصلاح الافاغنه بنياد کښېښودۀ. باچا خان د خپلو ملګرو سره د دې صوبې او سيمې کلي په کلي ، کوڅه په کوڅه ، حجره په حجره او جومات په جومات وګرځېدۀ. د سهولتونو او وسيلو د نيشت والي له کبله دا اوږدې مزلې ئې پياده کړې دي. هر ځاے د قام

د يو والي ، اتفاق ، اتحاد او ورورولۍ خبرې ئې کوله. ټولو ته به ئې د يو موټي کېدو وينا کوله. د عمرونو زړې خونړۍ دښمنۍ ئې د جرګو مرکو له لارې په دوستۍ کښې بدلې کړې. خلق ئې د غلطو رسمونو ، رواجونو د تباهۍ بربادۍ نه خبر کړل. د تعليم په اهميت ئې پوهه کړل. دغه شان ئې د قام د ښېرازۍ ، سوکالۍ، ترقۍ پېغام د خپل عدم تشدد د فلسفې سره د سيمې ګوټ ګوټ ته ورسوۀ.

د قام د بچو د ابتدايي او بنيادي تعليم د پاره ئې مدرسې جوړې کړې. په لږو وسائلو کښې په مختلفو علاقو کښې د ازاد سکولونو جال ئې خور کړۀ. دا په هغه زمانه کښې د ويړيا او خېراتي تعليم خورولو يوه لويه کارنامه وه. د هغۀ د پېغام صداقت، د هغۀ د شخصي کردار سپېڅلتيا ، د هغۀ د شېرين بيانۍ له کبله د باچا خان په جلسو کښې به خلقو ډېر په جوش او جذبه ، شوق او مينه ګډون کولو.

کله چې باچا خان دې نتيجې ته ورسېدۀ چې قام زما په اواز د زړۀ د اخلاصه راپورته کېږي نو د ملګرو په صلا ئې د خدايي خدمتګار تحريك په نوم يو تنظيم جوړ کړۀ. ډېر زر په دې تحريك کښې د زلمو، ځوانانو او بوډاګانو شمېر دوو لکو ته ورسېدۀ. د هغه وخت د ابادۍ په لحاظ دا ډېر لوے تعداد او غټ قوت وۀ. د دې تحريك چلولو نه د باچا خان مطلب د

پښتنو سماجي او اقتصادي حالاتو کښې د بدلون راوستل او پښتانهٔ د ترقۍ او ښېرازۍ طرف ته رابلل وو.

ولې د پېرنګي سامراج ذهن د باچا خان دا مقبوليت د هغهٔ پېغام پذيرايي او د ټول قام او اولس په يوه چغه د هغهٔ د ذات نه راچاپېرېدل کله زغملے شو. پېرنګے يو غاصب قوم وهٔ. هغهٔ خپله چارهٔ په اوبو کښې وليده. پېرنګي د تشدد ، ظلم، بربريت، جبر او سختۍ خپلې استعماري حربې شروع کړې. خپل برېسي ئې د باچا خان مخالفت او د هغهٔ د تحريك ملګرو مزاحمت ته ودرول. قصه خوانۍ، ټکر، ګوجر ګړۍ، ميروس ډېرۍ، هاتي خېل، سپين تنګے او داسې نورو ډېرو ځايونو ، کلو او بانډو ته د ازادۍ په جنګ کښې د تاريخي سنګرونو اعزاز حاصل شهٔ. د باچا خان ډېر ملګري د شهادت په رتبه سرفراز شو.

ځان چې د مذهبي دنيا نمائنده او بادار ګڼلو ، د هغه پېرنګي د لاسه د باچا خان او د هغهٔ ملګرو سره هغه ناروا او ناوړه سلوك وشهٔ چې تاريخ به ئې په يادولو او قلم به ئې په ليکلو شرمېږي. ولې د حريت فکر ، د عدم تشدد د فلسفې علم بردار، د ملي غورځنګ د قافلې د سالار او د هغهٔ د سربازانو او سر په تلي کښې اېښې تنکيالو ملګرو پېغام د دنيا ګوټ ګوټ ته ورسېدهٔ. د هغه وخت اخبارونه په دې ګواه دي.

د پېرنګي زور، ظلم ، زياتي، جبر او تشدد چې د حد نه زيات شهٔ نو باچا خان او د هغهٔ ملګرو د هندوستان د مسلمانانو يوې سياسي ډلې مسلم ليګ مشرانو ته د مرستې او ملاتړ خواست وکړهٔ. د هغې غاړې څهٔ حوصله افزا ځواب رانهٔ غلو ، مجبوراً باچا خان او د هغهٔ ملګرو کانګرس ته لاس اوږد کړهٔ. هغوي ورسره د کلکې مرستې او ملګرتيا لوظ وکړهٔ. دا اتحاد د پاکستان تر جوړېدو قائم وهٔ.

پېرنګے رخصت شهٔ. پاکستان جوړ شهٔ. باچا خان د ماضي تراخهٔ يادونه هېر کړل او په ۲۳مه فرورۍ کال ۱۹۴۸ء ئې د پاکستان د ائين سازې اسمبلۍ د غړيتوب سوګند پوره کړهٔ.

ولې په دې کښې هم باچا خان خپلو مخالفينو ، مفاد پرستو عناصرو په ارام پرېنښودهٔ. د سازشونو او دسيسو او مخالفانه پروپېګنډې هغه پخوانۍ سلسله هغسې روانه وه. جيلونه ، حوالاتونه، سزاګانې، صوبه بدرې د خدايي خدمتګارانو په برخه وې. باچا خان سره چې خپلو او پردو څهٔ وکړهٔ هغه اوس د تاريخ حصه ده.

دلته مونږه د خپل بحث دويم پړاو ته راورسېدو چې د باچا خان د سماجي اولس خدمتونه او سياسي تحريك په حقله د راپورته شوي فکر انګېزه سوالونو لنډه شان جائزه واخلو. د باچا خان د خدايي خدمتګارۍ د بې پناه زور او شور،

www.sikaram.com

کامیابۍ او مقبولیت په حقله خبرې کیږي چې دا څنګه ؟ ولې ؟ وړومبۍ خبره خو دا ده چې باچا خان د مرض صحیح تشخیص کړے وۀ، بیا ئې د علاج د پاره یوه کامیابه او تیربه هدف نسخه تجویز کړې وه. د باچا خان په ځان باور او د خپل مشن په صداقت پوخ یقین وۀ. د هغۀ د پیروکارانو د هغۀ په ذات اعتماد وۀ. دهغۀ مشن ئې خپل مشن ګڼلو. بل باچا خان یو عملي انسان وۀ. د هر کار شروع به ئې د خپل ځان نه کوله. لکه په ازاد سکولونو کښې د غني خان او ولی خان داخلول، د هر پښتون د حجرې جارو کولو په مهم کښې په خپله برابر شریك وۀ. باچا خان یو سپین نیتے ، ډاګیز ، سادګي پسند او قناعت پسند انسان وۀ. د هغۀ ټول ژوند هم د دغه اصولو نه عبارت وۀ. دغه وجه وه چې د پښتون غوندې سرکشه ، باغي او ځیګرور قوم کښې په کامیابۍ سره د عدم تشدد د فلسفې بوټي نال کړۀ. د پښتنو په روایتي ORTHODOX معاشره کښې د زنانو د حقوقو علمبردار وۀ. د هغۀ په جلسو کښې به په ګڼ شمېر کښې د زنانو د شرکت اهتمام کېدۀ. په داسې یوه جلسه کښې د یوې اوچتې ډېرې د پاڅه زنانه راجمع شوې وې (په تفصیل کښې نۀ ځم، دا به په خود ستایۍ کښې راشي) کله چې باچا خان زلمو ته په تحریك کښې د شمولیت او په جوش او خروش د برخې اخستلو اپیل کولو نو په دغه زنانو کښې یوې ننګیالۍ پېغلې په اوچت ولې په پُرسوز اواز کښې دا ټپه

هوا کښې زمزمه کړه او د ملالې د تاریخي ټپې یاد ئې تازه کړۀ :

کۀ د زلمو نه پوره نۀ شوه

فخرافغانه! جینکۍ به دې ګټینه

دوې د خپل تحریك او هلو ځو کامیابولو د پاره هره روغه لار خپله کړې وه. په دې سلسله کښې د پښتو ژبې او ادب نه هم ډېره فائده اخستې وه . د تحریك ORGAN ارګن د پښتو وړومبۍ رساله "پښتون" د هر لوستي پښتون کورته رسېدلې وه. د تحریك پېغام ئې هر ګوټ ته رسولے وۀ. ښځو او سړو به په لیکلو کښې یو شان برخه اخسته. د دې رسالې په برکت د پښتو په ادب کښې غټ غټ نومونه ښکاره شو . باچا خان یونیورسټي چارسده او عبدالولي خان یونیورسټي مردان کښې د ایریا سټډي سنټرز ته پکار دي چې په داسې موضوعاتو تحقیق او څېړنه وکړي. دا به د نوې کول د لارې روښانه کولو د پاره د لیت کار وکړي.

د باچا خان په قافله کښې د وطن پاله قام پرستو ادیبانو او شاعرانو یوه غټه ډله شامله وه. د دوې د ډرامو ، مشاعرو درز په ټولو سیمو کښې خور وو چې تحریك ته ئې ډېرې ښېګړې رسولې دي. دا نن چې د پښتو ژبې او ادب باغ باړۍ داسې سمسورې دي ، دا هم د دغه تحریك او مشرانو برکت دے. (دا هم د تحقیق یوه غوره موضوع ده).

www.sikaram.com

بله غټه خبره دا ده چې پښتنه معاشره د پېړو نه په طبقاتي اډانه ولاړه ده. ولې باچا خان په خپله د هشتنغر د يو لوے خان ځوے وۀ . ولې هغه د دې امتيازاتو او جاګيردارانه ذهنيت هېڅ پروا نۀ کوله. دغه وجه وه چې د خدايي خدمتګار تحريك عهدې د معاشرې د بې وزله خلقو او کسب ګرو په لاس کښې وې. دا هغه وخت څۀ چې نن هم يو ډېر ناشونے کار ګڼلے شۀ.

باچا خان د خپلو پېروکارانو او کارکنانو باقاعده سياسي تربيت کولو. هر يو غړي به ئې په شخصي توګه پېژندلو. د دې تربيت د کبله د خدايي خدمتګارو او ټول پښتون قام سياسي شعور او سياسي بېداري هغه سطح ته رسېدلې وه چې نن ئې هم صفتونه کېږي . يو غټ مثال دا دے چې د ولی خان د ليکلي کتاب " باچا خان او خدايي خدمتګاري" په سر پاڼه باندې د سوونو تربيت يافته باوردي کارکنانو يو تصوير دے. باچا خان سره د خپلو ماشومانو د پرېټ په سر کښې ولاړ دے. زۀ چې کله دا کوټلے تصوير ووينم نو د باچاخان د هغه ملګرو او تحريك قدر مې په زړۀ کښې نور سېوا شي. د دې تربيت اثر وۀ چې زمونږ په کورونو ، خواوشا ګاونډيانو بلکې د ټولې سيمې په کورونو کښې زنانوو دغه سرې جامې د يو مقدس امانت په طور ساتلې.

ځنې کسان وايي چې بعضې ليډرانو خو په جېل کښې يوه شپه هم نه ده تېره کړې او کاميابي ئې موندې ده . د

www.sikaram.com

سياسي کاميابو د پاره جېل ته تلل ضروري نۀ دي ولې حالاتو دا هم ثابته کړې ده چې داسې کاميابۍ پائيدارې او مفيدې نۀ وي. اول د خپل ملك پاکستان نننى حالاتو ته وګورئ. بل ګمان کوم چې داسې کسان د دې حقيقت نه ولې سترګې پټوي چې زمونږ د ملك په تاريخ کښې ډېر ځله داسې شوي دي چې کسان په چترۍ راکوز شي او تيار خانك ته پرلت ووهي . د ټوپك ډز او د کوتك د ډب نه خبر نۀ شي. نن پرون هم د ملك په سياسي فضا کښې په چترۍ خلق خېژي او کوزېږي. دې ته به څوك کاميابي ووايي؟

د تاريخ مطالعه دا ښايي چې د دنيا د لويو لويو تحريکونو مشرانو جېلونه خوړلي دي. تکليفونه ئې ګاللي دي ، سختې ئې زغملي دي . بيا ئې چرته کاميابي او کامراني ښکل کړې ده . داسې خلق نن هم د اولس په زړونو حکومت کوي. په برصغير کښې ګڼ نومونه شمېرلے شي ولې په نننى دور کښې نلسن مېنډېله ، انګ سانګ سونچي مثالونه زمونږه د وړاندې دي ، ولې افسوس دا دے چې مونږه خپل قامي او ملي اتلان هغسې ونۀ قدرول څنګه چې د هغوي حق دے.

باچا خان او د هغۀ خاندان ته الله تعالیٰ ORATATION او NARRATION يو بې سارې قوت وربخښلے وۀ. د تقرير او بيانيه تحرير په ناوياته قوتونو ئې نمانځلي وو. په دې يو مثال

به زما دا خبره په ښه ډول واضحه شي . کله چي د اوږدې جلاوطنۍ نه باچا خان وطن ته واپس راغلو ، د جلسو سلسله بیا پیل شوه . په کالو خان کښې جلسه وه . مونږه ځو ملګري هم دغه جلسې ته تلي وو ځکه چي د ډېرې اوږدې مودې نه پس د باچا خان لیدو ته هر کس لېواله وۀ او تقریر اورېدو ته ئې د هر چا تلوسه وه . بل مونږه دا هم کتل چي د دومره غیر حاضرۍ نه پس به د باچا خان په ملګرو او پیروکارانو څۀ شوي وي او کنه؟ جلسه ډېره زیاته درنه وه ، د خوا و شا کورونو په کوټو زنانه هم جلسې ته ناستې وې . باچا خان چي تقریر ته اودرېدۀ PEN DROP خاموشي شوه . باچا خان مرۍ تازه کړه ، وئیل ئې زما قامه !بیا ئې لږه وقفه وکړه په دوېم ځل ئې بیا ووې زما قامه! ساه نیولے شۀ ، ټولې جلسې ته ئې یو خوا بل خوا وکتل او په درېم ځل ئې په غریو نیولي اواز کښې دا ټکي پوره نۀ وو وئیلي چي اے زما قامه چي په جلسه کښې د یوې زبردستې ژړا یوه غلبله پورته شوه . ښځو یو بل له غاړې ورکړې . سړو په ډرك ډرك وژړل . زمونږ جذبات هم بې قابو شو. یو ملګري په ژړغوني اواز تپوس وکړۀ ، اے دا څۀ چل دے؟ ما ورته ووې معجزه وشوه . د اُورینټېشن معجزه ، دې ته ORATATION وایي . باچا خان د خپل اُورینټېشن په برکت په دوو ټکو کښې خپل پېغام قام ته ورسولو . څۀ ګړۍ شبېه پس چي حالات قلار شو باچا خان خپل تقریر شروع کړۀ.

www.sikaram.com

خبره ډېر نه اوږدوم خو یو حقیقت ته ستاسو توجه راګرځول غواړم . بې شکه چي باچا خان د پښتنو په پاکه او بختوره خاوره پیدا شوے وۀ او مونږه پښتانۀ ئې خپل ستر ملي اتل ګڼو ، ولې د امن او د عدم تشدد د دې قداور استازي اقوال ، افکار ، سیاسي ، سماجي نظریات ، فلسفۀ فکر او نکته نظر د اصل نسل خاورې او پولې حدود نه وتي دي . د انسان او کلهم انسانیت د پاره د امن ، خوشحالۍ او سوکالۍ زېرے ګرځېدلے دے او د باچا خان پېغام دې اعلیٰ ، مقدس او پیاوړي مقصد ته غاړه غتۍ شوے دے . زۀ چي وینم نو په دې سلسله کښې ماته د هغۀ مقام د امن د درنو درنو استازو نېلسن منډېله او انګ سانګ سونچي وغیره نه هم اوچت ښکاري . زمونږ سکالرز او ریسرچر ته پکار دي چي د باچا خان د عدم تشدد په فلسفه تار تاریز ریسرچ او تحقیق وکړي او هغه مقام ته ئې ورسوي چي د ملل متحد د چارټر حصه وګرځولے شي . د دنیا ستر طاقتونه ترې د دنیا د پوخ امن د پاره کار واخلي . داسي به د بدامنۍ ، بې انصافۍ او سرې خورګۍ ښکار دنیا د امن ، سوکالۍ او خوشحالۍ زانګو وګرځي.

خبره به د خدايي خدمتګارۍ د تحريك د ستر ملي قهرمان او پښتو ژبې د انقلابي شاعر اجمل خټك مرحوم په دې شعر پاې ته ورسوم :

نن ټول خلق د هغه محبوبا سندرې وايي
خټك چې به د ځان سره ژړله كله كله

www.sikaram.com

م ـ ر ـ شفق

طنز او مزاح د باچا خان په خبرو كښې

د خپلو مشرانو پوهانو نه به مې اورېدل او بيا مې پخپله هم يو څو ځله په خپله هم دا ننداره كړې ده چې په يوه لويه درنه جلسه كښې به د تقرير او خطابت په فن پوهه ماهرانو ، سياسي مشرانو او ديني عالمانو داسې شانداري وېناګانې وكړلې او داسې زړهٔ راښكونكي بحثونه به ئې وكړل چې د راپېښو مسئلو هېڅ يو اړخ به ترې پاتې نهٔ شو او بيا د نور څهٔ وئيلو به هډو امكان نهٔ وهٔ ـ لكه په يو وخت په ستېج به سردار شوكت خان، نوابزاده نصرالله خان، چودري ظهورالهي، قاسم ملك ، شورش كاشميري، عبدالولي خان ،مولانا مفتي محمود او د اجمل خټك غوندې نومورو وېناوالو د جوش جذبې نه ډك ، فصيح او بليغ تقريرونه وكړل نو د ټولو اخر ته به باچا خان ته د خبرو كولو بلنه وركړې شوه ـ

داسې مهال كښې د تقرير او خطابت په نشه مستو مئنانو تاثرات او احساسات به عموماً دا وو چې اوس د نورې وينا پاتې څهٔ دي ؟ بابا خو به زوړ تار غړوي ـ هم هاغه زړې خبرې بيا بيا كوي څهٔ خوند مزه به ونهٔ كړي ـ

د باچا خان د تقریر په بابله دا رایې او تبصره بې ځایه هم نهٔ وه. واقعي چې د بابا فخر افغان په الفاظو کښې شاعرانه حسن او رنګیني نهٔ وه . نهٔ پکښې ټوقې وشتې وې ، نهٔ پېښې نخرې ، خو د پښتنو دغه سل کلني مشر او د ازادئ عظیم مجاهد به چې په قلاره پسته ، خوږه او رعب داره لهجه کښې ساده سوده پښتو کښې خبرې شروع کړې نو یو دم به په ټول ماحول یوه خاموشي خوره شوه اورېدونکي به غوږ غوږ شو او د ټولو توجه به ئې داسې راښکله لکه مقناطیس چې ځان ته وسپنه راکاږي.

د باچا خان د وینا شروع الفاظ به عموماً داسې وو :

> زما ورونو!
>
> دا زهٔ چې تاسو له راغلے یمه او دا ستاسو په مخکښې چې ودرېدلے یمه نو دا ځکه چې تاسو زما عزیزان یئ. تاسو زما قام یئ. زهٔ تقریر نه کومه ، زهٔ خو تاسو له په جرګه راغلے یم. فکر وکړئ ، دا زمونږ څهٔ حال شهٔ !!!!

د باچا خان ټولې خبرې به د شروع نه تر اخره پورې ډېرې ساده او اسانې وې. بیان به ئې له حده زیات سپېځلے او صفا وهٔ. نهٔ به پکښې پېچ وهٔ او نهٔ څهٔ کړلېچ ، لوستي نالوستي ،زاړهٔ او ځوانان ، ښځې او ماشومان به پرې یو شان پوهېدل. ټولو به ورته د زړهٔ غوږونه تکې کړې وو. د بابا فکر او پیغام

سره به ئې مینه پیدا شوه . د خواخوږئ جذبه به ئې رابېداره شوه . دا ځکه چې د باچا خان خبرو کښې به د زړهٔ مینه او اخلاص وهٔ. د هغهٔ په زړهٔ کښې د قام درد وهٔ. د قام خدمت ئې عبادت ګڼلو . وئیل به ئې " الله پاك ته د چا د خدمت ضرورت نشته. د الله خدمت دا دے چې د الله د مخلوق خدمت وکړے شي ". دې اوصافو د باچا خان په ژبه او وینا کښې بې حسابه اثر او تاثیر پیدا کړے وهٔ.

باچا خان په هر موقع دا خبره کړې ده چې :

"زهٔ سیاست دان نهٔ یم . خدايي خدمتګار یم " یعني چل ول او ټګي تورې ئې نهٔ کوله . د اخلاص او انساني خواخوږئ دغه جذبه وه چې د باچا خان وینا به د ډېرو ښهٔ ښهٔ تقریرونو نه پس هم ، خلقو تر اخره پورې په ډېره مینه او احترام اورېدله . په اورېدونکیو صرف هغه خبرې ترسکوني او ښې لګي چې د طنز او مزاح ، چټېې او مالګه مرچکې پکښې ګډ وي. دا د تقریر او خطابت په فن کښې لازمي توکي ګڼلے شي ، کهٔ یو سرے لوے عالم ، ستر مفکر او ژور فلسفي وي خو چې د موقعې مناسب د ټوقې وشتې حس نهٔ لري ، په شونډو ئې مُسکا نهٔ وي یا په جملو کښې ئې د خندا الفاظ او شګفتګي نهٔ وي نو عام اولس ته به د دهٔ د ذهن دنیا یوه دشته سوراړا ښکاري او خوك چې په دې صفتونو ښائسته وي نو کلام او بیان به ئې لکه د سپرږدي ګل تر او تازه محسوسیږي.

www.sikaram.com

باچا خان په عام ژوند کښې يو اعتدال خوښ، عاجز خويه او سنجيده انسان وۀ . په بنيادي توګه يو مصلح وۀ . "اصلاح الافاغنه او خدايي خدمتګار تحريك" د انساني خواخوږۍ په بنياد د قام د اصلاح او لاربښودنې ښکاره ثبوتونه دي . باچا خان د قران او اسلام د تعليماتو په رڼا کښې د غلطو پلتو رسمونو او رواجونو ختمولو هاندې هڅې کولې . د خلقو په ذهن کښې ئې بدلون راوستو د حق پيژندلو او حق اخستلو پوهه او احساس ئې ورکولو . دې مقصد او مرام ته د رسيدو د پاره باچا خان د الله تعالىٰ د پيغمبرانو ښودلې لاره خوښه کړې وه . کومه چې د ازغو ډکه ده . خپلو ويناګانو کښې به ئې په خصوصي توګه د حضرت نوح عليه السلام ، حضرت عيسىٰ عليه السلام او د پاك رسول خاتم الانبياء حضرت محمد صلى الله عليه وسلم او بيا د هغۀ د اصحابو مثالونه ورکول.

فطري خبره ده چې کوم لار ښود او مصلح رهنما د قامي ژوند کشالو او عذابونو سره مخ وي او په تېره تېره د پښتون قام د اصلاح ذمه واري ئې په سر اخستې وي نو د هغۀ لهجه کښې به تريخوالے هم پيدا کېږي او کله کله به له ډېره سوخته خندا هم ورځي نو په خبرو کښې طنز او مزاح هم د دغه قسمه کيفيت په اثر کښې مخ ته راځي او دا ښځي فطري عمل وي . مصنوعي نۀ وي . مزاح ته مونږ د ټوقې يا د خندا معنىٰ ورکولې شو او طنز لکه د "ټك" يا "پيغور" په مفهوم کښې

راتلې شي خو داسې چې اورېدونکے پرې د ازغي د څوکې سوے هم محسوس کړي خو په شونډو به ئې لکه د ګل مُسکا هم خوره وي.

د يو پښتون قامي راهنما په حيث د باچا خان په وېناګانو او خبرو اترو کښې به کله کله څۀ لږ ډېر مزاح او د زورَور طنز رنګونه راخورۀ شول.

زۀ دلته د ليدلو ، اورېدلو او لوستلو واقعو په حوالو د باچا خان وېناګانو کښې څينې جملې او خبرې وړاندې کوم چې د طنز او مزاح شوخ رنګونه پکښې په شعوري او غېر شعوري توګه ځلېږي خو ارمان چې په ليك کښې ما د باچا خان د لهجې خوند پيدا کولې شوې.

استحکام او غداري:

د کال **۲۵-۱۹۶۴** زمانه وه . فيلډ مارشل محمد ايوب خان د پاکستان صدر وۀ . باچا خان د علاج د پاره لندن ته لېږلے شوے وۀ . وروستو د ډاکټرانو په مشوره د افغانستان کابل او بيا جلال اباد کښې مېشته شۀ . د پاکستان صدر مردان کښې يو تقرير کښې باچا خان ته "غدار" وئيلي وو . دغو ورځو کښې کابل رېډيو د باچا خان تقرير نشر کړۀ چې زمونږ

www.sikaram.com

پښتونخوا کښې زيات شمېر خلقو په ډېره مينه اورېدلے وۀ.
باچا خان وئيلي وو:

ايوب خان ما پسې کلي ته سوال جواب کړے وۀ
، زۀ چې هلته (پاکستان) کښې وم نو دۀ به ما ته
کاکا وې. ما ورته وې ته ځۀ غواړې؟ دۀ وې ،
استحکام ــ ما ورته وې استحکام په ځۀ راځي
؟ دۀ وې په فوځ، ما وې ـــــ استحکام په فوځ
نه په قام......تۀ استحکام غواړې ؟

با چا خان زياته کړه

دے ما ته غدار وايي ، يلکه (يا هلکه) د ازادئ
د پاره خو جنګ مونږ کړے دے ، دا پېرنګے خو
مونږ د ملك نه شړلے دے ، نو زۀ غدار شوم او
تۀ وفادار شوے.

شهنشاهئيت او باچا خان:

دا به د کال ۱۹۷۲ء ورځې شپې وې ، د پاکستان پخوانے وزير اعظم ذوالفقار علي بوټو مردان ته راغلے وۀ. د هوتي د نوابانو په ځاے کښې ئې تقرير کړے وُ چې په رېډيو او ټيلي وژن نشر

www.sikaram.com

شوے وۀ. باچا خان پسې ئې يو ځو شتۍ خوشې کړې وې. وئيل ئې ، دے ځان ته بادشاه خان وايي ، کلي له ئې نوم شاهي باغ اېښے دے. دے شهنشاهئيت غواړي. يو ځو ورځې پس اخبار کښې د پخواني سياسي ګوند نېشنل ډيموکرېټك له خوا اخباري خبر راغلے چې باچا خان به د هوتي فرشي پل سره جومات کښې د جمعې د مانځۀ نه پس خلقو ته خطاب کوي او د بوټو صاحب د خبرو جواب به کوي. دا خبر د ځينو مشرانو د پاره نا اشنا ځکه وۀ چې باچا خان په خپل ټول ژوند کښې چرې هم جوابي بيانونه نۀ ورکول. کله چې د جمعې مونځ وشۀ نو سوئيل طرف ته برانډه کښې د باچا خان د وينا کولو اهتمام کښې ځاے جوړ کړے شۀ. باچا خان په خپله مخصوصه قلاره لهجه کښې بيان شروع کړۀ چې د بوټو صاحب حواله ئې ورکوله نو وې وئيل :

زۀ خو ستاسو دې وزيراعظم ته پيکر (فکر)
وړے يم ، هغه بله ورځ چې دۀ دلته ما پسې
خبرې کولې نو ما په کاغذ ليکلې دي.

(باچا خان د نظر عېنکې ولګولې او د جيب نه ئې د کاغذ يوه پُرزه راوېسته) بيا ئې ووې :

بوټو صاحب وايي ، دے ځان ته باچا خان وايي
، يلکه (يا هلکه) زما نوم عبدالغفار دے ، باچا
خان خو راته خپل قام د مينې نه وايي ، بوټو

صاحب بله خبره دا کوي چي کلي له ئي شاهي باغ نوم اېښے دے، دا شاهي باغ نۀ دے ، شهي باغ دے او دا خو زمونږ د تربورانو کلے دے - زمونږ کلے خو اتمانزو دے ، دۀ ته دومره هم پته نشته۔ دے لاځان ته وزير اعظم وايي !!!! دريمه خبره بوټو صاحب دا کړي ده چي زۀ (باچا خان) شهنشاهئيت غواړم ، نو تاسو ما ته وګورئ ، ما کښي د شهنشاهئيت څۀ دي ؟ شهنشاهئيت خو دے غواړي۔

د قام دړد او مينه

د کال ۱۹۷۲ء دسمبر په ځليريشتمه نېټه چي د باچا خان په يو عظيم الشان تاريخي جلوس کښي د افغانستان نه پېښور ته راوستے شۀ نو جناح پارك کښي ئي په لکهاو خلقو ته يو ډېر اوږد او تفصيلي تقرير کړے وۀ ، د وينا په مهال کښي ئي له ډېره سوخته ووي :

ميرېي ته چي خداے په قار شي نو وزري ورله ورکړي او پښتون ته چي خداے په قار شي نو په زړۀ کښي ورله د قام مينه پيدا کړي ، زۀ ئي په دي کار اخته کړے يم۔

www.sikaram.com

عجيبه ملك:

باچا خان په يوه موقعه (۲۴م دسمبر ۱۹۷۲ء) وئيلي وو:

مونږ په يو عجيبه ملك کښي اوسېږو ، عجيبه خو په دي دے چي دلته خدمت کول جرم دے او چرته چي خدمت کول جرم وي هلته د خدمت خلق نۀ پيدا کېږي او په کوم قام کښي چي د خدمت خلق نۀ وي د هغوي دنيا هم تباه شي او اخرت ئي هم تباه شي۔

د کار خبره:

د دي تاريخي تقرير په اخرکښي باچا خان خلقو ته په ډېره عاجزۍ يو خواست وکړۀ چي تاسو کښي کۀ ما له څوك د کار خبري له راځي نو سحر د نهو بجو نه يولسو بجو پوري به ستاسو خدمت کښي حاضر يم ، د سلام د پاره مۀ راځئ۔ سلام وشۀ ۔ ستاسو د د ي ميني او محبت ډېره شکريه ؛ چي په دي دومره يخنۍ کښي د لري لري نه راغلي يئ او ډېر کړاو مو کړے دے۔ ستاسو ډېره ډېره شکريه۔ اوس کۀ

ما له ځوك د كار خبري له راځي نو راتلې شئ ،
"درشنيان" نه

د كار خبره به څۀ وه ؟ د قام او ملك د ابادۍ ودانۍ او خېر ښېگړي خبره ، ډاكټر محمد يونس بټ (ورځپانه جنگ ۱۲م نومبر ۱۹۹۳ء) په خپل كالم "عكس در عكس" كښې ليكلي دي :

> د بي بي سي لندن يو نمائنده خان عبدالغفار خان سره د مركي كولو په غرض ورغلے وۀ ، خان صاحب ورته وي ، گوره! كۀ تۀ ما سره په پښتو ادب او شاعرۍ خبره كول غواړې نو زما ځوي غني سره كښېنه، په سياست راسره خبري كوي نو ښه به دا وي چې ولي خان له ورشه او كۀ چرې څۀ د كار خبره كول غواړې نو بيا ما سره خبره وكړه.

سن باتھ (د نمر پيتاوے)

محترم مفلس دراني (ورځپانه وحدت ۱۴م مارچ ۱۹۹۱ء) يوه واقعه ليكلي ده :

> زۀ يو ځل د قلندر مومند صاحب په وېنا باچا خان سره مركي كولو ته لاړم ، دغو ورځو كښې

www.sikaram.com

> باچا خان د كابل سين په غاړه يوې ډاك بنگله كښې نظر بند وۀ ، د ژمي موسم وۀ . زۀ چې ورغلم نو باچا خان كټ كښې پيتاوي ته ناست وۀ . انټرويو چې وشوه نو ما د دې خبر سرخي داسې لگولې وه چې He was taking sun bath ، هغۀ پيتاوے كوۀ.
>
> په سبا له يوې اردو ورځپاڼې د خبر ترجمه داسې كړې وه ؛ باچا خان په نمر كښې په سين كښې لامبل . باچا خان چې خبر لوستے دے نو ما (مفلس دراني) ته ئې په ټيلي فون غږ كړے وكړۀ:
>
> يلكه ! دا خلق به څۀ وايي چې باچا خان لېونے شوے دے چې په دې يخ ژمي كښې په سين كښې لامبي !!!!؟؟

غوا:

زما والد صاحب مولانا عنايت الله مرحوم وئيل چې

د يو لوے اختر په ورځ خاكسار حاجي صاحب ، حاجي عبدالحكيم سره د باچا خان ملاقات له سردرياب ته تلو. چارسده كښې مابنام خسرو خان سره

ايسار شو ـ ډوډۍ مو ورسره وخوړه ـ هلته راسره يو زوړ خدايي خدمتګار ملګرے شهٔ ـ مخالفينو باچا خان پسې داسې پروپېګنډې کولې چې په څلور مذهبه به ناروا وې ـ ځيني ساده باده خدايي خدمتګار به پرې هم تېروتل ـ مونږ به د هغوي د پوهولو کوشش کوهٔ ـ دغه سپين ږيري په لاره يوه داسې خبره وکړه چې ما له ئې خندا راوسته ـ ما ورته وې سردرياب ته چې ورسو نو پخپله به د باچا خان نه تپوس وکړے او بيا ئې په خپله د باچا خان نه پوښتنه وکړه :

باچا خانه دا رښتيا دي چې تهٔ غوا نهٔ حلاله وې؟

باچا خان ورته په غور وکتل خو په خلهٔ ئې هېڅ ونهٔ وئيل ، بزرګ خدمتګار بيا ووې ، باچا خانه! زهٔ تهٔ توقه نهٔ کوم ـ سم تپوس درنه کوم ، خلق وايي چې دے غوا نهٔ حلالوي ـ باچا خان ورته زر جواب ورکړهٔ:

يلکه! دا زهٔ درته قصاب ښکارم چې غواګانې به حلالوم ـ

چاربېته:

د کال ۱۹۷۷ء انتخابي هلې ګولې وې ، باچا خان مُلازو کنبي يوې جلسې ته تقرير کوهٔ؛

www.sikaram.com

يلكه! د ازادۍ جنګ خو تاسو کړے دے، قربانۍ تاسو ورکړي دي، کورونه ستاسو تباه شوي دي ، قېدونه تاسو تېر کړي دي او سختۍ کړاونه خو تاسو زغملي دي او کهٔ تاسو پېرنګے د ملك نه وې اېستلے نو پاکستان به چرته وهٔ ـ تاسو دومره نهٔ پوهېږئ ، دا ملکونه په چاربېتو جوړېږي ؟

وېش او اختلاف:

باچا خان په ډېرو موقعو، په خصوصي توګه د پاکستان وړومبۍ دستورسازه اسمبلۍ (فروري ۱۹۴۸ء) کنبي:

چې کله د پاکستان د فادارۍ سوګند پورته کوهٔ ، دا خبره سپينه کړې وه چې ما د پاکستان نه بلکې د تقسيم (وېش) مخالفت کوهٔ او دا مخالفت مې په ډېر اخلاص کړے دے ـ ځکه چې دې سره به د هندوستان دمسلمانانو قوت تقسيم شي او ما چې کومې خطرې محسوسولې هغه اوس دا دي تاسو پخپله هم وينئ خو هر کله چې پاکستان جوړ شهٔ او زمونږ صوبه پاکستان

کښې راغله نو اوس به یوائې د خپلې صوبې نه
، د ټول ملك خدمت کوو.

د پېښور ملازو کښې عام اولس ته خپله وېنا کښې ۱۹۷۷ء ، په ساده باده الفاظو کښې د دغه نظریاتي اختلاف څرګندونه وکړه :

> ما خو دوي ته هاغه وخت وئیلي وو چې دا
> تقسیم غلط دے (د پاکستان د دواړو برخو
> مغربي او مشرقي پاکستان تر مینځه زر میله
> فاصله ده) دا خو لکه چې دوو تربورانو له یو
> پرتوګ ورکړي ، یو به یوه پینځه راکاږي او بل
> به بله پینځه راکاږي نو خښتګ به ئې وشلېږي.
> نو ولې ، ونهٔ شلېدهٔ څهٔ ؟؟

(په کال ۱۹۷۱ء کښې پاکستان دوه ټوټې شهٔ، مشرقي حصه ترې بېله شوه)

مړه پیښو:

د کال ۱۹۷۸ء خوا او شا خبره ده ، د بوټو صاحب د حکومت تخته اوړېدلي وه . د پي اېن اے (پاکستان قامي اتحاد) تحریك د عروج نکتې ته رسېدلے وهٔ خو نتیجه کښې ئې جرنیل محمد ضیاء الحق په اقتدار کښې راغے . جرنیل

www.sikaram.com

صاحب اول درېو میاشتو کښې دننه او بیا څهٔ موده پس د ټولټاکنو (عام انتخاباتو) کولو لوظونه کول ، حېدراباد ټربیونل مات شوے وهٔ . دغو ورځو کښې ښاغلے عبدالولي خان هم دوري کولې او پاکستان کښې به هر ځاے د دوي درونډ استقبال کولے شهٔ خو د باچا خان رایې او فکر بل شان وهٔ ، د زېدي عبدالعزیز خان کاکا په حجره کښې ناست وهٔ . دپوهنتون طالبعلمانو ترې ګېر چاپېره وو . په روانو سیاسي حالاتو خبرې اترې کولې شوې ، بابا فخر افغان وئیل :

> دا نسیم ولی خو ماته لېونے ښکاري ، دوي
> چې د قامي اتحاد په سټېج تقریر وکړي او
> زرګونه خلق ورته لاسونه وپړقوي نو دوي وایي
> ګني مونږ قومي لیډران شو، بلکه! دا سټېج خو
> ستاسو نهٔ دے ، د دې ګټه خو به پنجاب ته
> وځي. تاسو ځان له سټېج پیدا کړئ چې ګټه ئې
> ستاسو جولۍ ته راشي.....

بابا زلمو هلکانو سره په شګفته موډ کښې دا خبرې کولې او د اېن ډي پي په مشرانو ئې بوڼهٔ نهٔ دوړول نو عبدالعزیز خان کاکا خواله ورغے او په غوږ کښې ئې ورته څهٔ خبره وکړه . (مطلب ئې غالباً دا وهٔ چې دا هلکان دي هسې نه..... ستا د خبرو نه بل څهٔ تاثر واخلي) خو بابا خبره صفا کوله ، مسکے شهٔ او ښهٔ په اوچت اواز کښې ئې ورته ووې :

وه ---- مرۍ پيشو! (د مينې لفظ) دا په تا څۀ
شوي دي ؟ تۀ خو خدايي خدمتګار يې ، ستا
خو خپل ستهيج وۀ کنه !!!

په دې خبره عبدالعزيز خان او نور ناست کسان هم شګفته شو.

شومتيا که ساد ګي:

د باچا خان په حقله د خلقو يوه لويه مغالطه دا هم ده چې د ے "شوم" د ے. تر دې چې ځينو لويو شخصيتونو هم برناحقه دغه تاثر قائم کړے د ے لکه مولانا ابوالکلام ازاد غوندې شخصيت "انډيا ونز فريډم" کښې د نامعلومه صاحبانو په بيان تېروتے د ے ، په ۱۹۷۷ء کښې مارشلايي دور کښې چې حېدراباد ټريبونل مات کړے شۀ او ملي رهبر عبدالولي خان او د هغۀ ملګري راخلاص شو نو د هرکلي د پاره جوپې جوپې خلق ولي باغ ته ورمات وو . د طورو عبدالمجيد خان اېډوکېټ سره ملګرو کښې زما دوست ښاغلے پرويز اقبال سلام او پخېر راغلي ته حاضر شوي وو. دوي اول باچا خان له ورغلل . د سلام نه پس باچا خان يو زلمي ته ووې "په دې مېلمنو چاۍ وڅښوه " خو دوي ورته ووې چې مونږ چاۍ ناشته کړې دي. نو بابا ورته ووې چې چاۍ نه څښئ نو دا مېوې د څۀ د پاره پرتې دي؟ د دې نه واخلئ. دا ستاسو د پاره دي. مجيد

www.sikaram.com

خان او ملګرو په ډېره خوشحالۍ يو يو کينو را اوچت کړۀ ، پرويز اقبال وايي زمونږ د پاره خو تبرك وۀ. بيا چې دوي ولي خان سره برې ګرې وکړل او د دوي په لاسو کښې ئې کينوان وليدل نو مجيد خان ورته په خندا کښې ووې "دا مونږ له بابا راکړل" ولي خان وې " ښه بيا خو ګټه د اړولو ده " ټول په خندا شو خو ولي خان ورته بيا په دې حواله د ټوقې وشتې په انداز کښې وضاحت وکړۀ :

بابا چې به چرته په دوره بهر ته لاړۀ نو د کور
بنديانو به ساه واخسته ځکه چې کشر کول د
بابا په وينا عمل نۀ شي کولے ، د پوتې پوتې
ځيز حساب کوي ، کۀ پينځۀ مېلمانۀ راشي نو
بابا وايي چې د مېلمنو په حساب دې اخلے
پخلے وشي او چې مېلمانۀ د شمېر دي نو بيا
دې دومره کټوو پخولو ته څۀ حاجت د ے. دا خو
فضول خرچي ده.

باچا خان چې د قام اصلاح کوله نو صرف د خلې خبرې ئې نۀ کولې د کفايت شعارۍ او ساده ژوند تېرولو عملي نمونه به ئې پېش کوله. په دې خبره به ئې زور ورکوۀ چې د خپل ځادر سره پښې غزوئ.

د چارغولۍ سبزعلي خان د باچا خان کورنۍ په خصوصي توګه عبدالعلي خان او باچا خان سره د بې تکلفه دوستانه

تعلقاتو دعویٰ کوي ـ طورو کښې زمونږ ځاے ته راغلے وهٔ ـ وئیل ئې چې د چراګاه یوسف خان صاحب د ښاغلی عبدالولی خان او د هغهٔ د ملګرو په درناوي کښې د مازیګر مېلمستیا کړې وه ـ باچا خان بابا هم راغلے وهٔ ـ ماله ورایه سهي کړهٔ چې بابا یو ګلاب جامن لاس کښې نیولے دے او د چایو نه ګوټ هم کوي ؛ زهٔ په تُندی خواله ورغلم :

بابا! تاسو هم دا متایي ګلاب جامن خورئ ؟ بابا ورته ووې نو ولې زما پرهېز دے څهٔ ؟ ښاغلي سبزعلی خان ورته ووې "مونږ خو دا اوربدلي دي چې د بابا خوراك ښناك ساګ،سکرك شوملې ، غوټه پیاز او چکی ګوړه ده" د دې په جواب کښې ورته بابا پوره تفصیل بیان کړهٔ ،

> چې د قام د اصلاح د پاره تحریك چلوو نو په خدایي خدمتګارو به مې سختي کوله ـ ما ته د دوي کمزوری معلومې دي ـ د پېسې درك به ورسره نهٔ لګی ، د مېلمه دپاره به په قرضو سودا راوړي ، کهٔ غم وي او کهٔ ښادي ، بې ځایه خرچونه به کوي ـ دېګونه به سوارهٔ کړي ، چرګان او پولاونه به پخوي ـ خپل ځان لوټ کړي ـ خپل بچي خوار کړي او بیا د پولی پرق ته کښېني او دا جلسې جلوسونه څهٔ یوه ورځ خو به نهٔ وه ـ کله به یو ځاے ته تلو کله بل ځاے ته

www.sikaram.com

> او څهٔ لس او شل به هم نهٔ وو ، دا خو به په سوونو او زرګونو خلق وو نو ما نهٔ غوښتل چې دا ټول دې د یو تن یا څو کسانو اوږو بار شي ـ ما به په کلکه وینا کوله چې خدایي خدمتګاران به ځان سره غوټه پیاز وي کهٔ سوکرك ، د خپلې ډوډۍ بندوبست به پخپله کوي او اوس هم په دې عمل کوم چې ساده کارپکار دے

سبزعلی خان ورته ووې:

نو دا اوس تاسو وګورئ دا خو ساده کار نهٔ دے ـ سرهٔ کړې چرګان دي.......باچا خان ورته غوړېده ووې :

> یلکه! نو دا یوسف خان خو ددې علاقې خان دے ، توان ئې شته ـ د دهٔ پرې څهٔ ؟

دال او پلاو:

په دې موضوع ځان له یو خوندرو بحث کېدے شي ـ سادګي او کفایت شعاري ، فضول خرچي او شومتوب جدا جدا فکري او ذهني رویې دي ـ زما ورور ښاغلے اسرار د طورو د بغداري امیر محمد خان په حواله یوه واقعه بیان کړې ده ـ دے د مشهورې شاعرې ادیبې ډاکټر سلمیٰ شاهین او ډاکټر نګار پلار وهٔ ـ سور سپین ښکلے بنیادم وهٔ ـ په هلکوانه کښې د

خدايي خدمتګارۍ تحريک کښې جېل ته تلے وۀ ، له دې کبله په خدايي خدمتګارو کښې د وړوکي اميرمحمد په نوم يادېدۀ ځکه چې ستر امير محمدخان د ښاغلي محمد اعظم خان پلار ''خان لالا'' وۀ. د بغدادي امير محمد خان ، د ګوجرو ګړی ميا شاکر الله باچا ، باچا خان سره لاهور ته تلي وو. د ميا محمود علی قصوري صاحب مېلمانۀ وو. هلته چې اورسېدل نو باچا خان حسب معمول ميا قصوري صاحب ته يادګيرنه ورکړه چې ځان ډېر مۀ کړوئ. د ساده ډوډۍ بندوبست وکړئ. هغۀ ورته لاس په نام شۀ خو ميا شاکر الله باچا ورته پټ غوندې ووې. باچا خان دې خوري ساده موږ له سم انتظام وکړه. ميا صاحب دوي له هم تسلي ورکړه چې فکر مۀ کوئ ، هر څۀ به وشي. باچا خان ئې جدا کمرې ته بوتلو ، اوبۀ ، صابون، توليه ئې ورته کښېښودل چې مونځ اودس او لږ ارام وکړي. څۀ وخت پس باچا خان ته ډوډۍ کښېښودې شوه ، ساده دال ماستۀ وو، باچا خان ورته ووې ، هغو نورو دوو ته هم ووايئ چې راشي. ميا قصوري ورته وايي: هغوي له هلته ډوډۍ يوړلې شوه. تاسو دلته په ارام وخورئ. باچا خان ورته ووې '' خبر دے کۀ هغوي نۀ راځي نو زۀ به ورشمه ، موږ خو يو ځاے راغلي يو. نو په يو ځاے به ډوډۍ وخورو. بيا باچا خان د دالو رکېبۍ او ډوډۍ په لاس کښې نيولې د هغوي کمرې ته ورغے ، هلته سرۀ

www.sikaram.com

کړي چرګان وو، غوښه او پلاو ، فېرني وغېره په مېز پراتۀ وو. باچا خان ورتلو سره وروميې خبره دا وکړه :

نفس درباندې داسې غلبه وکړه چې هر څۀ درنه
هېر شو. تاسو لا ځان ته خدايي خدمتګار وايې.

بيا ئې ووې :

په خپله خو راغلئ پلاو چرګانو ته کښېناستئ
نو دا دال خور درته زۀ ښکاره شوم ؟

عجيبه مصنف:

ځينو انټرويګانو کښې به چې د باچا خان نه د غوره او خوښ کتابونو او مصنفانو په بابله پوښتنه وشوه او بيان به ئې کوو نو مُسکے به شۀ او صحافيانو ته به ئې په انګرېزۍ کښې ليکلے کتاب ''ګولډ اينډ ګنز'' په حواله وئيل :

تاسو به دنيا کښې داسې مصنف هډو ليدلے نۀ
وي چې په خپل کتاب ئې پخپله پابندي لګولې
ده.

يادګيرنه:

دا مضمون ما د نوي سره ترتيب کړۀ خو دې کښې ما بيا هم د باچا خان د کتاب '' زما ژوند او جدوجهد'' څخه استفاده نۀ ده کړې . باچا خان چې خپل کتاب کښې د جېل د سختيو،

خوراك ښناك د انتظامي معاملو د قېديانو د رويو ، د يو قېدي د لباس پوشاك ، د عدم تشدد په فلسفه د عمل كولو او د صبر استقامت د مظاهرو ذكر كوي نو دې كښې هم د بابا د شګفته مزاح او ځاے په ځاے د خوږ او تېرهٔ طنز مثالونه شته دے خو پكار دي چې دغه كتاب لوستونكي پخپله ولولي۔
و ما توفيقي الا بالله

www.sikaram.com

ميا وكيل شاه فقير خېل

د باچا خان تحريک او پښتو ادب

د پښتونخوا په دې سيمه كښې د پښتنو يو شو تحريكونه د وخت د تقاضوپه سبب راولاړ شوي وو ۔ د دغه تحريكونو مقصد او نصب العېن يو شان وو ۔ هغه دا چې پښتانهٔ په لساني ، مذهبي ، سياسي، شعوري ، ثقافتي او تمدني لحاظ سره يو ځانګړے لوړ مقام لري او دوي ته دې هم دغه مقام حاصل شي خو د دغه مقام حاصلولو د پاره په دغه لار كښې استعماري او جابر قوتونه خنډان وو ۔ دغه تحريكونو كښې د بايزيد پير روښان تحريك، د ستر ننګيال خوشحال خان خټك تحريك او د ستر فخر افغان باچا خان تحريك په نظر راځي ۔ د دې درې واړو تحريكونو كړې د تاريخ مطالعه كوونكيو ته په قامي او سياسي توګه د يو بل سره تړلي ښكاري خو دلته دا وضاحت ضروري ګڼم چې د بايزيد روښان تحريك په اول كښې صوفيانه ، مذهبي او اصلاحي تحريك وهٔ چې بيا ئې ورستو د قامي او سياسي تحريك رنګ واخستهٔ۔ بايزيد روښان او ستر خوشحال خان بابا دواړه د هغه

وخت استعماري او پښتون دشمن قوت مغل سره په جنګ مخ وو۔ ستر خوشحال خان بابا خو د افغان ننګ او پت ژړلو ځکه ئې نعره کړه :

د افغان په ننګ مي وتړله توره
ننګيالے د زماني خوشحال خټک يم

خو د دې دواړو تحريکونو سره سره په هغه وخت کښې د پښتو ادب دوه مکتبونه وجود کښې راغلل ، دواړو مکتبونو په خپل زور علمي انداز کښې د پښتو ادب او ژبې خدمت په فراخه توګه کړے دے او پښتو ادب ته ئې ډېر څۀ ورکړې دي۔ د روښانيانو ډلې د صوفيانه شعري ادب خورولو او وده ورکولو کښې لوے کردار ادا کړے دے ، دغه مکتب د مرزا خان انصاري ، دولت خان لواني ، علی محمد مخلص او ارزاني غوندې د لوې پائې شاعران پيدا کړل۔ د روښاني مکتب لويه کارنامه د پښتو ژبې رسم الخط ايجادول وو او بايزيد روښان هم د دغه رسم الخط ابتدا د خپل کتاب خيرالبيان په ليکلو سره کړې وه او دغه شان خوشحال بابا هم د خپل مکتب سرخېل وۀ او دغه مکتب پښتو ادب ته په تاريخي ، تحقيقي ، نثري او شعري لحاظ سره لوړ مقام ورکړے دے او د پښتو ژبې ليک لوست ئې د وخت د تقاضو

www.sikaram.com

مطابق په نوي رسم الخط سره اسان کړے دے۔ دغه مکتب د اشرف خان هجري ، سکندر خان ختك، ګوهر خان ختك، صدر خان ختك ، عبدالقادر خان ختك او افضل خان ختك غوندي لوے لوے شاعران او عالمان پيدا کړي وو او تر اوسه دغه مکتب د پښتو ادب ګلستان ښېرازه کړے دے۔ زما د دي بحث مطلب دا دے چي د پير روښان او خوشحال خان بابا تحريکونه سوچه قامي او سياسي وو۔ دي تحريکونو ته مونږ په خصوصي توګه ادبي تحريکونه نۀ شو وئيلي بلکي دا وئيلي شو چي د دغه تحريکونو په وجه د پښتو ادب دوه مکتبونه په وجود کښي راغلل او د دغه ادبي مکتبونو په دغه تحريکونو کښي د مخکښي بوتللو لوے لاس وو۔

اوس راځو د شلمي صدۍ يو ډېر لوے منظم تحريك طرف ته چي مونږ ورته تعليمي، ادبي، قامي ، سياسي او شعوري تحريك وئيلي شو۔ د دغه تحريك محرك ستر پښتون مبارز فخر افغان باچا خان دے چي د جهالت په تيارو کښي پروت د بي علمه، بي اتفاقه او بدحاله پښتون په حالت غمژن او ويرژن کېږي او د دغه ارمان خاکه ئي ارواښاد فضل محمود مخفي د دي الفاظو سره مخکښي کوي :

زۀ د قوم په غم ژوندے يم دغه غم به په زړۀ تل وي
په ځيګر سوے له دي يم سر کښي اور مي دي نه بل وي

خدایه داسې ژوندون راکړې چې مې زړۀ کښې غم د قام وي
په دې غم کښې لېونے وي دغه غم په ما بارتل وي
خدایه داسې وخت به راشي چې زمونږ جهاز به هم وي
لکه باد به په هوا شي په ترخو اوبو به سم وي
زۀ به خپل جرنېل پسې یم په دشمن به داو کول وي
په ارمان ارمان له دې یم خدایه داسې وخت به کل وي

باچا خان یو سوچ خپل کړو، کۀ چرې پښتون په تعلیمي او علمي لحاظ سره معمور شي نو هله به د خپل لساني، سیاسي ، شعوري، ثقافتي او تمدني حالت نه خبر شي او د جهالت د تیارو نه به بهر شي او پښتون قام به د ترقۍ په لار مخکښې لاړ شي او دغه قلم او کتاب به د دۀ د روښانه ژوند ضمانت وګرځي.

په دې باره کښې باچا خان د خپل کتاب " زما ژوند او جدوجهد" کښې لیکي :

زۀ په مشن سکول کښې د خپل هېډ ماسټر او د هغۀ د ورور ډاکټر وګرم نه ډېر متاثره وم . د هغوي قربانیو راباندې ډېر اثر کړے وۀ. زما هم دا خیال پیدا شوے وۀ چې د دې قام او وطن خدمت مې وکړې . په دغو ورځو کښې زمونږ د قام د جهالت په وجه ډېر بد حالت وۀ . نۀ د

www.sikaram.com

حکومت له خوا څۀ انتظام وۀ او نۀ د قام له خوا . د تعلیم کولو هېڅ انتظام نه وۀ او کۀ په کوم کلي کښې به پرائمري سکول وۀ هغې ته به هم ملایانو څوك نۀ پرېښودل نو ما غوښتل چې د پښتنو د بچو د تعلیم د پاره په ملك کښې اسلامي مدرسې جوړولو کوشش وکړم او خپل ژوند به په دې خدمت کښې تېروم . په ۱۹۱۰ء کښې ما او مولوي عبدالعزیز صاحب یوه مدرسه په اتمانزو کښې جوړه کړه او د نورو مدرسو جوړولو د پاره مو په نورو علاقو کښې دوره شروع کړه . د خلقو توجه مې د علم طرف ته کړه او د پښتنو په زړونو کښې مې د علم د ضرورت احساس پیدا کړۀ او دغه شان مو ورو ورو په مختلفو علاقو کښې د مدرسو جوړول شروع کړل په لږ وخت کښې ډېرې مدرسې جوړې شوې.

تاریخ ګواه دے چې هر تحریك یو نصب العین او مقصد د پاره شروع کېږي نو په مخالفت کښې ئې خامخا څوك راوچتېږي نو دغه شان هم په دغه ورځو کښې د مدرسو جوړولو مخالفت کښې د هغه وخت ملایان، پیران او خانان راوچت شول او مخالفت ئې شروع کړۀ او په خپل تقریرونو کښې به ئې خلقو ته وئیل :

سبق د مدرسي وايي
د پاره د پيسي وايي
په جنت کښي به ئې ځاے نۀ وي
په دوزخ کښي به غوپې وئ

خلقو چي به دا واورېدل نو خپل بچي به ئې منع کول.

په دغه حقله باچا خان وايي:

> په دغه وخت کښي قام د ملايانو او باباګانو په جال کښي ګېر وۀ او د هغوي د اثر لاندې د بل چا اثر ئې لانۀ وۀ منلي او يو قام هله د چا اثر قبلوي چي اثر والا پکښي پېدا شي کله چي ملايانو زمونږ د مدرسو مخالفت شروع کړۀ نو د خپلو مدرسو د پاره مونږ د ترنګزو حاجي صاحب سرپرست وټاکۀ نو په دي طريقه مونږ څۀ نا څۀ د ملايانو د تخريب نه بچ شو. د حاجي صاحب په وجه مونږ ته په دي کار کښي ډېره کاميابي حاصله شوه. (زما ژوند او جدوجهد صفحه ۷۹)

هر کله چي انګرېز په دي خبر شۀ چي پښتون قام په تعليمي لحاظ پرمختګ غواړي او دغه تعليمي پرمختګ سره به په پښتون قام کښي انقلاب راشي او دغه انقلاب زمونږ د پاره د يو لوے طوفان ذريعه وګرځي او دا يو داسي قام دے چي زمونږ د مقابلې طاقت او جرات لري نو ولي دي مونږ د

www.sikaram.com

دوي دغه منصوبي ختمي نۀ کړو او هم په دي کوشش کښي لګيا شو. د دغه مدرسو جوړولو تحريك ناکامه کولو د پاره ئې هر قسم طريقې خپلې کړې. په دي دوران کښي د خلافت تحريك شروع شۀ او د هجرت کولو اواز پورته شۀ نو د دي سيمې پښتانۀ هم افغانستان ته په هجرت لاړل. په دغه کښي باچا خان هم په هجرت لاړۀ چي پنځلس کاله پس راغلے نو وايي:

> د افغانستان او ازاد قبائلو چي مي حالت وليدۀ او پنځلس کاله مي په هندوستان قبائلو او افغانستان کښي غرزي پرزې وکړې نو په دي نتيجه ورسېدم چي انقلاب د منډې کار او دومره اسان څيز نۀ دے. انقلاب د سرې سيني کار دے. انقلاب علم او پوهه غواړي ، انقلاب عالمان او پوهان غواړي . د انقلاب د پاره د اشخاصو ضرورت دے. تۀ ګوره چي زمونږ جذباتي ملګري په خومره جوش راوتلي وو ، ټول لاړل خوارۀ وارۀ شول نو کښېناستم د ځان سره مي ښۀ فکر وکړۀ ، په دي نتيجه ورسېدم چي زمونږ د قام نۀ تجارت خوا ته توجه شته ، نۀ د صنعت خوا ته ، نۀ د زراعت خواته او نۀ د تعليم خواته. د بلې خوا په رسمونو رواجونو کښي تر غوږو ډوب دے. په خانه جنګو اخته دے. داسي قام انقلاب نۀ شي

كولي او دا قام د دې بلاګانو خلاصول په كار دي
چې سياسي شعور پكښې پېدا شي او دا كار يوه
پُر امنه فضا غواړي ـ تر دغه وخته پورې زهٔ په دې
عقيده وم چې دا ټول كارونه انقلاب غواړي ـ
تشدد راته د انقلاب نژدې او د كاميابۍ لار
ښكارېده خو د تجربې نه وروستو راته معلومه
شوه چې د جنګ په وخت كښې اسونه نهٔ تيارېږي
نو ځكه مې اراده وكړه چې خپل كلي ته واپس
كېږم او د عدم تشدد د اصولو په بنا به كار كوم ،
اول به د انقلابي اشخاصو د تعليم او تربيت د پاره
قومي مدرسې جوړوم نو ځكه اتمانزو ته راغلم ـ
زهٔ چې د هجرته بېرته راغلم نو د هغو مدرسو
بېرته جاري كولو كوشش مې كولو چې پېرنګيانو
د جنګ په زمانه كښې بندې كړې وې ـ (زما ژوند
او جدوجهد ، مخ ۱۸۲ ـ ۱۸۳)

باچا خان دغه تعليمي او اصلاحي تحريك په منظم ډول مخكښې بوتلل غوښتل نو په ۱۹۲۱ء كښې د انجمنِ اصلاح الافاغنه په نوم ټولنه ئې جوړ كړهٔ چې د هغې مقصد او نصب العين د پښتنو د غلطو رسمونو ، رواجونو د اصلاح كولو د تشدد نه د منع كولو او پكښې د قامولۍ د مينې او محبت پيدا كول وو او هم په دغه كال ۱۹۲۱ء كښې ئې د انجمن د

www.sikaram.com

سپوري لاندې په اتمانزو كښې د ازاد سكول بنياد كښېښودهٔ ـ د دې سكول په بنياد كښېښودو كښې د باچا خان سره قاضي عطاء الله ، ميا احمد شاه ، حاجي عبدالغفار خان ، محمدعباس ، عبدالاكبر خان اكبر، تاج محمد خان ، عبدالله شاه او خادم محمد اكبر ملګري وو ـ

په دې حقله باچا خان په خپل كتاب زما ژوند او جدوجهد كښې ليكي:

مونږ د خلقو د پوهولو او پكښې د مينې محبت،
وروري او قامولۍ د پيدا كولو د تعليم شوق د
پيدا كولو او د قام نه د غلطو رسمونو رواجونو
ختمولو او د قامي مدرسو د پاره د مرستې
حاصلولو په غرض كلي په كلي كور په كور دورې
شروع كړې او په خلقو كښې مو د ژوند احساس
پيدا كړو ـ زما د دورو پېرنګي سره ويره پيدا شوه ـ
سر هملټن زمونږ د صوبې چيف كمشنر وهٔ ، هغه
زما باباجان وغوښتهٔ ، ورته ئې ووې چې دا ځوے
دې څهٔ كارونه كوي ، ټول خلق لمسوي ـ منع ئې
كړه ـ د دهٔ سكتر سعدالله خان د عمرزو خان وهٔ ـ
هغهٔ مې باباجان ته وئيلي وو چې تهٔ ګوره چيف
كمشنر ستا خومره احترام كوي ـ خومره چې ستا
مني هغه هومره د چا نهٔ مني ـ تهٔ د دهٔ دخوشحالۍ

د پاره خپل ځوے منع کولې قدرې نۀ شي. بابا مې راغے، زۀ ئې کښېنولم ، راته ئې وئيل چې ځويه د دې کارونو نه لاس واخله ، ځان دې په مصيبت اخته کړے دے. سرکار هم خفه کېږي چې نور خوک ئې نۀ کوي تۀ ئې څۀ کوې. ما ورته وې چې ښه ده بابا چې تۀ وايې مۀ کوه نۀ به ئې کوم، ډېرو خلقو چې مونځ پرېښے دے نو زۀ ئې هم پرېږدم خو تۀ به بيا ما ته نۀ وايې چې مونځ ولې نۀ کوې ؟ بابا مې راته ووئيل چې مونځ خو فرض دے. ما ورته وې بابا دا علم خو هم فرض دے. بابا مې وې ښه ده څه کوه او بيا چيف کمشنر ته ورغے ورته ئې ووئيل چې صاحبه مونږ ستاسو د خوشحالۍ دپاره خپل دين نۀ شو پرېښودې. (زما ژوند او جدوجهد مخ ۱۵۸ - ۱۸۲)

د باچا خان دا ارمان وۀ چې د پښتون بچي دې د زمانې د نوي تعليم او د خپل ثقافت ، ژبې ، تاريخ نه واقف شي نو ځکه باچاخان مغربي او مشرقي علوم دواړه د پښتنو بچو ته په دغه مدرسو کښې ورکول غوښتل چې پښتون به د تعليم په وجه اتفاق او ورورولي مينه وپېژني او د ټوپک په ځاے به د قلم او کتاب په ذريعه خپل مرام ته ورسي. پېرنګے په خبره پوهه شو چې دا تحريک اوس د ختمېدو نۀ دے او باچا خان او د هغۀ

ملګري په خپلو ارادو کښې کلک دي او دوي مونږ هېڅ کله هم د خپلې لارې نه اړولې نۀ شو. دوي په پېسو اخستې نۀ شو او دا تحريک په خان ، مُلا ، پير باندې نۀ ناکامه کېږي نو بله لار ورسره نه وه نو باچا خان ئې سره د انجمن اصلاح الافاغنه د ملګرو د دفعه 40 FCR لاندې په دسمبر ۱۹۲۱ء کښې ګرفتار کړل نور ملګري ئې خوشې کړل خو باچا خان ئې درې کاله قيد کړۀ او په جېل کښې ورسره ناروا سلوک وشۀ او تکليفونه به ئې ورکول چې دې به د خپلې خبرې نه واوړي خو دغه د غيرت او پت ډک پښتون چرته د خپلې خبرې نه اوړېدۀ. مرګ ته تيار وۀ خو دپښتون غلامي ئې نۀ منله. د انګرېز دا خيال وۀ چې د باچا خان نيولو سره به د مدرسو جوړولو دغه تحريک او انجمن اصلاح الافاغنه به ختم شي خو دې تعليمي تحريک په کلي کښې د مدرسو جال خور کړے وۀ او مرکزي مدرسه د اتمانزو ازاد هايي سکول وۀ او بيا هغه وخت راغلو کوم چې فخرِ افغان باچا خان سترګي په لار وۀ ، د دې مدرسو په ذريعه په هلکانو کښې د ديني ، مذهبي ، تاريخي او سياسي شعور پيدا شو او هم دې مدرسې د ماسټر عبدالکريم غوندې پوهه عالم، اديب، شاعر او دانشور پيدا کړۀ او هغه به دغه تحريک کښې د خپل دماغ ، قلم او ژبې په ذريعه جوش او ولوله پيدا کوله. دې مدرسې د عبدالولي خان غوندې يو بې باکه جرې ستر سياستدان پيدا کړۀ. دې مدرسې د عبدالغني خان غوندې د لويې پاې شاعر،

www.sikaram.com

اديب ، فلاسفر پيدا کړۀ ـ دې مدرسې د عبدالروف قربان غونډي شاعر او سياستدان په درګی ملاکنډ کښې پيدا کړۀ ـ دې مدرسې د سعادت خان جلبل په شان ملي شاعر پيدا کړۀ چې تر مرګه د باچا خان لمن ئې نۀ وه پرېښې او دغه شان په صوابۍ ، نوښار، مردان ، کوهاټ ، بنو، ډېره اسماعيل خان ، هزاره او قبائلي ايجنسو کښې د دې مدرسو نه چې څومره هلکان فارغ شوي وو هغوي د خپلو تقريرونو ، نظمونو ، تحريرونو په ذريعه اودۀ قام راوېښول شروع کړل او دغه شان په پښتنو کښې د باچا خان د زړۀ ارمان په دمه دمه پوره کېدۀ او پښتون قام د علم د رڼا ليتکي بلول او په مخکښې تګ ئې کولو لکه څنګه چې وئيلې کېږي چې د هر تحريك په شا د هغه ژبې د ادب لاس وي او دغه ادب د اجتماعي فکر ترجمان شي او بيا د هغه ژبې قام ته د خپل منزل لارې ښايي او په دغه لارو بيا هغه قام يون کوي او په دې هرڅۀ کښې د اديب او شاعر ، عالم ، پوهاند ، دانشور لاس وي او دغه وجه وه چې دغه مدرسو کښې لوستونکيو هلکانو ته د ميا احمد شاه ، مولوي محمد اسماعيل ، خادم محمد اکبر ، تاج محمد تاج ، حاجي عبدالغفار خان ، عبدالاکبر اکبر ، محمد عباس خان غونډي پوهانو ، عالمانو ، اديبانو ، شاعرانو رهنمايي او د استاذۍ شرف حاصل وۀ ـ د باچا خان دې هلو ځلو سره پښتون راوېښ شۀ ، خپل اقدار ئې وپېژندل ، د خپلې ژبې ، ثقافت او تاريخ نه

خبر شۀ او د انګرېز نه ئې د ازادۍ مطالبه وکړه ـ باچا خان پوهه شۀ چې زما حکمتِ عملۍ رنګ راوړۀ ځکه چې هغه د مخکښې نه د عدم تشدد لار خپله کړې وه ـ د ټوپك په ځائے د قلم نه کار اخستۀ او د قلم او کتاب په ذريعه ئې پښتون قام راوېښ کړۀ ـ باچا خان او د هغوي ملګري په دې پوهېدل چې د دې تحريك د کاميابۍ انحصار په خلقو کښې جوش جذبه ولوله او غورځنګ په هله راپيدا کېږي چې زمونږ د تعليمي تحريك په نتيجه کښې جوړو شويو مدرسو کوم عالمان ، پوهان، شاعران ، اديبان ، دانشوران، فنکاران او سياستدانان پيدا کړي هغوي دې کلي په کلي کور په کور حجره په حجره او جومات په جومات وګرځي او د خپلو ملي او قامي انقلابي شعرونو ، ليکونو او تقريرونو په ذريعه خپل پيغام پښتنو ته ورسوي او هم دغه شان دې ثقافتي ، ادبي جرګې او تنظيمونه قائم کړې ـ انجمن اصلاح الافاغنه دا فېصله وکړه چې هر کال به د دې انجمن د سپورې لاندې کليزې جلسې کولې شي ، په دغه جلسو کښې به مشاعرې او ډرامې هم کېږي او په دې سره به د پښتو ادب او ثقافت ارتقا ومومي ـ د دې فېصلې په رڼا کښې انجمن اصلاح الافاغنه په اپريل ۱۹۲۷ء کښې د يو طرحي مشاعرې او ډرامې اهتمام وکړۀ او کومو شاعرانو چې ښه نظمونه وئيلي وو هغوي ته ئې انعامونه او تمغې هم مقرر کړې ـ د دغه اولنۍ مشاعرې طرحه وه :

www.sikaram.com

"کهٔ زلمي چرې په خپل وطن قربان شي "
په دې مشاعره کښې اول انعام اروابښاد عبدالخالق خليق صاحب د سرو زرو تمغه واخسته، دوېم انعام اروابښاد فضل محمود مخفي صاحب د سرو سپينو ګډه تمغه واخسته او درېم انعام د کوهاټ مولانا ګل احمد صاحب ته د سپينو زرو تمغه ورکړې شوه ـ د اروابښاد خليق صاحب د نظم څو شعرونه په دا رنګ وو :

د سرحد صوبه به هم يو ګلستان شي
کهٔ زلمي چرې په خپل وطن قربان شي
چې د خپل وجود اختيار ئې لاس کښې نهٔ وي
په تش نوم به څهٔ امير شي څهٔ به خان شي
هيڅ مشکله ازادي نهٔ ده خليقه
خو کهٔ څوک د اتمانزو په پل روان شي

او دغه شان په دغه جلسه کښې د عبدالاکبر خان اکبر ليکلې شوې ډرامه "درې يتيمان" په نوم ستېج شوې وه ـ خان عبدالولي خان په دې ډرامه کښې د مشر يتيم کردار ادا کړے وهٔ ـ عبدالولي خان په خپل کتاب " باچا خان او خدايي خدمتګاري "کښې د دې ډرامې په حقله ليکي :

دا د يو غريب زميندار د کورنۍ قيصه وه چې هغه عاجز د ماليې د ورکولو نهٔ وهٔ نو په هغې

www.sikaram.com

کښې ئې کور تالا شوے وهٔ او هغه زندان ته لېږلے شوے وهٔ ـ د هغهٔ نه وروستو دوه ماشومان بچي پاتې شوي وو ـ زهٔ پخپله په دغه ډرامه کښې وم او د مشر يتيم کردار مې په غاړه وهٔ چې زمونږ کور تالاشو ، پلار رانه پوليس د ملك په ښودنه بوتلو نو يو ساعت پس زما دا کشر ورور ما ته په ستېج په ژړا شو ـ وې وېرے يم ، ستېج ته مخامخ په زرګونو خلق ناست وو ، په دې ډرامه کښې بالکل بوخت، دې هلك چې ما ته په دوېم ځل ووې چې لالا زهٔ وېرے يم نو په دې مخامخ ناستو تماشګيرو نه يو بوډا راپاڅېدهٔ ، نېغ ستېج ته راغے، ما چې ورته وکتل نو سترګې ئې د اوښکو ډکې وې ، هغه ئې د پټکي په پلو اوچې کړې ، د ترخ د جېب نه ئې څهٔ راوېستل او ما له ئې په لاس کښې کښېښودل او ډېره په تسله ئې ما ته ووې چې بچے خفه کېږه مه ، دا واخله او خپل دې ماشوم ورور له پرې ډوډۍ واخله ، ما چې وکتل نو هغهٔ زما په لاس کښې يوه روپۍ او شپږ انې پرېښې وې ـ

(باچا خان او خدايي خدمتګاري مخ ۳۷۷)

دغه شان د پښتونخوا په دې سیمه دغه اولسي مشاعره اولنۍ مشاعره او دغه ډرامه "درې یتیمان" اولنۍ ستېج ډرامه وه چې اعزاز ئې دغه انجمن ته حاصل دے۔

د ګران پوهاند ډاکټر همایون هما صاحب د وینا مطابق:

> رضا همداني "درې یتیمان" ته د پښتو ادب وړومبۍ تسویدي ، عملي او منظمه ډرامه وئیلې ده ۔ (پښتو مجله ،درې میاشتنۍ ۔ جولایي، ستمبر ۲۰۰۷ء صفحه ۵۲)

په کال ۱۹۲۸ء کښې د اپرېل په یویشتمه نېټه په کلیزه دستوره کښې په اتمانزو کښې یوه بله طرحي مشاعره د حاجي عبدالغفار د صدارت لاندې وشوه چې طرحه ئې دا رنګه وه :

"کۀ دې خیال د ازادۍ د خپل وطن شي"

هم په دغه جلسه کښې یوه بله ډرامه د عبدالاکبر خان اکبر لیکلې د "تر بور" په نوم ستېج شوې وه ، دغه هم یوه اصلاحي ډرامه وه ؛

د دې جلسې باره کښې عبدالخالق خلیق صاحب په خپل کتاب "زۀ او زما زمانه" کښې لیکي:

> په دې کال کښې چې موسم وۀ د بهار صدارت کښې د حاجي عبدالغفار اتمانزو کښې جلسه وشوه عالیشانه عالمونه وو راغلي له هر خوا نه

www.sikaram.com

> د تېر کال په شان ډرامه پکښې هم وشوه د پښتو مشاعره پکښې هم وشوه طرحه دا وه کۀ د چا یاده تر نن وي "کۀ دې خیال د ازادۍ د خپل وطن وي" کوم یو نظم چې له ټولو وۀ بهتر هغه شمېر شو د خادم محمد اکبر دویم نظم د تورسم کاکا حساب شۀ د شېرپاو فضل واحد درېم کامیاب شو (زۀ او زما زمانه ، صفحه: ۴۲)

د دغه ډرامې باره کښې سید صابر شاه صابر په خپل کتاب " د رڼاګانو محفلونه" کښې لیکي :

> په کال ۱۹۲۸ء کښې د ازاد سکول په کلیزه غونډه کښې په اتمانزو کښې بله ډرامه هم د عبدالاکبر خان اکبر د "تربور" په نوم د ستېج په سر وښودلې شوه ۔ دې ډرامې اصلاحي اړخ لرلو ۔ د دې ډرامې اصلي کاپۍ په ۱۹۳۰ء کښې هغه وخت د مینځه لاړې چې د عبدالاکبر خان اکبر د کور تلاشي انګرېز سرکار وکړه او هغه "تربور" نومې ډرامه ئې هم د هغۀ د نور ډېر منظوم کلام سره په خپله قبضه کښې واخسته۔

(د رڼاګانو محفلونه، د ادبي جرګو مرکو تاريخ،
مخ ۴۴)

په ۲۱ م اپرېل ۱۹۳۰ء په اتمانزو کښې يوه ډېره درنه جلسه وه چې د صوبې د ګُټ ګُټ نه ورته پښتانۀ راغلي وو . په دغه جلسه کښې د انجمن اصلاح الافاغنه او د خدايي خدمتګارو جرګې الحاق وشۀ . په دغه جلسه کښې يوه درنه مشاعره هم شوې وه چې په کڼ تعداد کښې شاعرانو په کښې ګډون کړې وۀ . د دې طرحي مشاعرې طرحه دا رنګه وه :

جنګ د ازادۍ له همېشه زلمي وتلي دي

د دې مشاعرې په حقله احمد کاکا په خپل کتاب "خدايي خدمتګاري" کښې ليکي :

شپې له مشاعره وه ، د ټولې صوبې نه شاعران راغلي وو . قابلِ ذکر کسان پکښې دا وو ؛ ګل احمد د مرغز، تورسم د دوه سرو، فضل واحد ملا د شېرپاو، حبيب الله کاکا د ترنګزو، سيدرسول رساد بدربنو، عبدالاکبر اکبر د عمرزو، عبدالخالق خليق د ماڼکي، خادم محمد اکبر د چارسدې، ميا شاکرالله د نوښار، نصر الله د اتمانزو او نور هم ډېر وو خو ماته ئې نومونه نۀ دي ياد . د مشاعرې طرح دا رنګه وه:

"جنګ د ازادۍ له همېشه زلمي وتلي دي"

د مرغز ګل احمد په دې طرح دا نظم وئيلے وۀ :

www.sikaram.com

جنګ د ازادۍ له همېشه زلمي وتلي دي
را به وړي غونچې د ګلو نن پرون کښې تلي دي
باز کۀ د غماز په منګل ناست دے هېڅ پروا نشته
مونږ د زړۀ په غوښو باتوران ورته ساتلي دي
نۀ کوي تعليم د ازادۍ پښتونه ړوند شولي
تا د غلامۍ په مدرسه کښې څۀ لوستلي دي
جنګ د ازادۍ له همېشه زلمي وتلي دي
رابه وړي غونچې د ګلو نن سبا کښې تلي دي
نخښنه د مراد زمونږ به درنګ ساعت له ولګي
مونږ ورله خپل کور د اتفاق ګولۍ ساتلي دي
مۀ کوه غفلت پښتونه نور اوس ويښ د خوبه شه
څۀ رنګ چې الفاظ د ګل احمد له خلې وتلي دي
جنګ د ازادۍ له همېشه زلمي وتلي دی
رابه وړي غونچې د ګلو نن پرون کښې تلي دي

دا نظم ګل احمد او فردوس اورلے وۀ . د دواړو اوازونه ډېر ښکلي وو . مشاعره تر ډېره وخته پورې جاري وه . د دې د پاره خليق صاحب ، خادم صاحب او تورسم دوي مقرر وو چې نمبرې ورکړي . دوي ګل احمد له اول ، فضل واحد ملا له دوېم او تورسم له درېم نمبر ورکړۀ . په انعامونو کښې د

چاندی تمغې، نومونه وربانديې لیکلي وو ـ دې
مشاعرې خلق داسې کړل لکه چې په اور تېل
واچوي۔

(خدايي خدمتګار تحریك ورومبے توك، احمد کاکا۔
صفحه: ۱۸۷، ۱۸۲، ۱۸۵)

عبدالخالق خلیق په خپل کتاب "زۀ او زما زمانه" کښې د دې مشاعرې په باره کښې لیکي:

> په شلم او یویشتم میاشت د اپرېل
> اتمانزو ته خلق راغلل ډېر په سېل
> سالانه جلسه وه بیا د انجمن
> ورته راغلل عالمونه د وطن
> پکښې وشو قسماقسم تقریرونه
> رنګارنګ هم پکښې وشو تجویزونه
> د شپې وشوه ښۀ درنه مشاعره
> ګل احمد صاحب ته ورکړې شوه تمغه

د انجمن د کلیزو مشاعرو او ډرامو نه علاوه نورې مشاعرې او ډرامې د انجمن له اړخه شوې دي لکه په ۱۹۳۰ء کښې د عبدالخالق خلیق لیکلې ډرامه "د خدايي خدمتګار" په نوم د فخر قوم میا صاحب په خواهش په زیارت کاکا

www.sikaram.com

صاحب کښې په یوه جلسه کښې ستېج شوې ده ـ د دغې ډرامې هیرو د خلیق صاحب ورور عبدالمالك وۀ۔

په دې باره کښې ګران پوهاند ډاکټر محمدهمایون هما صاحب درې میاشتنۍ پښتو جولايي ـ ستمبر ۲۰۰۷ء ، په خپله یوه مقاله "ښنکلا" کښې لیکي:

> د پښتو اولنۍ ډرامې "درې یتیمان" نه پس چې کومې ډرامې زمونږ مخې ته راغلې هغه د رضا همداني د وینا له مخه د امیر نواز خان جلیا "درد" (۱۹۳۰ء)، د عبدالخالق خلیق "خدايي خدمتګار" (۱۹۳۰) او شهیده سکینه او د فضل رحیم ساقي "سپېرۀ مرګے" (۱۹۳۵ء):

او هم په دغه مقاله کښې ډاکټر پروفیسر هما صاحب بل ځاے لیکي:

> د پښتو د ورومبۍ طبعزادې ډرامې "درې یتیمان" مصنف عبدالاکبر خان اکبر د "جونګړه" په نامه خپله دویمه ډرامه په کال ۱۹۴۵ء کښې لیکلې وه چې عمرزو او شاهي باغ کښې ستېج شوه او په کال ۱۹۴۲ء کښې چاپ کړې شوه ـ په جونګړه کښې د اولس د معاشي بدحالۍ او د شتۀ منو د لاسه د هغوې د تریخ ژوند نقشه راښکلې شوې وه او ورسره قام ته د سیاسي شعور

يو درس هم په کښې موجود دے ـ (درې مياشتنۍ پښتو ، جولايي ، ستمبر ۲۰۰۰)

باچا خان چې دپښتون قام د پوهې ، علم، تعليم ، د خپلې ژبې ثقافت، تاريخ نه د خبرېدو او په عملي شکل کښې راوستولو د پاره کومه حکمت عملي خپله کړې وه هغه په هغې د کاميابۍ په طرف تګ کولو روان وۀ او کاميابي ئې موندله ـ هغه په دې نتيجه اورسېدۀ چې ما کوم تحريك شروع کړے دے نو په پښتو کښې د دې تحريك د کاميابۍ د پاره نورې ذريعې لټول پکار دي او هغه د پښتو ادب دے چې دا د ابلاغ يوه لويه ذريعه ده ـ لکه څنګه چې مخکښې په تفصيل سره ذکر وشۀ چې د انجمن له خوا د مشاعرو او د ستېج ډرامو اهتمام په ډېر زور او شور سره وشۀ او د پښتو ادب په ترقۍ کښې دغه صنفونو ډېر لوے کردار ادا کړۀ او تحريك ئې د صوبې په ګوټ ګوټ کښې متحرك کړۀ خو باچا خان لاهغسې پوره مطمئن نۀ وۀ ، ولې چې هغه دپښتون قام سره يوه لېونۍ مينه لرله او دې مينې هغه په قلار نۀ پرېښودۀ ـ هغه د خپل قام او دپښتو ژبې ترقي غوښتله ځکه خو باچا خان په خپل کتاب "زما ژوند او جدوجهد" کښې ليکي :

> په جېلخانه کښې ما د خپل قام په حالاتو په ښۀ شان سره غور کړے وۀ ـ زۀ په دې نتيجه ورسېدم چې په دنيا کښې هېڅ يو قوم بغير د

www.sikaram.com

> خپلې ژبې ترقي کولې نۀ شي او په هغوي کښې علوم او فنون پيدا کېدے نۀ شي ـ ما دا اراده کړې وه چې ضرور به يوه رساله په پښتو کښې د خپل قوم د پوهولو ، د دنيا د حالاتو نه د خبرولو او د خپلې ژبې طرف ته مائل کولو (مخ کولو) د پاره جاري کوم او د دې کوشش به هم کوم چې انجمن پخپله ژبه کښې د بچو د پاره د ابتدايي تعليم انتظام وکړي ـ حقيقت دا دے چې دغه وخت په پښتو ژبه کښې هېڅ نۀ وو او پښتو د چا ياده وه؟ او پښتون قوم دومره ناپوهه ، نادانه وۀ چې دا خپله ژبه ورته سپکه ښکارېده او چې کوم قوم ته خپله ژبه سپکه شي نو هغه سپك شي او چې خپله ژبه ترې ورکه شي نو هغه وروك شي ـ د راتلو سره ما دا دوه خبرې انجمن ته پېش کړې ، انجمن دې خبرو سره خو اتفاق وکړۀ ليکن د مالي مشکلاتو په وجه پرې عملي قدم فوراً اخستلے نۀ شۀ ـ د رسالې ذمه واري ما په خپل سر واخسته او عبدالاکبر خان او عبدالله شاه ته دا خبره حواله شوه چې د رسالې د جاري کولو د پاره اجازت نامه دې د حکومت نه واخلي ليکن په مېنځ کښې درې کاله تېر شو او

هغوي د اجازت نامې د پاره يو درخواست قدرې هم ونهٔ کړې شهٔ. زهٔ پوهه شوم چې بغېر زما نه دا کارنه شي کېدے او د ۱۹۲۷ء په اخر کښي ما دې کار ته پخپله ملا وتړله او دا کار مې په خپل لاس کښي واخستهٔ. د اجازت نامې د پاره مې حکومت ته درخواست ورکړهٔ. اجازت نامه مې حاصله کړه او په ۱۹۲۸ء کښي مې د پښتون په نوم يوه رساله د پښتو په ژبه کښي د اتمانزو نه جاري کړه. افسوس خو په دې دے چې پښتون دومره لوے قوم او خدائے ورله د نعمتونو او دولتونو ډك ملك ورکړے دے، نهٔ د دهٔ په خپله ژبه کښي يوه رساله او نهٔ يو اخبار شته. دا د پښتو ژبې اولنۍ رساله ده چې د پښتنو په ملك کښي جاري شوه. پښتون قوم ډېر خرچي دے لېکن دې قسم څيزونو باندې پېسې نه لګوي او په دې قسم څيزونو خرچ کولو سره نا اشنا او نابلده دي. ډېرې پېسې ما د خپل جيب نه پرې خرچ کړې. دې رسالې د پښتنو په ښځو او نرو کښي يوه نوې زندګي پيدا کړه او دا رساله په پښتنو کښي ډېره هردلعزيزه شوه. دا خپل ملك خو پرېږده په

www.sikaram.com

يورپ ، امريکه او استرېليا کښي د دې نه خبر شو نو هغوي به غوښته او امداد به ئې هم ورسره کوهٔ. د پښتنو ئې پښتو طرف ته شوق پيدا کړهٔ.

(زماژونداوجدوجهد، مخونه: ۲۳، ۲۳۴، ۲۳۳)

د پښتون رسالې د ورومبۍ ګڼې مدير عبدالغفار خان باچا خان وهٔ او کشر مدير ئې خادم محمد اکبر وهٔ. د پښتون رسالې په ورومبي مخ يعني ورومبۍ پاڼه باندې د قامي شاعر خادم محمد اکبر دا شعر ليك وهٔ:

نهٔ کلونه د غلام په غلامۍ کښي
نه ساعت د ازادۍ کهٔ ځنکدن وي

محترم پروفيسر ډاکټر محمد همايون هما صاحب په خپل کتاب " په سرحدي صوبه کښي د صحافتي او ادبي مجلو روايت" کښي ليکي:

"پښتون" په دغه زمانه کښي د پښتو ورومبنۍ رساله وه او په دې کښي به د هغې وخت د ټولو نوموړو شاعرانو او د قلم د خاوندانو ليکونه چاپ کېدهٔ. په کال ۱۹۳۰ء کښي چې کله باچا خان د پېرنګي حکومت ونيولو نو د پښتون اشاعت هم بند شهٔ.

په مئي ۱۹۳۱ء کښې رساله په دوېم ځل جاري شوه او په دغي دوېم دور کښې نوموړے شاعر او اديب عبدالخالق خليق د پښتون مدير وټاکلے شۀ ـ هغۀ د دسمبر ۱۹۳۱ء پورې پرچه ښۀ په باقاعدګۍ سره جاري وساتله خو تر دغې مياشت پورې د اتو اشاعتونو نه پس د باچاخان د ګرفتارۍ په وجه بيا بند شوه ـ په کال ۱۹۳۸ء کښې په درېم ځل د پښتون اجراء وشوه او چې کله په ۱۹۴۱ء کښې د مجلې د واکمنو نه حکومت ضمانت وغوښتۀ نو د مالي تنګسيا په وجه په مجبورۍ رساله بند کړې شوه ـ په کال **۱۹۴۵ء** کښې په سرحدي صوبه کښې د ډاکټر خان صاحب د وزارت په وخت کښې د پښتون اشاعت په څلورمه پېره شروع شۀ او د پاکستان د جوړېدو پورې جاري پاتې شۀ ـ په کال **۱۹۴۷ء** کښې د حکومت له اړخه د رسالې په اشاعت پوخ بندېز ولګېدۀ ـ (صفحه: **۵۲م۵۴،۵۳**)

ګران ډاکټر هما صاحب هم په دغه کتاب کښې وړاندې ليکي:

د ''پښتون'' عمومي مزاج سياسي وۀ ـ د خدايي خدمتګار تحريک خبرونه د باچا خان تقريرونه د ملک د سياسي مشرانو د اهمو تقريرونو ترجمې

www.sikaram.com

به په مجله کښې په باقاعدګۍ سره چاپ کېدې ـ وخت په وخت به په کښې د معلوماتي ، اصلاحي رنګ، ادبي ، تاريخي او تحقيقي ليکونه هم چاپ شو ـ باچا خان په ذاتي توګه د پښتون رسالې په اشاعت کښې ډېره دلچسپي لرله ـ په اتمانزو کښې د هغۀ حجره د مجلې دفتر وۀ ـ وروستو دغه دفتر سرداریاب ته منتقل شۀ ـ پښتون د خپل وخت يوه درنه معلوماتي مجله وه او د پښتو صحافتي ادب په تاريخ ئې دوامي نقشونه ثبت کړي دي (صفحه: **۵۴،۵۵**)

کۀ مونږ د باچا خان د تحريک يوه لنډه شان جائزه واخلو نو مونږ په دې نتيجه رسو چې د باچا خان تحريک د پښتون د پوهې، علم او ترقۍ د پاره وۀ ـ هغۀ دپښتون ژوند د سوکالۍ او خوشحالۍ سره ليدل غوښتل ، هغه د عدم تشدد قائل وۀ ـ هغۀ پښتون د جهالت د تيارو نه بهر کول غوښتل ـ هغه په پښتون قام کښې د ځان پېژندګلو غوښتله ـ هغه پښتون د تجارت ، صنعت او زراعت په ميدان کښې اختيارمند جوړلو د پاره هلې ځلې کولې نو څنګه چې وئيلې شي ادب او ژوند سره لاژم او ملزوم دي نو هغه هم د خپل تحريک د کاميابۍ د پاره د پښتو ادب لمن هم ټينګه نيولې وه او هم په دې پوهه وۀ چې د هر تحريک په شا د ادب لاس وي او کۀ مونږ سوچ وکړۀ نو د باچا

خان تحريك كۀ په اصلي معنو كښې د سياسي بېدارۍ تحريك وۀ نو ورسره ئې په قام كښې د ادبي شعور د بېدارولو د پاره هم كوشش كړے دے ولې چي ادب خو په مدرسو كښې زده كېږي او د هغۀ دغه مقصد او نصب العين وۀ چي پښتو ژبه او پښتون قام دي د نورو ژبو او قامونو سره په يو صف كښې اودرېږي ـ دغه وجه ده چي باچا خان او د هغۀ ملګرو پښتون قام د مشاعرو، ډرامو د تحرير او تقرير په ذريعه په هر مېدان كښې د انقلاب راوستلو درس او پېغام وركړے دے ـ دا اعزاز او فخر باچاخان او د هغوي ملګرو ته حاصل دے چي په دي سيمه ئي د اولنۍ مشاعرۍ او ستېج ډرامې بنياد كېښود او ولې به ئي نه كېښښودۀ ځكه چي انجمنِ اصلاح الافاغنه په بنيادي نكاتو كښې دا دوه خبرې شاملې وې :

- ❖ دا جرګه به د پښتو ادب په خاطر په كال كښې يو ځل په اتمانزو كښې د ټولې صوبې د شاعرانو د مشاعرې او په سالانه جلسه كښې د شموليت دعوت وركوي ـ
- ❖ دا جرګه به د اولسي شاعرانو حوصله افزايي كوي او ناچارو سره به حسبِ توفيق مدد كوي ـ

(د برصغير پاك و هند ازادۍ كښې د پښتنو برخه ، مخ ۷، ۸. عبدالاكبر خان اكبر ، انجمنِ اصلاح الافاغنه)

د دي نه معلومېږي چي د انجمنِ اصلاح الافاغنه مشرانو ته دا پته وه چي دا تحريك بغير د پښتو ادب نه نيمګړے دے او تر

www.sikaram.com

ځو چي پښتنو خپله ژبه زده كړي نه وي نو تر هغې دوي ته د علم او پوهې مقام ته رسېدل ګران دي ـ لكه ستر مشر عبدالولي خان په خپل كتاب "باچا خان او خدايي خدمتګاري" كښې ليكي :

چي كله به دويم جماعت پاس پښتون هم په پښتو كښې خبرې كول خپله بې عزتي ګڼله په اردو كښې خبرې كول او اردو كښې خط ليكل به خپله پښتو ژبه كښې په خبرو كښې د اردو او فارسۍ غټ غټ ټكي ورټومبل به خلقو ته د تهذيب او تعليم نخښې ښكارېدي او چي چا له به څو ټكي انګرېزي ورتلله نو هغه خو بيا را پرې مۀ شي ـ هغه خو به ځان د باچا (انګرېز) سره سيال ګڼلو او د وخت بې وخته او د بې ضرورته انګرېزۍ ټكي استعمالول به ئې اورېدونكي متاثره كړې او په هغوي د خپل علم او پوهې رعب كېښنوي ـ كله چي خپلې ژبې پښتو ته د خلقو توجه راوګرځېده نو هغې سره ضروري وه چي پښتون د ژوند په دغه اړخ به هم ډېر ښۀ اثر وشي ، چي كله ليكل او لوستل په پښتو كښې شي نو د لوستلو د پاره ورله تابيا پكار ده نو باچا خان په خپله يوه مياشتنۍ رساله د پښتون په نوم د اتمانزو نه وېستله او په دې طريقه په پښتو ژبه كښې په اول ځل د قلمي انقلاب بنياد كېښښودي شۀ ـ انقلاب ورته زۀ ځكه وايم چي اولنے قدم په دې سلسله كښې پښتنو شاعرانو پورته كړۀ ـ شاعري اوسه پورې يواځې ګل او بلبل، سنه او وربل نه

چاپېره چورلېده ، ولې دې نوې انقلاب سره شاعرۍ د اولسي
شېګړې يوه ذريعه وګرځولې شوه ـ پښتنو شاعرانو او
ليکوالانو ته يوه نوې نخښه کښېښودې شوه چې به هغوي پرې
خپل متېونه وګوري ـ
(باچا خان او خدايي خدمتګاري ـ مخ: ۳۷۲، عبدالولي خان)
مونږ په دې نتيجه رسو چې دا تحريك د پښتون قام او ژبې ،
ثقافت ، تهذيب ، تاريخ ته د لوړ مقام ورکولو تحريك وۀ او د
دې تحريك د پرمختګ د پاره د پښتو ادب په لاره خپل تګ
کول دې ، هله به خپل مرام ته رسي خو وړومبے به دا تحريك د
پښتو ژبې او ادب تحريك ګرځول وي او هم هغه شان وشو ـ دې
قامي تحريك يو پښتو ادب ته لويه برخه ورکړه ځکه نو مونږ
ورته د پښتو تحريك هم وئيلې شو ـ ځکه چې دې تحريك پښتو
ادب کښې ستر پوهان، اديبان ، شاعران ، دانشوران او
ليکوالان پيدا کړي دي چې پښتو ژبه ئې ژوندۍ ساتلې ده ـ په
دې حقله ستر پوهاند ، اديب ، شاعر او محقق ډاکټر هما
صاحب په خپله يوه مقاله کښې ''تحريك او ادبي تحريك'' د سر
خط لاندې ليکي:

> په شلمه صدۍ کښې د باچا خان د قامي
> تحريك په رڼا کښې چې کوم ادب پيدا شۀ هغه
> البته د تحريك غوښتنه پوره کوي او مونږ دغې
> ادب ته د قامي تحريك نوم ورکولې شو ـ

www.sikaram.com

(مياشتنۍ ننګ ناموس، مردان ـ ۱۹۹۲ء)
د دې دومره اوږد بحث نه دا نتيجه راولاړېږي چې د باچا خان
تحريك پښتون قام ته ډېر څۀ ورکړي دي ـ پښتون قام ئې د
تعليم، علم ، پوهې په رڼا منور کړے وۀ او د جهالت د تيارو نه
ئې راوېستے او خپل مقام د پېژندګلو لار ئې ورته د پښتو ادب
په ذريعه ښودلويوه هڅه کړې وه چې نن هغه ارمان د هغه ستر
بابا پوره شۀ او پوره کېږي ـ
دلته به د علامه اقبال د يو فارسي شعر سره دا مقاله
ختمه کړم :

شعر کجا و من کجا شعر و سخن بهانه ايست
سوئے قطار مي کشم ناقۀ بے زمام را

ترجمه:
چرته شعر او چرته زۀ ، شعر او سخن خو تشه يوه بهانه ده ـ د
ملت د بې مهاره اوښې د وحدت د قطار په لوري راسمول دي ـ

کتابيات:

1. زما ژوند او جدوجهد۔ عبدالغفار خان ، کابل چاپ ۱۹۸۳ء
2. باچا خان او خدايي خدمتګاري وړومبے ټوک ۔ عبدالولي خان، د چاپ ځاے پېښور، ۱۹۹۲ء
3. د برصغير پاك او هند په ازادۍ کښې د پښتنو برخه ۔ عبدالاکبر خان اکبر ، انجمنِ اصلاح الافاغنه ،يونورستي پبلشر افغان مارکيټ قيصه خوانۍ پېښور ، ۲۰۰۹ء
4. له پير روښانه تر باچا خانه ۔ علی خان محسود ۔ دانش خپرندوي ، قيصه خوانۍ پېښور
5. په سرحدي صوبه کښې د صحافتي او ادبي مجلو روايت ، د ۱۸۵۴ء تا ۱۹۷۵ء پورې ۔ ډاکټر محمد همايون هما ، سهيل پرنټرز مردان ۲۰۰۹ء
6. خدايي خدمتګار تحريك۔احمد کاکا ، يونيورستي بك ايجنسي، پېښور ۱۹۹۱ء
7. زۀ او زما زمانه۔عبدالخالق خليق، اداره اشاعت سرحد پېښور ، ۱۹۷۴
8. د رڼاګانو محفلونه ۔ سيد صابر شاه صابر يونيورستي بك ايجنسي خيبر بازار پېښور ۱۹۹۴ء

www.sikaram.com

9. د عبدالخالق خليق د ژوند او ادبي خدمات ۔ مذکر شاه خليل، ملت پرنټرز لاهور، ۲۰۰۱ء
10. د ښکارندوي غوري په قصيده مشاعره ۔ ګل باچا الفت ، کابل چاپ ۱۹۸۳ء
11. د پښتو پرون ، نن ، سبا ۔ اسير منګل ، دانش خپرندوي، قيصه خوانۍ پېښور ۲۰۰۵ء
12. د پښتو ادبي تحريکونه ۔ ډاکټر راج ولي شاه ختك ، پښتو اکېډمي پېښور يونيورستي ۱۹۸۹ء
13. مياشتنۍ ناموس۔ مردان، ۱۹۹۲ء

ډاکټر محمد زبير حسرت

د باچا خان بابا خبرې

❖ په ماشوموالي کښې چې څهٔ عادتونه په بچو کښې پيدا شي نو چې بيا غټ (لوے) شي نو هم پکښې وي او په ډېره مشکله د هغو بدو عادتونو نه خلاصېدے شي۔

(زما ژوند او جدوجهد ۱۷ مخ)

❖ رښتيا خبره دا ده چې ظالمان بهادران نهٔ وي ، ډېر بُزدله او بې ايمانه وي ، بهادر سړے هېچرې په چا ظلم نهٔ کوي (مخ ۲۲)

❖ يوه ورځ زما پښه ګزک شوې وه ، ډاکټر وګرم خبر شهٔ ، راغے، زهٔ ئې خپلې بنګلې ته بوتلم اوبهٔ ئې ګرمې کړې زما پښه ئې ووينځله او بيا ئې زما په پښه پټۍ ولګوله ۔رښتيا خبره خو دا ده چې زمونږ د رسول صلی الله عليه وسلم په قول "خيرالناس من ينفع الناس" باندې دوی عمل کړے دے ، وايه زمونږ ، چې ناس يعنې د خدا ے مخلوق خو لا پرېږده د خپل قام، ورور او عزيز خدمت کولو ته تيار نهٔ يو ، خدمت خو لا پرېږده په اور کښې

www.sikaram.com

رانه ولاړ وي او ځکه خو خدا ے خوار او ذليل کړي يو ۔ ما کښې چې د انسانيت ، قوم پرستۍ، ورورۍ ، عزيزولۍ او وطن دوستۍ او د خدا ے د مخلوق د خدمت کومه جذبه پيدا شوې ده په هغې کښې زما د دې استاذ وګرم ډېر لاس دے ۔ ما به دا فکر کوهٔ چې دوی د کوم ځا ے نه راغلي دي ، زمونږ د قامه نهٔ دي ، زمونږ په مذهب نهٔ دي ، دلته راغلي دي او زمونږ د بچو خدمت کوي او غريبانانو ته د خپلې ګېډې برخه ورکوي او زمونږ خپل وطن دے، زمونږ خپل بچي دي، زمونږ خپل قوم دے او مونږ د هغوی د پاره هيڅ نهٔ کوو۔ بيا به مې دې خپل قوم او ملك طرف ته خيال لاړ نو ما به دې ته ډېر فکر کاوهٔ چې زمونږ خانان ، نوابان، ملايان او تعليم يافته خلق سره د دې چې مونږ يو قوم يو، يو ورونه او يو مذهب يو خو دا جذبه راکښې نشته چې د دې خپل غريب قوم د بچو سره امداد وکړو ۔

(۲۸-۲۹ مخونه)

❖ زهٔ د وړوکوالي نه کفايت شعاره وم او د خپل خرڅ د پيسو نه به مې بچت کاوهٔ ۔ هم دا وجه ده چې ما پخپل ټول عمر کښې د چا نه قرض نهٔ دے غوښتے او نهٔ چاته مختاج شوے يم ۔ خلقو زما نه قرضونه اخستي دي چې

ډېرو رانه خوړلي دي او زما د وورور خان صاحب مټ لړ ارت وۀ ـ (۲۹مخ)

❖ خداے بي نيازه دے ـ هېڅ شي او هېڅ چا ته محتاج نۀ دے ـ کۀ خېراتونه دي کۀ زکات دے کۀ صدقات دي ، کۀ مونځ دے ، کۀ روژه ده ، کۀ حج دے ، دا ټول زمونږ د ښېګړې دپاره دي ، کۀ ښۀ کوي د ځان دپاره دي او کۀ بد کوي هم د ځان دپاره دي دي ـ (۳۹مخ)

❖ ډېر خلق خپلې لونه د پيسو د پاره ورکوي ـ پکار دي چي د سړيتوب په لحاظ خپلوي وشي ـ دا نه چي د دولت دپاره ځوانه جينۍ بوډا ته کښېنولے شي ـ (۴۹مخ)

❖ نو د دي داسي پېښو مخ نيوے پکار دے ، بايد چي د هلك او جينۍ نه پُښتنه کېږي ځکه چي دا خو دوي د ژوند د ملګرتيا سوال دے ـ (۵۰ مخ)

❖ پېرنګيانو جرګې د انصاف او امنيت برقرارولو د پاره نۀ وي جوړې کړې ، بلکې پېرنګيانو جرګې په پوره تدبير د دي غرض د پاره جوړې کړې وي چي په جرګو کښې انصاف نۀ کېږي ، پرې وي ، جمبې وي او اکثر چي به ګناه ګار سړي په سفارش يا په بډو رشوت خلاص شو نو مخالفي ډلې به د بدل اخستلو کوشش کاوۀ او په دا شان به دا دښمنۍ پېړو په پېړو چلېدلې او

www.sikaram.com

دا سلسله به روانه وه ـ پښتانۀ به په خپلو کښې اړم وي او مونږ پېرنګيانو ته به ئې توجه نۀ وي ـ (۵۱ مخ)

❖ کۀ په پښتون کښې علم راشي قام به ترقي وکړي نو مونږ به هم ترقي وکړو (۲۵مخ)

❖ د قام مينه او خدمت او د حريت جذبه يواځې په تعليم نۀ ده ـ مونږ چي د قام خدمت او ازادۍ تحريك شروع کولو زۀ په ښارونو کښې تعليم يافته و پسي ډېر وګرځېدم ، ما په هغوي کښې داسي خلق پيدا نۀ کړے شول چي د خداے د پاره د قام خدمت ته تيار شي ـ (۲۹مخ)

❖ او چي د دوي نه ما يوسه شوم، ښارونه مي پرېښودل او کلو بانډو ته ووتم او عوامو له ورغلم ، په ځلورو مياشتو کښې دومره خلق راسره راپاڅېدل چي پېرنګے ورنه وويرېدۀ ـ زۀ دولس کاله په تعليميافتو و پسي ګرځېدلے يم خو د دوي نه مايوسه شوم او کلو ته ووتم نو په زرګونو خلق راسره ملګري شول ـ (۲۹مخ)

❖ ما سره د خپل قام د ښځو ډېر قدر او عزت وۀ او ډېره همدردي مي ورسره وه ، ولې چي زمونږ په قام کښې هم لکه د نورو مشرقي قومونو په شان د ښځو قدر نۀ وۀ ـ دوي به د سړو نه ښکته ګڼلې شوې ـ حالانکې چي پستي او بلندي په عمل ده ، کۀ د چا عمل پست وي ،

هغه نر وي كۀ ښځه ، پكار دي چې پست وګڼلے شي او د چا عمل چې اوچت وي ، نر وي كۀ ښځه، پكار دي چې په درانۀ نظر ورته وكتلے شي. خدا ے خو نر او ښځه د دنيا د ابادۍ دوه ملګري پيدا كړي او د بشريت د ګاډي دا دوه پايې دي . دا ګاډے په يوه پايه نۀ شي چليدے او بيا زمونږ د پښتنو ښځې خو ډېرې پاك لمنې، حياناكې، مينه ناكې او وفادارې دي او ډېرې خدمتګارې دي.(۷۵ مخ)

❖ پښتانۀ اوس هم د اخبار لوستو شوق نۀ لري ، په چتې خيزونو، په بې ځايه رواجونو په زرګونو روپۍ خرڅ كوي خو په اخبار يوه پيسه نۀ وركوي او هم دا وجه ده چې د دومره بهادر او لوے قوم پخپله ژبه كښې يو قومي اخبار نشته.

❖ چونكې زمونږ د اخبار سره مينه نشته نو ځكه زمونږ پخپله ژبه كښې اخبار هم نۀ وۀ. ځكه چې ئې د اخبار سره مينه نۀ وه دغسې ئې د خپلې ژبې سره هم مينه نۀ وه. د تعليم يافته كسانو سره به مې چې د ژبې په باره كښې خبرې وكړې ، راته به ئې ووئيل چې پښتو لا ځۀ ژبه ده ؟ په دې كښې علم نشته، پښتو كښې څۀ دي؟ ما به ورته وې چې هلكه! دا نورې ژبې خو د اسمانه نۀ دي راكوزې شوې ، د هرې ژبې ويونكو خپلې ژبې ته

ترقي وركړې ده ، پښتنو چې خپلې ژبې ته توجه نۀ ده كړې ، دې كښې د پښتو ژبې څۀ ګناه ده؟ دا خو زما او ستا ګناه ده.

❖ اخبار لوستل ډېر ضروري خيز دے ؛ دې كښې د ټولې دنيا حالات دي ...... د پښتنو ښځې د نارينه و نه ذهينې دي.... زما به هميشه دا كوشش وۀچې د ښځو د مغزو نه د كمترۍ احساس لرې كړم . ځكه چې په دوي كښې دا احساس خودغرضو او ناپوهو سړو پيدا كړے دے. ما به خپل ټبر سره په دې خبره بحث كولو چې ښځه او نر دواړه د خدا ے په نزد يو شان دي ، دروندوالے او سپك والے په عمل دے او دا به مې هم ورته وئيل چې د دې احساس په پيدا كولو كښې تاسو ښځې پخپله هم ګرمې يئ. ځكه چې ځوې ته په يو نظر ګورئ او لور ته په بل نظر او د وړوكوالې نه د جينكو په مغزو كښې دا خبره كښېنوئ چې هلكان او نارينه خدا ے د جونو او ښځو نه بهتر او لوے پيدا كړي دي. بيا به مې ورته وې چې انسان د خدا ے په ټول مخلوق كښې اشرف ګڼلے شي نو په دې وجه ئې د نور مخلوق نه ذمه واري زياته ده خو زۀ چې دې خپل قوم ته ګورم نو ماته په دوي او ځناورو كښې فرق نۀ ښكاري. د دوي سره هم د خپلې ګېډې غم دے او ځناور سره هم د خپلې

www.sikaram.com

جالي غم وي۔ دوي هم بچي راوړي او د خپلو بچو
غم خوري او ځناور هم بچي زېږوي او لويوي ئې نو دوي
په څۀ اشرف المخلوقات وبللے شي ۔ دوي هم لکه د
ځناورو په شان يو بل وژني ، دوي به هله اشرف
المخلوقات وګڼلے شي چې دوي کښې اجتماعيت ،
وروري، عزيزولي، مينه او محبت پيدا شي۔ تش په دې
چې نور ځناور په څلورو پښو ګرځي او انسان په دوه
پښو، اشرف کېدے نۀ شي ۔ نارينه چې مړشي ، ښځه
کنتون کوي او چې ښځه مړه شي نارينه سمدستي بله
ښځه وکړي۔ پکار خو دا دي چې د ښځې خښتن مړ شي
چې هغه هم بل مېړۀ وکړي۔(۷۷ تا ۷۹ مخونه)

❖ د دنيا تاريخ ګواه دے چې په کوم قوم کښې داسې
اشخاص پيدا شوي دي چې هغوي د خپل قوم د اصلاح
د پاره پاڅېدلي دي نو د اقتدار خاوندانو ئې مخالفت
کړے دے۔ ولې چې هغوي خپل اقتدار په خطره کښې
ليدلے دے ، تاسو دې خپل د خدايي خدمتګارو
تحريک ته وګورئ ، څومره چې قوم کښې پوهه راغلې
ده هم هاغه هومره د اقتدار د خاوندانو قدرت کم
شوے دے او د خپل پېغمبر صلى الله عليه وسلم ژوند
مطالعه کړئ چې خپلو ترونو ، تربورانو ئې مخالفت
وکړۀ ، د څۀ د پاره؟ د اقتدار د پاره او د مدينې خلقو

باچاخان عهد ساز شخصيت

ئې ملا تړ وکړۀ ، ولې چې د هغوي سره نۀ مذهبي
اقتدار وۀ ، نۀ سياسي ، يهودو چې ئې مخالفت وکړۀ
هم د اقتدار د پاره وۀ۔(۸۴-۸۵ مخونه)

❖ پښتون ژوندے قوم دے ، خو چې د ژوندي کولو خلق
پکښې پيدا شي ، تر څو چې په يو قوم کښې د ژوندي
کولو د پاره خلق پيدا نۀ شي ، هغه قوم ژوندے کېدے
نۀ شي۔(۸۵مخ)

❖ د زمانې د بدلون سره کۀ قام بدل شي ترقي وکړي ، کۀ
نه وروستو پاتې شي۔ (۸۵ مخ)

❖ رسم او رواج پرېښودل اسان کار نۀ دے۔ په رښتيا ډېر
ګران دے او اخلاقي جرات غواړي۔(۸۵ مخ)

❖ د غلطې پراپېګنډې مقابله کول پکار وي ، چې سرے
پاڅېږي، ملا وتړي او خلق په حقيقت پوهه کړي او دا
هله کېدے شي چې د بې غرضو هم خيالو مضبوطه ډله
وي ، چې د خلقو اعتماد ئې حاصل کړے وي۔ اوچت
شي چې ملک کښې وګرځي او خلقو ته غلطه خبره او
حقيقت سم ورښکاره کړي۔(۱۰۲ مخ)

❖ د دې دنيا تاريخ خو زمونږ په وړاندې پروت دے، چا ته
چې مذهب راغلے دے او هغوي منلے او عمل ئې پرې
کړے دے ، په دې دنيا اباد شوي دي ، د خوشحالۍ
او امن ژوند نصيب شوے دے۔ تاسو عربو ته وګورئ

www.sikaram.com

چي د اسلام نه مخكښي د هغوي څۀ حال وۀ ؟ او چي اسلام راغے او عمل ئي پري وكړۀ. د هغوي څۀ حال شو؟ د اسلام په وجه دوي د حكومت، دولت او عزت خاوندان شول. تاسو د هغه وخت د مسلمانانو د ژوند په هر اړخ نظر واچوئ ، غور او فكر پري وكړئ او د اسلام د دي ټيكه دارانو په خبرو غور او سوچ وكړئ چي دا دوي چي كوم اسلام بيانوي، دا هغه د خدا ے او د رسول (ص) اسلام دے كۀ د سرمايه دارو؟ او دوي چي څۀ وايي ، د خدا ے دپاره ئي وايي كۀ د سرمايه دارو د پاره ئي وايي ؟ (١١١مخ)

❖ خدا ے پاك په قران كښي د بني اسرائيلو د عالمانو ذكر كوي چي هغوي به د لږو پيسو د پاره د خپلو خواهشاتو د پوره كېدو د پاره د تورات او زبور په اياتونو كښي تحريفونه او تاويلونه كول. هر مذهب او مسلك چي د خود غرضو او چالاكو خلقو په لاس ورشي بيا پكښي هغه اولنے انقلابيت او روح پاتي نۀ شي، بيا د سرمايه دارو مذهب تري جوړ شي او تش كالبوت شي. (١٢٠مخ)

❖ په غلامۍ كښي د انسان نه انسانيت هېر شي او انساني خوبۍ پكښي پاتي نۀ شي. (١٤١ مخ)

www.sikaram.com

❖ مونږ د خلقو د پېغورونو له كبله ډېر غلط كارونه كوو. (١٤٨مخ)

❖ د پښتنو ودونه له رواجونو ډك وو ، ما د هغو اصلاح غوښتله نو ځكه مي د ځان نه شروع وكړه او د شريعت مطابق مي اول ډولۍ راوړه. په سبا له مي وليمه وركړه او يو وخت مي ښه ډوډۍ د كلي خلقو ، دوستانو او خپلوانو له وركړه. خلقو راته د نېندرې په دوو روپۍ را اوچولي خو ما ونۀ منلي. كۀ څۀ هم په ډېرو زمونږ پوري وي ، په ډوډۍ كښي مو د رسم او رواج د اصلاح كولو په باره كښي تبادله خيال د خلقو سره وكړۀ . په هغه وخت كښي دا دود وۀ چي په وادۀ كښي به ډولو كسب ګرو له وادۀ ته راغلو ميلمنو پېسي وركولي ، چا به ائينه ښوده، چا به سپېلني لوګي كول ، چا به ډول وهلو، چا به ګلونه راوړي وو، چا به رباب كښي چاربېته وئيله ، په ميلمنو به يو لوټ مار وۀ ، كۀ د چا زړۀ به وۀ او كۀ نه خو د خپله شرمه به ئي دا حساب كسب ګرو ته ادا كولو. زما په وادۀ كښي د اول ځل د پاره دا كارونه ما بند كړل او كسب ګرو ته مي دا ووئيل چي تاسو به ميلمنو له تكليف نۀ وركوئ. ستاسو د ډولو حق به زۀ وركوم ولي چي تاسو زما كسب ګر يئ. دغه شان ډمي به ګډېدي ، ميلمنو به كۀ د چا زړۀ وۀ كۀ

نه ، پیسې به ئې ورکولې ـ سازیان به وو، جنجونه به وو، ټوپکې او غربیونه به خلاصېدل ـ لنډه دا چې ډېر فضول خرڅونه به وو ـ زما په وادهٔ کښې دا ټول ما بند کړل او دا مې د دې د پاره وکړل چې د قام او ملك د پاره ډېر نقص دے او خلق ترې تنګ وو خو چا کښې ددې د پرېښودو اخلاقي جرات نهٔ وهٔ ـ ما د دې شیانو د مخنیوي ابتدا د خپل وادهٔ نه وکړه او خلقو ته مې هم ووئیل چې تاسو هم دا بې ځایه رواجونه پرېږدئ ـ (۱۵۶ مخ)

❖ یوه ورځ زهٔ د امان الله خان ملاقات له تللے وم ، ډېرې خبرې مې ورسره وشوې ـ په خبرو خبرو کښې مې ورته دا ووې ، تاله ترکي درځي ، فارسي درځي او نورې ژبې هم درځي خو خپله ژبه نهٔ درځي ـ زما خبرې په هغهٔ ډېر اثر وکړهٔ او وعده ئې راسره وکړه چې زده کوم به ئې ـ کله چې له افغانستانه ووېستلے شهٔ ، زهٔ بمبئ ته د ده لیدو له ورغلم نو هلته ئې ماسره پښتو کښې خبرې وکړې ـ (۲۳ مخ)

❖ په کابل کښې زمونږ تعلقات د نادر خان او د دهٔ د کورنۍ سره ډېر وو ـ دې په خپله وزیر دفاع وهٔ او ورور ئې سردار عبدالعزیز خان د معارف وزیر وهٔ ـ یوه ورځ ئې ما ته ووې ، څه ورشه د حبیبي لیسه (کالج) وګوره

www.sikaram.com

چې کالج ته ورغلم نو د یو جماعت د هلکانو نه مې دا تپوس وکړهٔ چې "شما کیستید؟" دوي به راته ووئیل چې " افغان هستم" بیا مې ورته ووې چې " ملك شما؟" دوي به ووې "افغانستان" بیا مې ورته ووې " افغاني مېداني که افغان هستي؟" نو غلي به شو ، غږ به ئې نهٔ کوهٔ نو ما به ورته ووئیل چې څنګه افغان یئ او څنګه د افغانستان اوسېدونکي یئ چې خپله ژبه نهٔ درځي ـ

❖ دغه شان محمود طرزي صاحب سره چې د افغانستان وزیر خارجه وهٔ او ډېر لائق سړے وهٔ ، په یوه لویه مېلمستیا چې دهٔ د مهاجرینو د پاره کړې وه ، د ژبې بحث راغے ، یو سړي ورنه پُښتنه وکړه چې دا څنګه افغانستان دے چې افغاني پکښې نشته ـ طرزي صاحب ووئیل چې فارسي هم زمونږ د ملك ژبه ده نو ما ورته ووئیل چې طرزي صاحب! پښتو خو د افغانستان ملي ژبه ده او د اکثریت ژبه ده ، په ټوله دنیا کښې د اکثریت ژبه هم سرکاري وي ، هم دفتري ،هم تعلیمي وي ـ (۱۲۳-۱۲۴ مخونه)

❖ د افغانستان او ازادو قبائلو حالت چې مې لیدهٔ او پېنځلس کاله مې په هندوستان ، قبائلو او افغانستان کښې ګُرزې پرزې وکړې نو په دې نتیجه ورسېدم چې

انقلاب د منډې کار نهٔ دے ، او دومره اسان څيز نهٔ دے ، انقلاب د سړې سينې کار دے ، انقلاب عمل او پوهه غواړي، انقلاب عالمان او پوهان غواړي چې د پوهې سره قام وروزي او انقلاب ته ئې اماده کړي ، د انقلاب د پاره د اشخاصو ضرورت دے ـ تهٔ ګوره چې زمونږ جذباتي ملګري په څومره جوش راوتلي وو، ټول لاړل خوارهٔ شول نو کښېناستم د ځان سره مې ښهٔ فکر وکړهٔ ، زهٔ په دې نتيجه ورسېدم چې زمونږ د قام د تجارت خوا ته توجه شته نهٔ د صنعت خواته ، نهٔ د زراعت خواته او نهٔ د تعليم خواته ـ د بلې خوا نه په رسمونو ، رواجونو کښې تر غوږونو ډوب دي، په خانه جنګو اخته دي ، داسې قام انقلاب نهٔ شي کولے او دا قام د دې بلاګانو نه خلاصول پکار دي چې سياسي شعور پکښې پېدا شي او دا کار يوه پرامنه فضا غواړي، تر دغه وخته پورې زهٔ په دې عقيده وم چې دا ټول کارونه انقلاب غواړي ، تشدد راته د انقلاب نزدې او د کاميابۍ لار ښکارېده ، خو د تجزبې نه وروستو راته معلومه شوه چې د جنګ په وخت کښې اسونه نهٔ څربېږي نو ځکه مې اراده وکړه چې خپل کلي ته واپس کېږم او د عدم تشدد د اصولو په بنا به کار کوم ، اول به د انقلابي اشخاصو د تعليم او تربيت د پاره قومي

مدرسې جوړوم نو ځکه اتمانزو ته راغلم ـ زهٔ چې له هجرته بېرته راغلم ، د هغو مدرسو د بېرته جاري کولو کوشش مې کولو چې پېرنګيانو د جنګ په زمانه کښې بندې کړې وې ـ (۱۲۸، ۱۲۹ مخونه)

- ❖ چې په ډلو کښې اختلاف پېدا شي کهٔ ډېر ښهٔ او زورور خلق وي هم بې کاره شي او د هغوي طاقت د يو بله په غورزولو کښې صرف شي ـ په خدمت کښې اختلاف نهٔ راځي ، اختلاف د خودغرضۍ نه پېدا کېږی ـ (۱۷۳ مخ)
- ❖ پښتانهٔ ډېر ښهٔ قام دے ، دوي په افسانو او قيصو ډېر نهٔ پوهېږي ـ کهٔ هر ښهٔ کار چې په دوي کوې نو ځان ورته نمونه کړه چې تهٔ روان شوې ، دوي هم درپسې روانېږی ـ (۱۷۵ مخ)
- ❖ هغه کار چې سړے ئې په ښکاره نهٔ شي کولے او پټ ئې کوي، سړے کمزورے کوي او د خپلو اصولو نه ئې وباسي او په سړي کښې ويرې او بُزدلي پېدا کوي ـ (۱۸۹ مخ)
- ❖ زما د ابتدا نه دا عقيده ده چې پښتون ډېر ښهٔ قام دے ، ډېر زر ئې اصلاح کېدے شي ـ په شرط د دے چې څوك ئې پوه کړي ـ دا نن چې دے په داسې بد حالت

www.sikaram.com

کېنبي دے ، د دې وجه دا ده چې څوك ئې غم نۀ خوري او نۀئې پوهوي.(۱۹۵مخ)

❖ مونږ ټول پښتانۀ يو قام يو ورونړه يو، د يو بابا اولاد يو ، زمونږ عزت او ذلت يو دے ، کۀ چرې مونږ د رسول الله صلى الله عليه وسلم په دې حديث عمل وکړۀ چې " په ځان دې څۀ پېرزو نۀ وي په بل ئې هم مۀ پېرزو کوه" نو ډېر زر به کامياب شو ، مونږ چې د خپل پښتون ورور سره د هر سلوك اراده وکړه ، پکار دي چې د لږ ساعت د پاره په هغې غور وکړو او خپل ګرېوان کېنبي وګورو کۀ چرې دا کار بل څوك ما سره وکړي نو زۀ به پرې خوشحاله شم که خفه ؟ کۀ چرې زۀ په دې خوشحالېږم نو هغه کار کول پکار دي او کۀ زۀ پرې خفه کېږم نو پکار دي چې دغه کار مونږ ونۀ کړو. بلـه دا چې مونږ پښتنو کېنبي کۀ يو سړے بد کار وکړي نو په دې وجه د هغۀ ملګرتيا پکار نۀ ده چې دے پېښور ے دے يا بنووال دے يا کوهاټے دے يا ډېره وال دے او زما د علاقې دے ، د بد کارو او بد چلنه خلقو ملګرتيا نۀ ده پکار ، کۀ په ځان زمونږ ورور هم وي څکه چې د دې د لاسه قام او سوسائيټۍ ته نقصان رسېږي او هم دا خلق قام تباه کوي.

www.sikaram.com

مونږ له پکار دي چې همېشه د حق ا و ښو خلقو ملګرتيا وکړو ، کۀ په مونږ کېنبي يو سړے بد کار وکړي مونږ ټولو له پکار دي چې د خپلې ورورۍ او عزيزولۍ نه ئې وباسو کۀ هغه بنو وال وي، کۀ پېښور ے وي ، کۀ کوهاټے وي ، کۀ ډېره وال وي ، کۀ مونږ په رښتيا په دې لاره روان شو نو زر به هغه کسان چې په بدو لارو روان دي او د چا د لاس چې پښتانۀ په دې مصيبت اخته دي د خپلو بدو کارونو نه به واوړي.
دا نن چې پښتانۀ په بدو لارو روان دي ، د دې وجه دا ده چې مونږ د ښو او بدو فرق نۀ کوو او نۀ څوك شته چې د ښو او بدو په فرق مو پوهه کړي. يو بد عمله سړے چې ووينې چې زما په بدعملۍ کېنبي ملا تړ کېږي نو هغه به ولې د خپلې بد عملۍ نه لاس اخلي او کۀ مونږ د ښو بدو فرق وکړو او لکه چې هر ماستختن په نمانځۀ کېنبي د خدا ے سره وعده کوو چې " ونخلع و نترك من يفجرك" يعني څوك چې ستا نافرماني کوي، مونږ به هغوي پرېږدو، کورکلے به ورسره نۀ کوو ، کۀ دا وعده په ځا ے کړو ، پښتون به يکدم بدل شي نو مونږ له پکار دي چې په دې خبرو هر پښتون پوهه کړو او دا خبرې د هرپښتون غوږو ته ورسوو . (۱۹۸-۱۹۹ مخونه)

❖ جګړه او فسادونه مهٔ کوئ خپل مشقت کوئ او چا له رشوت مهٔ ورکوئ۔(۲۰۲ مخ)

❖ د قام او ملك د خدمت د پاره خلقو قسم قسم تکلیفونه اوچت کړي دي او دا د خداے یو امتحان او ټرېننګ دے، د خداے کارونه ټول د خیر دي۔ ما له صبر کول پکار دي ځکه چي خداے د صبرناکو ملګرے دے۔ اخر به ئي نتیجه په خیر وي ، ټول عمر به دا کړاوونه نهٔ وي اخر به راحت راشي۔(۲۰۴ مخ)

❖ زما دي خپلي صوبي او پښتنو سره دومره مینه ده چي زهٔ ئي بیان نهٔ شم کولے۔ خپل ملك کښي خپل قام سره اوږے تږے او په تکلیف کښي خوښ یم نهٔ په بل ملك کښي په عیش او عشرت کښي۔(۲۰۴ مخ)

❖ پیرنګیانو چي کوم امتیاز قائم کړے دے ، دا په نیك نیتی نهٔ دے ، دا ئي په دي غرض قائم کړے دے چي په مونږ کښي داسي بي اتفاقي او ګړبړي وي خو زهٔ د دي په حق کښي هم نهٔ یم چي دي خبرو له دي مونږ دومره اهمیت ورکړو چي زمونږه تعلقاتو او تحریك ته پرې نقصان ورسي ځکه مونږ چي څهٔ کوو نو د ځان د پاره نه بلکي د خپل قام او خپل ملك د پاره ئي کوو۔ د بل د پاره خو ئي نهٔ کوو ۔ او بله دا چي تاسو ته به معلومه وي چي دا نن مونږ حکومت سره په جنګ یو ،

www.sikaram.com

دا خو د دي دپاره دے چي مونږه دا امتیاز لرې کول غواړو او د دي په ځاے مساوات قائمول غواړو او تر هغه وخته پورې دا امتیاز لرې کېدے شي چي تر کومه پورې مونږه کامیاب شوي نهٔ یو او واك اختیار زمونږ په لاس کښي راغلے نهٔ وي۔(۲۱۳-۲۱۴ مخونه)

❖ افسوس چي مونږ خلق د بل د ارام او تکلیف خیال نهٔ ساتو ګني هم دغه ذکر مونږ ورو او پټ هم کولے شو لیکن د دي خبرې کمے هم زمونږ په عامو مسلمانانو او هندوانو کښي موجود دے۔ مونږ همېشه پخپل خیال پسي ځو او د بل فکر نهٔ کوو۔ دا یو لوے کمے دے۔ مونږ له پکار دي چي هېمشه د خداے د مخلوق د تکلیف او ارام فکر او خیال وساتو او څهٔ چي کوو نو چي اول ئې په ځان وګورو کهٔ چرې ځان له ئي خوښبوو (بیا پکار دي) چي بل ورور له ئي هم خوښ نهٔ کړو ۔ (۲۱۴-۲۱۵ مخونه)

❖ پښتانهٔ هم دغسي خلق دي لکه څنګه چي تاسو (د هندوستان هندوان، سیکان او نورو قومیتونو او ذاتونو خلق) یئ۔ څنګه چي تاسو کښي ښهٔ او بد خلق شته ، دغه شان په پښتنو کښي هم شته۔ دا ټولي خبرې د پښتنو دښمنانو جوړې کړي دي او د هغوي پراپېګنډه ده ، د دي خبرو مطلب ئي ستاسو تېرا یستل

او زمونږ بدنامول دي ځکه چې تاسو ونهٔ ويروي او مونږ بدنام نهٔ کړي نو بيا به په دې ملک بادشاهي څنګه کوي؟ (۲۱۹مخ)

❖ زمونږ په خلقو کښې دا يو لوے کمے او نقص دے چې مونږ همېشه د بل د کمزوريو او عېبونو د راوښکلو او لټولو په فکر او غم کښې يو او خپلو کمزوريو او عېبونو ته فکر نهٔ کوو او په دې وجه خو مونږ نن په دنيا کښې برباد او نېستمند يو ، په ځاے د دې چې مونږ بل ته ګوته ونيسو ، ځان ته ګوته نيول پکار او د نورو د اصلاح نه وړومبے د ځان اصلاح فرض ده ، اول ځان دے بيا جهان دے۔(۲۲۰ مخ)

❖ افسوس په دې دے چې مونږ سره څوك ښهٔ سلوک کوي هغهٔ ته نېغ يو او چې څوك مو سر په ډنډه وهي نو هغهٔ ته تيتېږو او دا ډېر خراب عادت دے او مونږ له داسې عادتونه پرېښودل پکار دي۔(۲۳۰ مخ)

❖ ما د ټالسټاے يو کتاب کښې چې شپږويشت قيصې ئې پکښې ليکلې دي، دا قيصه لوستې ده چې يوه چينه ده د هغې نه هر يو محلت ته نلکه راغلې ده خو د هر يو محلت خلق په دې کښې نښتي دي چې زمونږه د نلکې اوبهٔ پاکې او خوږې دي او د دې نورو نلکو اوبهٔ ناپاکې او ترخې دي، دې ته هېڅوك فکر نهٔ کوي چې

باچاخان عهد ساز شخصيت

دا ټولې نلکې د يوې چينې نه راغلي دي نو څنګه يوه پاکه او خوږه شوه او نورې ناپاکې او ترخې شوې؟ او اسلام خو دا تعليم ورکوي چې د مسلمان به په دې کتاب هم ايمان او عقيده وي او په وړاندېنيو مذهبونو او کتابونو هم " والذين يومنون بما انزل اليك و ما انزل من قبلك " دا د دې ثبوت دے چې اسلام ټولو مذهبونو سره رواداري غوره کړې ده ۔ (۲۵۰-۲۵۱ مخونه)

❖ د هندوستان خلق هله د ترقۍ او ازادۍ معراج ته رسېدے شي چې هر چا له د خپلې عقيدې او خيال ازادي ورکړو او د هېڅ قسمه ظلم او جبر په چا ونهٔ کړو۔ (۲۵۲ مخ)

❖ مذهب خو دنيا ته د دې د پاره نهٔ دے راغلے چې د خلقو په مېنځ کښې نفرت پيدا کړي بلکې مذهب خو د مينې محبت علمبردار دے۔(۲۵۴ مخ)

❖ زمونږ د صبر جنګ دے ، مونږ د وهلو او کنځلو بدل نهٔ اخلو، مونږ به صبر کوو او ځان به خداے ته سپارو ، مونږ خو خدايي خدمتګار يو ، خداے به زمونږ بدل اخلي ، د خپلو زړونو نه خود غرضي او نفاق لرې کړئ ځکه چې د دې د لاسه برباد شوي يو ، ځان کښې ښهٔ اخلاق پيدا کړئ ولې چې د ښو اخلاقو نه بغير څوك

www.sikaram.com

ترقي كولے نۀ شي ، بلے اے پښتنو ورونړو ! زۀ په دې نۀ پوهيږم چې تاسو ولې د پيرنګيانو نه ويريږئ ؟ دوي خو ستاسو په شان بنيادم دي، ستاسو په شان يو قوم دے، تاسو خو پرو جنبو او نفاق تباه كړئ ، ويره در كښې پيدا شوې ده ، د چا په زړۀ كښې چې د خدا ے ويره وي نو د هغۀ په زړۀ كښې د بل چا ويره نۀ راځي او د چا نه نۀ ويريږي او د چا په زړۀ كښې چې د خدا ے ويره نۀ وي هغه د هر چانه ويريږي نو په دې وجه چې مونږ د حكومت افسر ووينو نو ويريږو ـ اے ورونړو! تاسو په زړۀ كښې د خدا ے ويره پيدا كړئ......

چې كوم كلي كښې جلسه وي نو هلته ډوډۍ چاۍ مۀ كوئ او مۀ پاتې كيږئ او د كلي خلقو ته مې هم ووې چې چا له چاۍ ډوډۍ هم مۀ وركوئ ـ مونږ غريب قام يو خلقو له چاۍ ډوډۍ نۀ شو وركولې ..... اے ورونړو! تاسو د خدا ے د پاره يوه ورځ روژه نيوې نۀ شئ؟ او كۀ ثوك ډوډۍ درله پخه هم كړي نو تاسو ئې مۀ خورئ نو چې يو ځل خلقو ته ډوډۍ پاتې شي نو بيا به داسې نۀ كوي ـ(۵۵۷-۵۵۸ مخونه)

❖ مونږ خو د خدا ے د پاره لګيا يو د دې قوم خدمت كوو ، كۀ قوم زمونږ ملګرتيا وكړه نو دوي به ازاد شي او كۀ زمونږ مخالفت ئې وكړۀ نو دوي به برباد شي ولې چې

بغير د قوم د امداد نه مونږ خپل منزل ته رسيدے نۀ شو ـ غم او فكر هغه چا سره وي چې د ځان د پاره كار كوي او څوك چې د خدا ے د پاره كار كوي هغوي هيڅ غم او فكر نۀ كوي ـ(۵۲۱ مخ)

❖ بې شكه چې دروغ د څۀ وخته پورې په خلقو كښې غلط فهمي پيدا كولے شي خو چې رښتيا راشي نو دورغ پاتې كيدے نۀ شي ـ(۵۲۲ مخ)

❖ اے ورونړو ! هر څۀ چې تاسو سره كيږي په هغې صبر كوئ، د ازار نه چا بازار موندلے نۀ دے او د ظلم كاسه نسكوره ده ، څومره چې پيرنګيان په مونږ ظلم او زياتے كوي هغه هومره به زر تباه شي او مونږ به ترې خلاص شو ـ(۵۲۴ مخ)

❖ څۀ رنګه چې د خدايي خدمتګارۍ تحريك خدايي او بې غرضه تحريك دے نو كله چې خدايي خدمتګارو يو ريښتينے خدايي خدمتګار اسمبلۍ ته كامياب كړے دے ، هغه د دوي پكار راغلے دے او كله چې يو سړے دوي د خپلو غرضونو او تعلقاتو په وجه ودرولے دے نو اول خو هغه ناكاميابه شوے دے او كۀ څوك كامياب شوے هم دے نو هغه هم د دوي په فائده نۀ دے راغلے بلكې د فائدې په ځا ے جماعت ته نقصان رسولے دے ـ(۵۹۸ مخ)

www.sikaram.com

❖ ما ته بې اتفاقي د مقصد په لاره کښې خنډونه ښکارېدل او هره يوه ډله کښې چې بې اتفاقي پېدا شي نو د کاميابۍ په ځاے ناکاميابه شي. (۲۰۸ مخ)

❖ قومونه خو په تشو خبرو او دعوو ترقي نهٔ شي کولے ، چې په کومو قومونو کښې نېکان پاکان او بې غرضه او د خداے دپاره د خدمت خلق پېدا شي نو هغوي ترقي وکړي . خداے دې په مسلمانانو کښې داسې خلق پېدا کړي. ۲۱۰-۲۱۱مخونه)

❖ افسوس چې په پښتنو کښې دا کمزوري شته چې خپله ژبه هېره کړي ..... د ژبې په هېرېدو خپلو ته سرے پردے شي. (۲۲۸ مخ)

❖ مونږ خدايي خدمتګار د چا نه بدل نهٔ اخلو ، مونږ مظلومان يو، زمونږ بدل خداے پاك اخلي. (۲۳۴ مخ)

❖ د هر يو تحريك انحصار په ليډر وي چې بهادر او هوښيار وي نو د تحريك خلق هم زړه ور او پوهه وي چې ليډر کمزورے او تنګ نظره وي نو د تحريك خلق هم بې زړهٔ او تنګ نظره وي. (۲۳۲ مخ)

❖ غلام قومونه ډېر کمزوري وي او حاکم قوم ته تينګ نهٔ وي ، حاکم قوم کښې يو قسم کشش وي او محکوم قومونه خود په خود ځان ته راکاږي. دغه وجه وه چې ما به پېرنګيانو سره نهٔ ليدل ، هغوی به زما خلاف

www.sikaram.com

پراپېګنډه کوله چې د دهٔ دپېرنګيانو نه نفرت دے. زهٔ خو خدايي خدمتګار يم او د خداے خدمت خو د خداے د مخلوق خدمت دے او پېرنګيان د خداے مخلوق نهٔ دے ؟ (۲۴۷-۲۴۸ مخونه)

❖ زهٔ د دواوې په دوره وم چې دغلته څهٔ خانان او ملکان راغلل او زما نه ئې تپوس وکړهٔ چې مونږ اورو چې تاسو زمونږ نه جائدادونه اخلئ او غريبانانو له ئې ورکوئ ؟ ما ورته ووئيل چې مونږ له خداے داسې ملك راکړے دے چې د دولتونو او نعمتونو نه ډك دے ، کهٔ مونږ ازاد شو او دا ملك زمونږ شي او مونږ ملا وتړو ، دا ملك اباد کړو نو څوك به غريب پاتې نهٔ شي ، مونږ به ټول خانان شو ، زمونږ دا اراده نهٔ ده چې ستاسو نه جائداد او ملك واخلو ، مونږ خو ستاسو حالت هم ښهٔ کول غواړو او دا اوړي هم مړول غواړو ، کهٔ دا اوږي ماړهٔ شي نو تاسو ته څهٔ تاوان دے؟ کهٔ تاسو د پېرنګيانو ملك ته لاړئ نو هلته نور خلق خو پرېږده د مزدورانو ئې هم بنګلې او موټرونه دي او ستاسو نه تپوس کوم چې ستاسو موټر شته ، بنګله شته؟ کهٔ زمونږ تحريك کامياب شهٔ نو د ملا حالت به هم ښهٔ شي او د خان او ملك حالت به هم ښهٔ شي، مونږ

دا هر څۀ چې کوو نو د ځان د پاره ئې نۀ کوو ، دا د دې قوم د پاره کوو. (۲۲۷-۲۲۸ مخونه)

❖ زۀ دې قوم ته وايم چې تاسو تر څو بې غرضه ، ديانتدار، ايماندار، په قوم او ملك مئين خلق پيدا کړې نۀ دې نو نۀ دا ملك ازادېږي او نۀ دا قوم. (۲۲۹-۲۷۰ مخونه)

❖ اے خدايي خدمتګارو ورونو! مونږ خدايي خدمتګار يو ، خدائے ته د خدمت ضرورت نشته، زمونږ کار د خدائے د مخلوق خدمت دے، زمونږ کار په چا اعتراضونه او نکته چيني نۀ ده او دا زمونږ کار نۀ دے چې په نورو جماعتونو او د هغوي په مشرانو نکته چيني او اعتراض وکړو. زمونږ کار دا دے چې مونږ خپل پروګرام خلقو ته پيش کړو چې مونږ ستاسو د پاره دا غواړو او دا کار يواځې نۀ کېږي ، دا به هله کېږي چې تاسو راسره ملګري شئ ، ملك هم ستاسو او زمونږ شريك دے، قوم هم شريك دے او کار هم شريك دے. (۲۸۳ مخ)

❖ انسان چې انسان وي نو خومره همدرد وي او چې انسانيت ترې لاړ شي نو بيا خومره بې رحمه شي. (۷۰۸ مخ)

www.sikaram.com

❖ خدائے په قران کښې وايي چې ما هر قوم ته د هغوي نه يو هادي لېږلے دے ..... زما مذهب رښتيا ، مينه محبت او د خدائے د مخلوق خدمت دے. مذهب هميشه دنيا ته د اخرت او محبت پيغام راوړے دے. د کومو خلقو په زړونو کښې چې د بني نوع انسان د پاره رواداري، مينه، محبت نۀ وي او د کوم سړي په زړۀ کښې چې نفرت ، بغض، کينه وي نو داسې سړے د مذهب نه ډېر لرې وي. (۷۲۵-۷۲۶مخونه)

د زړۀ په باغ مې ږلۍ وشوه
بويه چې بيا سپرلے راځي سپړي ګلونه

عبدالغفار خان
۱۳مه جولايي، ۱۹۸۱ء

عظمت هما

د باچا خان متحرک ژوند
د هغوي د خودنوشت په رڼا کښې

د خودنوشت يو مقصد د يو اتل د ټول ژوند د تعميري کوششونو او جدوجهد هغه قيصې وي چې پکښې د سر لوړې او بهادرۍ د کارنامو ذکر شوے وي. دا تعميري جدوجهد د هغه اتل د خپلې نظريې او د ژوند د تېرولو د طور طريقو سره د پوخ کمټمنټ يو سوچه اظهار وي. داسې کمېټډ اتلان د خپلې خاورې د ناموس او د خپل قام د شناخت او د سر لوړې د پاره د دنيا د هرې ستونځې مقابلې او مخ نيوي ته بنۀ په نره هر وخت تکړه او تيار ولاړ وي. په داسې اتلانو کښې بايزيد انصاري (پير روښان)، خوشحال خان خټك، ايمل خان، دريا خان ، احمد شاه ابدالي او دپښتنو د سر لوړې فخر ، فخر افغان ، عبدالغفار خان المعروف به باچا خان (۱۸۹۰-۱۹۸۸ء) دے چې خپل ټول ژوند ئې د پښتنو د شناخت ، يو والي او خپله خاوره د سامراجي استبداد د پنجو نه په ازادولو کښې تېر کړے وۀ. هغه د ازادۍ په قيمت پوهه يو زيرك او مدبر سياستدان وۀ. د هغۀ سياسي شعور دومره تېز او تاند وۀ

www.sikaram.com

چې په ماشوم والي کښې د تاند سماجي شعور له برکته د پښتنو د خدمت جذبه په زړۀ کښې غزونې وکړه او دا جذبه په باچا خان کښې د هغوي د شپږم جماعت استاذ چې د مشن سکول هېډماسټر وۀ ، ماسټر وګرم ، چې په مينه او اخلاص ئې د خلقو خدمت کوۀ ، له کبله راپېدا شوې وه. باچا خان په خپل کتاب کښې ليکي:

> مسټر وګرم چې به کومه تنخواه اخستله د هغې نه به ئې زمونږ بې وزلو هلکانو ته وظيفې ورکولې.

هغه وړاندې ليکي:

> ما کښې چې د انسانيت ، قوم پرستۍ ، ورورولۍ ، عزيز ولۍ ، وطن دوستۍ او د خدائے د مخلوق د خدمت کومه جذبه پيدا شوې وه په هغې کښې زما د دې استاذ وګرم ډېر لاس دے.

او دا هم د ماسټر وګرم په باچا خان د بې لوثه خدماتو اثر وۀ چې هغوي د علم د رڼا له برکته خپل قام ترقي يافته قومونو په صف کښې ودرول غوښتل او د دې د پاره ئې په ۱۹۱۰ء کښې د مولوي عبدالعزيز سره په اتمانزو کښې يوه مدرسه جوړه کړه او دا مدرسه چې سر پرستي ئې حاجي عبدالواحد صاحب د ترنګزو کوله ، په ۱۹۲۱ء کښې د ازاد سکولونو د يو Chain د

خورولو هغه بنيادي تيګه ده چې په پښتنو کښې د سياسي او سماجي شعور په بېدارولو ، د غلطو رسمونو رواجونو د بېخ کنۍ سبب هم وګرځېدهٔ. دا نهٔ هېرېدونکي واقعات د باچا خان د ژوند هغه پاخهٔ بنيادونه دي چې پرې د باچا خان د سياسي او سماجي خدماتو ماڼۍ ښه مضبوطه ولاړه ده . د هغوي د خودنوشت په امېل کښې دا نه هېرېدونکي واقعات لکه د غمي پرقېږې . د باچا خان په دې خود نوشت کښې په هره دوېمه پېره کښې د پښتنو د تتلي زېلي ژوند د ښېزاره کولو ، د بې ځايه رسمونو رواجونو د مونډ نه د اېستلو، د توهماتو د دنيا نه د سر راوښکلو خبرې ليکلي شوي دي. هغه د خپلې ځوانۍ قيمتي وخت د ملك په مختلفو جېلونو کښې صرف او صرف دې د پاره تېر کړے وهٔ چې پښتنو له خپل نوم، عزت او شناخت وګټي او پېرنګے د خپلې خاورې نه په کډه اچتولو مجبور کړي . په خپله خاوره د خپل اختيار او د پښتنو د سرلوړۍ خبره هغه زوړ روايت دے چې په دې سيمه د مودو نه راروان دے. باچا خان هم د دغه مړني روايت تسلسل دے. هغه باچا خان چې پخپله خو د يو لوے زميندار نيازبين ځوے دے خو د دغه نيازبين باچا خان په نيازبين زړهٔ کښې د پښتنو د يو والي او سر لوړۍ فکر په غورځنګونو وي او په خود نوشت کښې ليکلے دا خبرې د هغوي د فکر انګازې دي.

www.sikaram.com

> مونږ پښتانهٔ د امام حسين عليه السلام ډېر عزت کوو ځکه چې امام حسين عليه السلام د حق او جمهوريت د پاره راپاڅېدلے وهٔ او مونږ هم د حق او جمهوريت د پاره راپاڅېدلي يو . هغه هم مظلوم وهٔ ، مونږه هم مظلومان يو ، هغه د جمهوريت حق ګټهٔ او مونږه هم جمهوريت ګټو، هغهٔ هم د امن د پاره کار کوهٔ او مونږ هم د امن د پاره کار کوو.

د باچا خان په زړهٔ او ذهن کښې دا سپېځلي افکار او جذبات هسې نه دي راپېدا شوي. د انسان په ذهني جوړښت کښې د هغهٔ د چاپېرچل او د کور د ماحول هم ډېر زيات لاس وي. باچا خان په دې خبره وياړ کوي چې زما د کور وګړي قام پرست وو. باچا خان ليکي:

> زما پلار بهرام خان د نورو خانانو په شان حاکم پرست نهٔ وهٔ او نهٔ ئې د دوي خدمتونه کول. زما د نيکهٔ هم دغه حال وهٔ . کله چې پېرنګيانو د بونېر د نيولو په غرض په بونېر حمله وکړه او د سورکاوۍ غزا وه نور خانان د فرنګي ملګري وو او سيف الله خان د قام پرستۍ ، دا رنګې زما غور نيکهٔ عبيدالله خان بابا ازاد خيال

پېښاوړے مشر وهٔ چې د هغه وخت د حاکم
سلطان محمد خان طلايي د لاسه پانسي شهٔ.

دا ټولې خبرې د باچا خان په زړهٔ او ذهن نقش وې او دې سره سره د پېرنګي په پښتنو د هېڅ بې هېڅه ظلم او ناکړدو سترګو ليدلے حال او بيا په تېره تېره په حجره کښې ناست مېلمنو نه په خوږ اواز کښې د خوشحال خان خټك داسې قسمه شعرونه اورېدل :

ځو وانهٔ خلي له غليمه انتقام
مرد نهٔ خوب کا نهٔ خوراك کا نهٔ ارام
چې د ننګ او د ناموس اندوي نهٔ وي
د هغهٔ سړي به نهٔ وي احترام
کهٔ همت او حميت غېرت پکښې وي
تر ښځښتنه نه بهتر ګڼه غلام

به ضرور د زلمي غفار خان په زړهٔ او ذهن کښې د دشمن نه د کرکې، په ازاده فضا کښې د ساه اخستو ارمان او په خپله خاوره د ننګ کولو جذبه راپاروله.

د باچا خان د کتاب جملې د دغه لمبه لمبه جذبه په غورځنګي اسلوب کښې لکه د سمندري موجونو چپې وهي او چې کله د دغه لمبه لمبه جذبو د عملي کولو وخت راغے نو باچا خان بيا يوائې نهٔ وهٔ.

میں اکیلا ہی چلا تھا جانب منزل مگر
لوگ ساتھ آتے گئے اور کارواں بنتا گیا

په مصداق د باچا خان سره د هغوي په تعليمي او اصلاحي زيار کښې مولوي عبدالعزيز ، مولوي فضل ربي، فضل محمود مخفي، مولوي تاج محمد او بيا په تېره تېره د حاجي صاحب تورنګزو ملګرتيا او سرپرستي د باچا خان حوصله نوره هم پورته او تانده کړه او دا هم د دغه ملګرو برکت وهٔ چې ډېر زر د ازاد سکولونو او د اصلاح الافاغنه په نوم د يو انجمن تابيا وشوه۔ د باچا خان کليو په کليو ګرځېدل او په خلقو کښې د تعليمي او سماجي شعور د بېدارولو دا سلسله د سرسيد احمد خان هغه کوششونه دوباره راتازه کول دي کوم چې هغه د خپل قوم د تعليمي تقاضو له مخه د مدرسته العلوم د جوړولو د پاره کړي وو۔ په دې حواله باچا خان د پښتنو سرسيد احمد خان وهٔ۔ ځکه چې د تعليمي رڼا د خورولو په مد کښې د دواړو رهبرانو په کوششونو او هلو ځلو کښې يو شان والے ښکاري۔ باچا خان وايي چې زهٔ به چرته هم په دوره تلم نو پښتنو به راباندې ډوډۍ خوروله ، ما هغوي ته ووې چې تاسو په ډوډوۍ څومره خرچ کوئ ، دغه نغدې ماله په چنده کښې راکوئ چې په تعليمي مد کښې د قام د بچو په خېر ښېګړه راشي او د

www.sikaram.com

مدرسة العلوم د جوړولو د پاره هم دغه طریقه سر سید احمد خان هم خپله کړې وه ۔ مولانا حالی په حیات جاوید کښې لیکي:

سر سید نے بہادر برکت علی خان کو ایک خط لکھا جس کا خلاصہ یہ تھا
کہ آپ سے اور سب دوستوں سے یہ درخواست ہے کہ جو کچھ آپ
یا اور احباب میری مہمان داری میں صرف کرنا چاہیں ازراہِ
عنایت اس کی لاگت نقد عنایت فرمائیں ۔ میں نے اکثر
دوستوں سے اسی طرح دعوت کے بدلے نقد روپیہ لیا ہے اور
اس کو کالج کے چندہ میں جمع کر دیا ہے۔

دې سره سره د سر سید احمد خان د تهذیب الاخلاق اجراء او د باچا خان په ۱۹۲۸ء کښې د پښتون رسالې اشاعت مقاصد او اهداف هم یو شان والے لري۔ باچا خان ته معلومه وه چې په دنیا کښې هېڅ قوم بغیر د خپلې ژبې نه ترقي کولې نهٔ شي ځکه هغوي په خود نوشت کښې لیکي:

ما دا اراده وکړه چې ضرور به یوه رساله په پښتو کښې د خپل قوم د پوهولو ، د دنیا د حالاتو نه خبرولو او د خپلې ژبې طرف ته د مائل کولو د پاره جاري کوم۔

او د باچا خان دې کلکې ارادې په ۱۹۲۸ء کښې عملي شکل واخستهٔ او د ژبې د ترقۍ د پاره د انجمن د سپورې لاندې د سالانه مشاعرو انتظام په ملک کښې د انقلاب د جذبې د پېدا کېدو سبب وګرځېدهٔ او د دغه انقلابي جذبو له کبله د پښتنو په خاوره په سرو جامو کښې ملبوس د خدایي خدمتګارو په نوم یو دروند فوج تیار کړے شهٔ چې ښه په نره ئې د سامراج د ناجائزو پالیسیو غندنه کړې ده او په هر فورم ئې د پښتنو د حق چغه وهلې ده او دا نن چې مونږ د پښتونخوا په نوم د یو ځانګړي شناخت دعوه کوو نو دا د باچا خان د اوږد جدوجهد ثمرات دي۔

باچا خان د خپل مقناطیسي او اثري شخصیت له کبله په غېرتمندو پښتنو او د برصغیر د سر اېستلي لیډرانو کښې یو شان مقبول او معروف وهٔ ۔ ځنګه چې د هغهٔ په تقریر کښې تاثیر وهٔ ، دغه شان د هغهٔ په تحریر کښې هم خوږلت ، سلاست او رواني محسوسېږي۔ د هغهٔ د لیك غېر تصنع انداز او د زړهٔ نه د راوتې خبرو سوچه ادبي اظهار د هغهٔ د خودنوشت ښکاره خصوصیات دي او فطرتاً د هشتنغر په خاوره کښې د ژبې خوږلت ، روان او ښاند انداز اخلے شوے دے او ورسره د هشتنغر د ادیبانو په لیك کښې ځاے په ځاے د متلونو پیوندکاري د ژبې نزاکت او خواږهٔ یو په دوه کړي دي۔ د ژبې په

www.sikaram.com

حواله د باچا خان یو ځانګړے انداز دے. د علامه اقبال خبره بات جو دل سے نکلتی ہے اثر رکھتی ہے او د زړهٔ د کومي نه د راوتې خبرو کښې نهٔ څهٔ کوټ او تصنع وي. دا خودنوشت د هر قسمه تصنع او رنګ امېزۍ نه پاکه ده. څنګه چې د باچا خان شخصیت ایغ نېغ او بې باکه وهٔ، دغه شان ئې په لیك کښې هم ریښتین توب، صفایي او بې باکي لیدے شي. د باچا خان د بې باکۍ دا انداز وګورئ؛

کانګرس خو د پېرنګیانو سره د شپېتو کالو راسې د ازادۍ اخستلو د پاره په جدوجهد لګیا وهٔ، خو انګرېزانو ورته پوره ازادي څهٔ چې نیمګړې ازادي هم نهٔ ورکوله مګر کله چې پښتانهٔ ورسره په دغه جنګ کښې ملګري شول او پښتنو په قیصه خوانۍ، ټکر، اتمانزو، کوهاټ، هاتي خېلو او میروس کښې قربانۍ ورکړې او دغه شان زمونږ د قبائلي علاقې غېرتي پښتنو دې پښتنو سره د هندوستان د ازادۍ په لاره کښې غزاګانې وکړې. د انګرېزانو توپونو او ټېنکونو ته ئې خپلې سینې ډال کړې او د دوي مخې ته لکه د غر ودرېدل نو انګرېزانو هله د هندوستان ازادۍ ته غاړه کېښوده.

د باچا خان د ژوند قیصه د سیاسي غرزو پرزو نه ډکه ده. ځکه د هغوي د خودنوشت په هره جمله کښې یو جوش او ولوله محسوسېږي او دغه د ولولې د احساس قیصې چې څوك هم لولي نو په مړو زړونو کښې به هم یوه نوې ولوله، جوش او متحرك احساس پېدا کېږي.

په دې خود نوشت کښې د هغه ازغنو لارو قیصې هم چیړلے شوي دي چې په هغې د تګ نه پس قام ارومرو د رفعتونو بام سر کولے شي. دا خود نوشت د باچا خان د خپل قام سره د مینې اخلاص همدردۍ او د عشق داسې داستان دے چې شروع ئې د پښتنو د سر لوړۍ نه کېږي او اختتام ئې ـــ نه ربنتیا ..... د پښتنو سره د مینې په دې قیصې کښې د اختتام ټکے هډو د سره لیکلے شوے نهٔ دے. د باچا خان محبوبا پښتون قام به هم دغسې د سرلوړۍ ژوند تېروي.

www.sikaram.com

www.sikaram.com